

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
СУЛЕЙМАН ДЕМИРЕЛ АТЫНДАҒЫ УНИВЕРСИТЕТІ

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN
SULEYMAN DEMIREL UNIVERSITY

**С. ДЕМИРЕЛ АТЫНДАҒЫ
УНИВЕРСИТЕТТІҢ ХАБАРШЫСЫ:
ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ ПӘНДЕРДІ ОҚЫТУ
ӘДІСТЕМЕСІ**

**SULEYMAN DEMIREL
UNIVERSITY BULLETIN:
PEDAGOGY AND TEACHING METHODS**

ҚАҢТАР-МАУСЫМ
JANUARY-JUNE

ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛ

С. Демирел атындағы университеттің хабаршысы педагогика және пәндерді оқыту әдістемесі бағытында жүргізілген ғылыми зерттеулер қорытындыларын қазақ, орыс, ағылшын, түрік тілдерінде жариялайды.

Ғылыми журнал Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігі тарапынан берілген №7714-Ж куәлігі негізінде 2007 жылдан бастап тоқсан сайын, жылына 2 рет шығады.

SCIENTIFIC JOURNAL

Suleyman Demirel University bulletin publishes scientific research work results on various branches not only papers of scholars from Kazakhstan, but also other countries as well, in pedagogy and teaching methods.

The journal is registered by the Ministry of Culture and Information of the Republic of Kazakhstan, certificate issued by №7714- Ж., publishes materials in Kazakh, Russian, English and Turkish languages since 2007, publication frequency is twice every year.

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ

Д. Ысқақұлы, ф.ғ.д., профессор
(*бас редактор*)

Е.Н. Әмірғалиев, тех. ғ. д., профессор

З.К. Ахметжанова, ф.ғ.д., профессор

Б.Л. Тәгібеков, э.ғ.д., профессор

В.В. Вербовский, физ.-мат.ғ.д.,
профессор

И.А. Малахова, п.ғ.д., доцент

Т.А. Ағдарбеков, з.ғ.д., профессор

Қ.Т. Қожахмет, PhD

С.В. Егоров, PhD

О.А. Баймуратов, PhD

Ш.М. Қадыров, PhD

(*жауапты редактор*)

Д.А. Хашимова (*техникалық хатшы*)

EDITORIAL BOARD

D. Iskakuly, Doctor of Philological Sciences,
Professor (*chief editor*)

E.N. Amirgaliyev, Doctor of Tech. Sciences, professor

Z.K. Akhmetzhanova, Doctor of Philological Sciences,
professor

B.L. Tatibekov, Doctor of Economic Sciences,
associate professor

V.V. Berbovsky, Doctor of Phys. and Math. Sciences,
professor

I.A. Malakhova, Doctor of Pedagogical Sciences,
associate professor

T.A. Agdarbekov, Doctor of Law, professor

K.T. Kozhakhmet, PhD

S.V. Egorov, PhD

O.A. Baymuratov, PhD

Sh.M. Kadyrov, PhD (*responsible editor*)

D.A. Khashimova (*technical secretary*)

АҚЫЛДАСТАР АЛҚАСЫ

Ә.А. Ақматалиев, ф.ғ.д.,
профессор (*Қырғызстан*)

Хуан Жуаншиан, филос.ғ.д., профессор
(*Қытай*)

К.Р. Айде-Заде, физ.-мат. ғ.д., профессор
(*Әзербайжан*)

Ары Ниязи, физ.-мат. ғ.д., профессор
(*Швейцария*)

Е.Н. Әмірғалиев, тех.ғ.д., профессор
(*Қазақстан*)

Л.Ю. Мирзоева, ф.ғ.д., доцент
(*Қазақстан*)

М.С. Жолшаева, ф.ғ.д., доцент
(*Қазақстан*)

ADVISORY BOARD

A.A. Akmataliev, Doctor of Philological Sciences,
professor (*Kyrgyzstan*)

Juan Juanchian, Doctor of Philosophical Science, professor
(*China*)

K.R. Ayde-Zade, Doctor of Phys. and Math. Sciences,
professor (*Azerbaijan*)

Ary Niyazi, Doctor of Phys. and Math. Sciences, professor
(*Switzerland*)

E.N. Amirgaliyev, Doctor of Technical Sciences, professor
(*Kazakhstan*)

L.Yu. Mirzoyeva, Doctor of Philological Sciences,
associate professor (*Kazakhstan*)

M.S. Zholshaeva, Doctor of Philological Sciences,
associate professor (*Kazakhstan*)

МАЗМҰНЫ

ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ ПӘНДЕРДІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ

<i>М. Жолшаева, А. Елмұрат</i> Оқу үдерісіндегі тыңдалым дағдысы.....	5
<i>Д. Анаятова, З. Қостаубаева</i> Аралас оқу сабағында жобалық оқыту принциптерін қолдану: оқушылардың қабылдауы.....	11
<i>Д. Анаятова, З. Қостаубаева</i> LMS «Schoology» арқылы бетпе-бет және онлайн оқытудағы мұғалімдердің көз-қарасы: оның артықшылықтары мен кмшідліктері.....	24
<i>Б. Хасен, А. Далабай</i> Олимпиадаға сапалы дайындау – оқушылардың зияткерлік әлеуетін қолдаудың тиімді жолы.....	34
<i>Ж.Қ. Бейсебаева</i> Оқушының функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың маңызы.....	43
<i>М. Жолшаева, А. Жолдаякова</i> Сөзжасам курсы бойынша студенттердің білімін бағалауда ақпараттық технологияларды пайдалану.....	50
<i>Б.Д. Керімбекова, А.Ж. Ибрагимов</i> Айтыс арқылы жас буынның тәрбиесіне ықпал жасау.....	60
<i>Б. Хасен, Т. Базарқұл</i> Оқу сауаттылығы – интеллектуалды тұлғаны қалыптастырудың маңызды алғы шарты.....	66
<i>Х.А. Ордабекова, А. Бекмұқамет</i> Жеке тұлғаны тәрбиелеудегі ұлттық құндылықтардың рөлі.....	76
<i>Э.Қ. Мәулен</i> Оқыту процесіндегі танымдық іс-әрекеттің құрылымы.....	82
<i>К. Абдулхакимова, К. Нарымбетова</i> EFL Classroom-ға өту.....	87
<i>М. Жолшаева, Л. Абдукаримова</i> Қашықтан білім беру - заман талабы.....	98
<i>А. Рәсіл</i> Математиканы топтық оқытудың студенттерге тиімділігі.....	106
<i>А.Ә. Нұрашева</i> Халық педагогикасының құндылықтарын математиканы оқытуда ұтымды пайдалану.....	114

CONTENTS

PEDAGOGY AND TEACHING METHODS

<i>M. Zholshayeva, A. Elmurat</i> Listening skills in the learning process	5
<i>D. Anayatova, Z. Kostaubayeva</i> Applying project-based learning principles on blended learning classroom: students' perception.....	11
<i>D. Anayatova, Z. Kostaubayeva</i> Teachers' perception of lms schoology in face-to-face and online teaching modes: advantages and disadvantages.....	24
<i>B. Khasen, A. Dalabay</i> Quality preparation for the Olympics is an effective way to support the intellectual potential of students.....	34
<i>Zh.K. Beysebayeva</i> The importance of the formation of functional literacy of students.....	43
<i>M. Zholshayeva, A. Zholdayakova</i> Use of information technology in the assessment of students' knowledge in the course of word formation.....	50
<i>B.D. Kerimbekova, A.Zh. Ibragimov</i> Promoting the education of the younger generation through aitys.....	60
<i>B. Khasen, T. Bazarkul</i> Reading literacy is an important prerequisite for the formation of an intellectual personality	66
<i>Kh.A. Ordabekova, A. Bektukamet</i> The role of national values in the education of the individual	76
<i>E.K. Maulen</i> The structure of cognitive activity in the learning process	82
<i>K. Abdulkhakimova, K. Narymbetova</i> Flipping the efl classroom.....	87
<i>M. Zholshayeva, L. Abdukarimova</i> Distance education is a modern requirement.....	98
<i>A. Rassil</i> Effect of cooperative learning mathematics for undergraduate students...	106
<i>A.A. Nurasheva</i> Rational use of the values of folk pedagogy in the teaching of mathematics.....	114

ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІ

PEDAGOGY AND TEACHING METHODS

FTAMP 14.01.01

М. Жолшаева¹, А. Елмұрат²

^{1,2}С. Демирел атындағы университеті, Қаскелең қ., Қазақстан

ОҚУ ҮДЕРІСІНДЕГІ ТЫҢДАЛЫМ ДАҒДЫСЫ

Аңдатпа. Мақалада тыңдалым әрекетінің маңыздылығы мен тапсырмаларының түрлері сөз болады. Жаңартылған білім мазмұнына сай оқу бағдарламасына қазақ тілін ана тілі ретінде қолданушылар үшін тыңдалым әрекеті енгізілді. Тыңдалым дағдысын дамыту үшін мақсатты тыңдау түрлері, сөйлеу тілі мен жазба тілдің айырмашылығы қарастырылады. Сондай-ақ тыңдалым тапсырмасын орындау барысында оқушының қызығушылығын арттыру жолдары көрсетілген.

Түйін сөздер: тыңдалым әрекеті, аудиомәтін, жазба тілі, сөйлеу тілі.

Аннотация. В статье рассматривается о содержимости аудирования и видов задания. Для пользователей казахского языка, как родной язык введено аудирование согласно содержанию обновленной учебной программы. С целью развития навыков аудирования рассмотрены различия между разговорной и письменной речью. Тем самым рассмотрены пути развития интересов учащихся при выполнении задания по аудированию.

Ключевые слова: аудирование, аудиоматериал, письменная речь, разговорная речь.

Abstract. The article deals with the importance of listening activities and types of tasks. In accordance with the updated content of education, the curriculum includes listening for users of the Kazakh language as their native language. To develop listening skills, we consider the types of target audits and

the difference between speech and writing. They also showed ways to increase students' interest in working with listeners.

Keywords: listening, audiotext, writing language, speech language.

Білім беру дамыған елдердің бәсекелестікке қабілетті болуын қамтамасыз ететін ең тиімді әрі ұзақ мерзімді стратегия болып табылады. Бүкіл әлемде білім беру жүйелерінің келешек ұрпаққа қандай білім беретіні туралы мәселе қайта қаралуда. Білім беру жүйесіне өзгерістер енгізу мен жаңа жүйе қабылдауда үлкен жауапкершілік бар. Елдің болашағы – жастар. Бүгін қабылданған білім жүйесі, жазылған оқулықтар, игерілетін білім, білік дағдылар өте маңызды. Осы арқылы ел ертеңінің бір іргесі қалыптасады.

Бұл нақты заңдылық. Ол өткен замандағы тілші ғалымдардың еңбегінде де анық көрсетілген. Білім беру бағдарламасынан бұрын балаға білімді ұсыну жолы маңызды. Баланың тіл үйренуі тұрғысынан ерекшеліктерін ескере отырып, дұрыс әдіс-тәсілді таңдай білу керек. Балаға тіл үйретудің тиімді тәсілін Ж. Аймауытовтың мына сөздерінен білуге болады. «Жан дүниесінде тіл үйрену басты жұмыс емес, жанама жұмыс болғандықтан, бала әуелі тәжірибеге талпынып, нәрсемен танысып, сонан кейін сол нәрсе туралы сөйлесін, тындасын, жазсын, оқысын, тілге үйренсін [1:31]».

Ғалымның осы тұжырымдамасы арқылы тіл үйренуде атқарылуы керек жұмыстарды айқындай аламыз. Тіл үйренуші үшін басшылыққа алу керек маңызды төрт дағдыны анық көрсеткен. Қазіргі таңда жаңартылған білім мазмұны негізінде сөйлесім әрекетінің түрлерін оқу бағдарламасына енгізілді. Бұл тіл үйренушілер үшін қалыптасқан әлемдік стандарттарға сай бекітілген. Десе де, жаңартылған білім мазмұнының түпкі тамыры Алаш қайраткерлерінің оқыту әдістемесі бойынша жазған еңбектерінде жатыр.

Кешегі тіл жанашырлары негізін қалаған қазақ тілінің оқыту әдістемесі бүгінде заман талабына сай өзгерді. Осының негізінде жаңартылған білім беру жүйесінде коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру жүйелі түрде жүргізілуде. Олар: айтылым, тыңдалым, жазылым, оқылым. Аталған коммуникативтік дағдылар алғашында өзге тілді үйренушілер үшін қолданылған. Жаңартылған бағдарлама негізінде соңғы жылдары қазақ тілін ана тілі ретінде қолданушылар үшін де сөйлесім дағдыларының барлық түрін пайдаланып оқыту қолға алынған. Тіл үйренушілер үшін тыңдалым дағдысын қалыптастыру мен дұрыс жұмыс жасай алу қиын әрі маңызды болып табылады. Аталған төрт дағдының ішінде тыңдалым әрекетінің мақсаты мен міндеті, орындалатын тапсырмалар жүйесінің өзіндік ерекшеліктері бар.

Тыңдалым сыртқы ортадағы дыбыстарды қабылдау арқылы жүзеге асады. Тыңдалым мен айтылымның негізі сөйлеу тілінде, ал жазылым мен

оқылымның негізі жазба тілінде жатыр. Жазба тілі мен сөйлеу тілінің өзіндік айырмашылықтары бар. Оны кесте арқылы талдап көрейік [2].

Кесте 1 – Жазба тіл мен сөйлеу тілінің айырмашылығы

Жазба тілі	Сөйлеу тілі
Жазбаша түрде сақталады.	Ауызша жүргізіледі. Кейде баяу, кейде тым жылдам айтылуы мүмкін.
Сөйлем құрылымына сай пунктуациялық нормалар сақталынады. Сөйлемдер бас әріптен жазылады.	Сөйлемдегі ойлар интонация мен емпін арқылы ажыратылады.
Сөздер мен сөйлемдер орфографиялық заңдылыққа сай жазылады.	Дыбыстар, сөздер мен сөйлемдер орфоэпиялық заңдылыққа сай айтылады.
Мәтін мазмұнына сай қосымша суреттер, кестелер беріледі.	Сөйлеуші өз ойын жест, ым-ишара арқылы жеткізеді.
Грамматикалық нормалар сақталады. Сөйлемдер дұрыс құрылады. Алдыңғы және кейінгі сөйлемдер өзара логикалық жағынан байланысады.	Грамматикалық нормалар сақталмайды. Ойдың үзілуі, сөздердің қайталануы, кідірістер жиі орын алады.
Мәтін мазмұнына сай белгілі бір стильдік ерекшеліктерді сақтайды.	Көбіне қарабайыр сөздер қолданылады. Ауыз екі сөйлеу стиліне сай құрылады.

Жоғарыда көрсетілген ерекшеліктер тек сөйлеушінің өз ойын еркін түрде жеткізуде, яғни, диалог, монолог, баяндама жасау барысында көрініс табады. Жаңартылған білім мазмұнына сай жазылған оқулықтарда тыңдалым әрекеті үшін тақырыптық мәтіндер таңдалып, арнайы дыбысталған. Аудиомәтіндерде кестеде берілген ерекшеліктер ескерілмейді. Тыңдалым әрекеті арнайы жазылған аудиомәтіндермен жұмыс барысында көрініс табатындықтан, ауызша сөйлеу барысында кездесетін ерекшеліктерді қамтымайды. Аудиомәтіндер нақты тақырыпқа құралған, сөйлемдер өзара логикалық байланысып, грамматикалық құрылымы сақталған болады.

Тілші ғалым Ф. Оразбаеваның анықтамасы бойынша «тыңдалым» термині «есту арқылы түсіну» деген мағынаны білдіреді. Яғни, арнайы техникалық құралдарға жазылған аудионы тыңдау және түсіну [3].

Тыңдалымның мақсаты: аудиомәтіннің мағынасын, мәтін детальдарын, мәтіннің негізгі идеясын, жаңа ақпаратты қабылдау мен түсінуге негізделген. Бұқаралық ақпарат құралдары, телерадио

бағдарламаны, сөйлеушінің сөзін еш қиындықсыз, ешкімнің көмегінсіз түсініп, қорытынды жасай алу [4].

Тыңдалым сабақ мақсатына сай айтылым немесе жазылым дағдысымен қатар қолданылады. Көбінесе тыңдалым-айтылым дағдылары қатар жүреді. «Тыңдалым және айтылым» әрекеттері оқушыларда төмендегідей дағдыларды қалыптастырады:

- берілген ақпаратты түсіну;
- мәтіннің негізгі идеясы мен логикалық байланысын анықтау;
- сұрақтарға мәтіннен жауап табу;
- жасырын ойды анықтау және болжау;
- қоғамдық жағдайда тілдік қолданыстар дұрыс пайдалану;
- әдеби тәсілдер арқылы тыңдаушы назарын аударту;
- тыңдалған материалды талдау, бағалау;
- тыңдалым материалдары үшін мультимедиалық құралдарды пайдалану;
- өз ойын нақты дәлелдермен жеткізе білу [5;198].

Тыңдалым әрекетінің негізгі нысаны аудиомәтіндерді белгілі бір дағдыларды қалыптастыру үшін тыңдайды.

Мәтін мазмұнын түсіну үшін тыңдау – мәтіннің негізгі идеясы мен мазмұнын түсіну үшін тыңдау.

Нақты ақпараттарды алу үшін тыңдау – мәтіндегі негізгі ақпаратты алу үшін тыңдау. Мысалы, аэропортта қажетті ұшақтың ұшу немесе қону уақытын ғана тыңдау. Басқа ақпараттарды қабылдамау.

Детальді тыңдау – мәнмәтінді толық түсіну үшін әрбір сөзді мұқият тыңдау. Бұл көбінесе аргументативті эссе жазу барысында қолданылады.

Сөйлеушінің қарым-қатынасын анықтау үшін тыңдау – сөйлеушінің көңіл-күйі мен айтпақ ойын түсіну үшін. Бұл диалогтік мәтіндермен жұмыс барысында маңызды рөл атқарады.

Тыңдалым әрекетін орындау берілген тапсырмаға сай анықталады. Жоғарыда көрсетілген тыңдалым түрлері алдын ала берілген бағалау критерийлеріне байланысты анықталады. Оқушы аудиомәтінмен жұмыс барысында тыңдау дағдысын анықтап, соған сай назарын қажетті ақпаратқа бағыттайды.

Тыңдалым бірнеше дағдыларды қалыптастырады. Жалпы тыңдалымның өзі екі түрге бөлінеді.

Интенсивті тыңдалым – белгілі бір тақырыпқа арналған шағын мәтіндерді тыңдау. Мәтіндегі грамматикалық құрылым мен негізгі сөздерге назар аударылады. Оқушылардың тілдік бірліктерді қолданудағы білімін арттыру үшін пайдаланылады. Мысалы, бір грамматикалық тақырыпты өткен соң, мәтінді тыңдауда өтілген ережеге сай қолданылған сөздерді табу үшін тыңдату.

Экстенсивті тыңдалым – көлемді шығармаларды тыңдау. Бұл жоғары мектеп оқушылары үшін қолданылады [1:18].

Тыңдалым әрекеті үшін қолданылатын материалдарға қойылатын талаптар бар. Солардың бірі аудио материалдардың аутентикалық болуы. Аутентикалық материалдар – түпнұсқалық дереккөздерден алынған, лексикалық шынайылық пен грамматикалық формалар арқылы сипатталған, қолданылған тілдік құралдардың ситуативтік сәйкестігін бейнелейтін материалдар [6].

Тыңдалым дағдысына арналған тапсырмалардың өзіндік жүйесі бар. Ол үш сатыдан тұрады:

1. Тыңдалым алды тапсырма: аудиоматериалды тыңдамас бұрын тақырыпты болжау мақсатында берілетін тапсырма.

2. Тыңдалым тапсырмасы: берілген мәтінмен тікелей жұмыс. Аудиоматериалды тыңдаған соң, тақырыпқа қатысты сұрақтарға жауап береді. Негізгі идеясын айқындайтын кілт сөздер табу, нақты ақпараттарды көрсету (қала атауы, маңызды дата, сандар), өтілген грамматикалық тақырыпқа байланысты сөздерге назар аудару, түртіп алу сынды тапсырмалар орындалады. Бұл тыңдалым дағдысы арқылы жүргізілетін жұмыстың негізгі бөлімі.

3. Тыңдалымнан кейінгі тапсырма: тыңдалған материалды қорытындылау үшін берілетін тапсырмалар. Өз ойын нақты ақпараттарды пайдалана отырып жеткізу, аргументативтік эссе жазу сынды ойын жинақтап, алған ақпараттарымен бөлісуге негізделіп жасалады.

Аудиомәтінмен жұмыс барысында берілген тапсырмаларды дұрыс орындау үшін, оқушының назарын бір жерге шоғырландырып, қызығушылығын арттырып отыру керек. Оқыту процесінде тиімді әрі сапалы білім беру мен жаңа ақпараттарды қабылдауға септігін тигізіп, жасалған жұмыс нәтижелі болу үшін төмендегі шарттарды ескерген жөн:

- аудиомәтінді оқушының жас ерекшелігіне байланысты таңдау.
- аудиомәтін түсінікті әрі қызықты тақырыпта болу.
- алдын ала тақырыпқа қатысты сұрақтар қою.
- тақырыпқа қатысты қосымша ақпараттар беру.
- оқушылармен пікір алмасу.

Жоғарыда аталған талаптарды орынды қолдану – тыңдалым тапсырмаларын тиімді әрі нәтижелі ұйымдастырудың негізі. Тыңдалым дағдысын қалыптастыру мен дамыту – қазақ тілін қолданушылар үшін сөз мағынасын түсіну, ойды анық жеткізу және ауызша сөйлеу барысында логикалық байланысты дұрыс қолданудың бірден бір жолы. Тыңдалым дағдысын дамыту арқылы оқушының бойындағы тілдік құзиреттіліктерді дамытады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

- 1 Аймауытов Ж. Аты томдық шығармалар жинағы. Психология, жан жүйесі мен өнер таңдау. – Алматы: Ел-шежіре, 2013. – Т.4. – 384 б.

- 2 Құлмағамбетова А. Тілдік төрт дағды бойынша белсенді оқыту тапсырмалары, оқу-әдістемелік құрал. – 2014. – 54 б.
- 3 Оразбаева Ф. Тілдік қатынас пен қатысым әдісінің ғылыми-теориялық негіздері. Пед.ғыл.док.дисс. – Алматы, 1996. – 417 б.
- 4 Абжанова С. «Тыңдалымды ән тыңдату арқылы меңгерту амалдары»// Ұлағат. – 2016. – №1. – С.15-22.
- 5 2018-2019 оқу жылында Қазақстан Республикасының жалпы орта білім беретін ұйымдарында оқу процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы: Әдістемелік нұсқау хат. – Астана: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2018. – 368 б.
- 6 Нурманова Г. Тыңдалым – тіл үйренудегі тиімді фактор. // Абай атындағы ҚазҰПУ-дың Хабаршысы, «Педагогика ғылымдары» сериясы. – 2014. – №3 (43). – 55-58 б.

IRSTI 14.01.11

D. Anayatova¹, Z. Kostaubayeva²

^{1,2}Suleyman Demirel University, Kaskelen, Kazakhstan

APPLYING PROJECT-BASED LEARNING PRINCIPLES ON BLENDED LEARNING CLASSROOM: STUDENTS' PERCEPTION

Abstract. In recent years, there has been a push towards innovative methodologies of English language teaching including blended learning approach and project-based learning (PBL). However, there is a lack of both training of teachers and research on blended learning in Central Asian higher education institutions. This case study takes place in the department of Engineering with first and second-year students attending English for professional purposes at the University of Suleyman Demirel. “Schoology” was chosen as a platform for blended-learning (learning management system (LMS) and “WebEx” for online learning platforms. The aim of the study is to explore students’ perceptions of blended learning and understand its effectiveness in employing project-based learning. Aspects of PBL were implemented as a methodological tool including challenging problems, sustained inquiry, authenticity, student voice and choice, reflection, critique and revision, and public product. The study is action research which includes a survey consisting of both Likert scale and open-ended questions; informal observation of students during face-to-face classes and group work activities and content analysis of students’ reflections and self-reports were used to triangulate data.

Keywords: Blended Learning, Project-Based Learning (PBL), online education, educational platforms, students’ perception, self-reflection.

Аннотация. За последние годы наблюдается рост развития инновационных методологий в преподавании английского языка включая подход смешанного образования, а также проектного обучения. Однако, в Центрально-Азиатских высших учебных заведениях наблюдается недостаток практики в подготовке учителей в преподавании смешанного образования, а также недостаток исследований в смешанном обучении. Данное аргументационное исследование проводится на факультете инженерии, где студенты первого и второго курсов, изучают профессиональный английский в университете Сулейман Демирель. “Schoology” была выбрана в качестве платформы для смешанного обучения (система управления обучения (СУО)), а также WebEx для онлайн-платформ обучения. Целью данного исследования является изучение принятия студентами смешанного обучения и выявления

эффективности данного обучения в использовании проекта. Аспекты Проектного обучения были реализованы как методологический инструмент, включающий в себя сложные проблемы, устойчивые запросы, аутентичность, выбор и голос студента, критика, рефлексия, а также общественный продукт. Для триангуляции данных использовались открытые вопросы, неформальное наблюдение за студентами во время индивидуальных и групповых заданий, а также анализ размышлений и самоотчетов студентов.

Ключевые слова: смешанное обучение, проектное обучение, онлайн обучение, образовательные платформы, восприятие студентов.

Аңдатпа. Соңғы жылдары ағылшын тілін оқытуда инновациялық әдістемелердің, оның ішінде аралас оқыту тәсілін, сонымен қатар жобалық оқытуды дамытудың өсуі байқалады. Сонымен қатар, Орта Азияның жоғары оқу орындарында аралас оқытуды мұғалімдерді даярлау тәжірибесінің жетіспеушілігі, сондай-ақ аралас оқыту бойынша зерттеулердің жоқтығы байқалады. Бұл зерттеу инженерия факультетінде өткізіледі, бірінші және екінші курс студенттері Сүлеймен Демирел университетінде кәсіби ағылшын тілін оқиды.

Бұл зерттеудің мақсаты студенттердің аралас оқытуды қабылдауын зерттеу және жобаны қолдану кезінде осы оқытудың тиімділігін анықтау. Жобалық оқыту аспектілері күрделі мәселелерді, тұрақты сұраныстарды, шынайылықты, оқушылардың таңдауы мен дауысын, сын, рефлексияны, сонымен қатар қоғамдық өнімді қамтитын әдістемелік құрал ретінде жүзеге асырылды. Деректерді триангуляциялау (triangulation method) үшін, ашық сұрақтар, жеке және топтық тапсырмалар кезінде студенттерді бейресми байқау, сонымен қатар оқушылардың ойлары мен өз есептерін талдау пайдаланылды.

Түйін сөздер: аралас оқыту, жобалық оқыту, онлайн оқыту, білім беру платформалары, оқушылардың қабылдауы.

Introduction

The paper presented the successful experience of blended learning courses applying Project Based Learning and supported by the Learning Management System as Schoology. The whole course was supported by e-tools. Schoology was one of the bridges that were used to support and foster interaction, negotiation between teacher and students. At the same time applying PBL into blended learning was to develop students' 21st-century skills. The following emphasized collaboration, communication, critical thinking skills, technology literacy, flexibility, creativity, and information literacy.

Online Education

The system of online education is giving equal and significant opportunities for school and university students, disabled and inclusive people, unemployed, civil, and military people to get an education and information from different parts of a country and world. Nowadays, the online education system evolves intensively. Therefore, increasing competition in the labor market is due not only to the demographic factor but also to the intensive growth of the tendency of replacing people by robots. As a result, it is not enough to have only one qualification in a single sphere; people have to develop themselves permanently. Consequently, the system of online education helps to get useful knowledge in any part of the world (Brian, 2012).

The perspectives of online education are explained by many beneficial factors in front of other types of education. The most beneficial factors are flexibility and accessibility. People are able to achieve any study program from their houses or place they are at, having an Internet connection. Online education substantially reduces financial factors and on the other hand, keeps time for both teacher and students. All we need for online education is a good internet connection, device, and convenient learning management system.

As for now, online education is a new, progressive type of learning which has occurred in the third decade of the XX century due to new technological inventions and opportunities. Many countries have established the development of online education as a prior trend lately and provide a meaningful part of the budget. “According to the statistics, more than 300 universities offer online education in the USA. Based on the study of Valentine, 57% of American instructors regard online education as inferior to traditional lessons” (Valentine, 2010, p.101).

Blended Learning

There are a variety of types of learning online. Nowadays different online types of learning are applied to the educational processes. Blended learning itself has a variety of types. At the beginning of the current study, different types of blended learning were considered and studied. Therefore, one of the most appropriate strategies have been chosen, as the study applies a Project-Based Learning (PBL) technique, it is better to follow the “Project-Based Blended Learning” (PBBL). PBBL has become the most convenient for the current study. It includes both face-to-face instruction and collaboration to design, iterate, and publish PBL assignments, products, and related artifacts, and online learning in the form of the course (Lamb, 2001).

The study uses blended learning as a tool for supporting the educational process and developing students’ digital literacy, 21st-century skills. Make students able to communicate, negotiate, and conduct conscious discussions, be able to study themselves, to understand and discover their real abilities (Lamb, 2001).

Blended learning environments include traditional face-to-face instruction with online educational materials. The definition of blended learning developed by Graham and Friesen (2000), involving “co-present element and computer-mediated element. The term blended learning has become popular during the past few years (Lamb, 2001).

“The concept of blended learning is rooted in the idea that learning is not just a one-time event—learning is a continuous process. Blending provides various benefits overusing any single learning delivery medium alone” (Singh, 2011, p. 54). Therefore blended learning benefits for teaching and learning processes. As for teachers, it gives opportunities and freedom for presenting learning materials. The teacher is able to distribute the materials during face-to-face lessons and another half can share with students individually through the internet.

Secondly, blended learning provides teachers with flexibility and freedom in assessment and control. The teacher has an opportunity to conduct online quizzes, establish assignments and tests, even final examinations. Thus blended learning benefits for both teacher and student. The teacher has more time for evaluating the student's work and the student has an opportunity to do self-study in any place and time.

From the view of online education, blended learning provides flexibility in creating an educational process. As for any method, blended learning has its own drawbacks. In the same vein, Garrison and Kanuka (2004) mentioned the following disadvantages:

- unprepared informational-education environment in high institutions (p. 96)
- lack of convenient approach to teaching in the digital sphere (p.98)
- insufficiency provides online learning materials (p.101)
- lack of consciousness about perspectives and necessity in use (p.102) (Garrison & Kanuka, 2004).

Blended learning programs may include several forms of learning tools, such as real-time virtual collaboration software, self-paced Web-based courses, electronic performance support systems (EPSS) embedded within the job-task environment, and knowledge management systems. Blended learning mixes various event-based activities, including face-to-face classrooms, live e-learning, and self-paced learning. This often is a mix of traditional instructor-led training, synchronous online conferencing or training, asynchronous self-paced study, and structured on-the-job training from an experienced worker or mentor (Singh, 2011).

Blended learning plays a vital role in the modern education system. It proves that students and teachers need extra communication and support in education besides traditional methods. Students are needed to be provided with online course instructions. The study of the Federal Institute of Education,

Science, and Technology of Paraíba conducted the study about applying Project-based learning into blended learning. There were investigated the relationship between active learning methodologies, such as Project-based Learning and blended learning, and students' motivation and engagement. Teachers and instructors had an opportunity to guide students and give instructions of the course based on Board Diaries, giving them suitable feedback (Dias, Gabi & Souza, 2014).

Online educational platforms

As online education becomes popular among educators, thus there has been created a variety of different education platforms and learning management systems. The University provides teachers and students with institutional subscriptions or several educational platforms. The authors used WebEx as a tool for the online part of blended learning. The WebEx platform was developed by the American company Cisco WebEx. It allows users to connect with video calls, share the screens. In addition, teachers are able to choose the platform to use for the lessons themselves. Thus, teachers have examined different platforms and have chosen the most appropriate and flexible in use, which is called WebEx.

Schoology Learning Management Platform (LMS)

The study applies to a platform that helped in transferring grades, quizzes, discussions, and collaborations online among students as a part of the project learning. The platform was chosen based on the local teachers' experience; also the workshop about "Designing Teacher Education & Professional Development for the 21st Century" was conducted on how the Schoology, chosen platform, works by Denneille K. Luke. The presented platform counts as the most suitable in use for students, taking into account their interests, preferences, and skills.

The Schoology platform was designed by Jeremy Friedman, Ryan Hwang, and Tim Trinidad while still undergraduates at Washington University in St. Louis, MO. Originally designed for sharing notes, Schoology was released commercially in August 2009 (Conte & Henry, 2011). Schoology is a social networking service and virtual learning environment for K-12 school and higher education institutions that allow users to create, manage, and share academic content (Conte & Henry, 2011). The Present learning management system connects students, content, and learning process.

Researchers from the University of Alicante in Spain conducted a study on the topic "Schoology as an alternative to traditional teaching tools for university students" (Sanchez Garcia et.al, 2018). The researchers indicate that the platform Schoology is a tool developing as a free educational platform for the work of LMS (Learning Management System), more practical and advantageous. Likewise, Schoology as a learning management tool open for providing teaching resources and materials, also to organize, evaluate, and assess the learning process. In accordance with creators of the Schoology, they emphasize one of the most significant advantages, the platform provides an

opportunity of knowing the individual needs of the students, in such a way that the teaching-learning process is more fitting to the student's needs (Rahman, Ghazali, & Ismail, 2011).

As for interface design, it is considered as completely attractive and simple in use. It was closely designed as a social networking platform in terms of discussion forums, participation, and feedback. Those advantages positively influence students' attitudes, motivation, and interest in learning subjects. The Schoology also has provided users with the opportunity of controlling the time of the taken quiz and assignment, also it has the possibility to control activities with the help of statistics section through that teachers are able to check the last connection, attempt, the duration of the time they spend on completing the activity.

Project-Based Learning

Project-Based Learning (PBL) is a dynamic classroom that involves student-centered learning in which students practice their knowledge deeper and explore real-world problems and challenges. Project-based learning (PBL) has a lot of potential to enhance 21st-century skills and engage students in real-world tasks (Bell, 2010; Han, 2015). In accordance with Thomas (2000), PBL is a model, organizes learning around projects. In addition, PBL is defined as an interdisciplinary, student-centered activity with a clearly stated project outcome (Bell & Han, 2015). PBL is characterized by students' autonomy, constructive investigations, goal-setting, collaboration, communication and reflection within real-world practices (Kokatsaki, 2016).

Gold Standard PBL

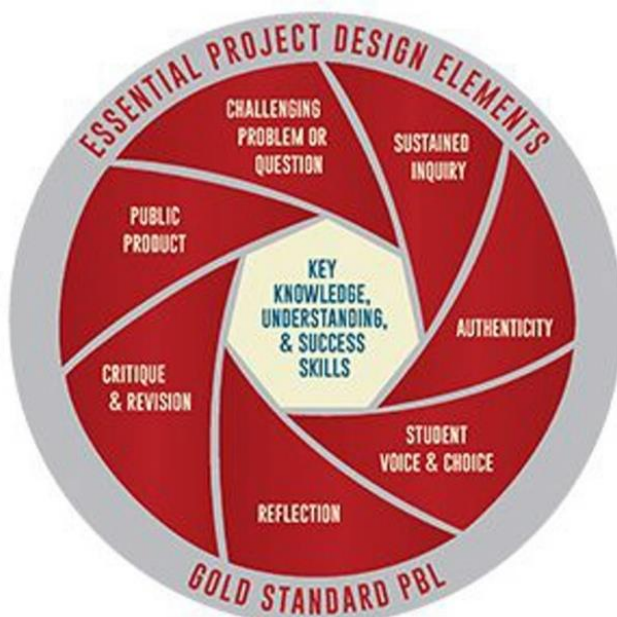

Figure 1. John Larmer's (2015) Gold Standard's of the Project-Based Learning (PBL)

The term Gold Standard is used in many industries and spheres in order to indicate or emphasize the quality of the work and product. According to the study of John Larmer, there are three significant parts of Gold Standard: 1. Student Learning Goals (in the center of the diagram below) 2) Essential Project Design Elements (shown in the red sections of the diagram), and 3) Project Based Teaching Practices. (John Larmer, 2015).

Student Learning Goals - preparing students for successful work and life experience.

Key Knowledge and Understanding - make students learn an important part of the content standards, concepts, academic disciplines. Learn how to apply knowledge into the real world, be able to solve problems, be ready to solve complex questions, and create gold standard public products.

Key Success Skills - are also known as 21st-century skills. As for now, 21st-century skills, such as critical thinking, problem solving, teamwork, self-management are the most significant and beneficial skills for real-world life.

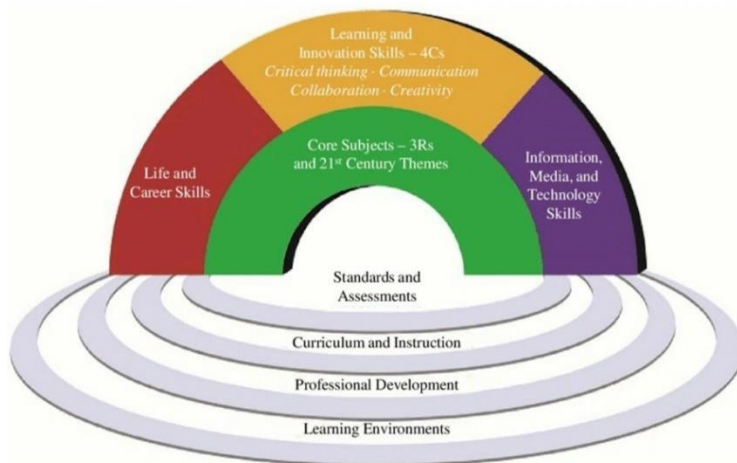

Figure 2. Charles Kivunja (2015) - 21st Century Themes

Also, the diagram shows 7 valuable parts of the Gold Standard, which is called the Essential Project Design Elements:

Challenging problem or question - make students ready to face any challenge and be able to solve it. With the challenge, the study becomes meaningful and engaging for students.

Sustained Inquiry- deep study and long time projects, that means Gold Standard. Students answer different questions to find the most suitable answer not only looking into the book but also observing, exploring, experimenting.

Authenticity - real-world learning task.

Student Voice & Choice - Students' voice and choice are important. They have an input and partial control in doing the project.

Reflection - Throughout a project, students — and the teacher — should reflect on what they’re learning, how they’re learning, and why they’re learning

Critique & Revision - Students must be able to give and receive constructive peer feedback that will help in improving the project.

Public Product - in PBL there must be a qualitative project for the real-world which can be a solution to any authentic problem nowadays (Larmer, Mergendoller & Boss, 2015).

Conceptual framework

Action research questions emerge from areas that teachers consider problematic. As Cochrane--Smith and Lytle (1990) suggest, teachers' questions are unique because they emerge neither from theory nor practice alone but from “critical reflection on the intersection of the two” (p.6).

There are three main educational theories developed in different years of the 20th century namely: behaviorism, cognitivism, and social constructivism (Picciano, 2017). In the book “The Theory and Practice of Online Learning”, Anderson (2011) examines different theories that can be efficient as the framework for blended-learning learning. He proposed the “Integrated Model” which excluded any traditional or face-to-face components and later blended models. Originally Bosch (2016) identified four types of blended-learning models using twenty-one different designs. One of Bosch’s models “blending with Pedagogical Purpose”, which is suggesting six components: content; social/emotional; dialectic/questioning; evaluation; collaboration/student-generated content; reflection. Anderson (2011) added several new components such as “community, interaction and self-paced, independent learning” (p. 181 in Picciano, 2017).

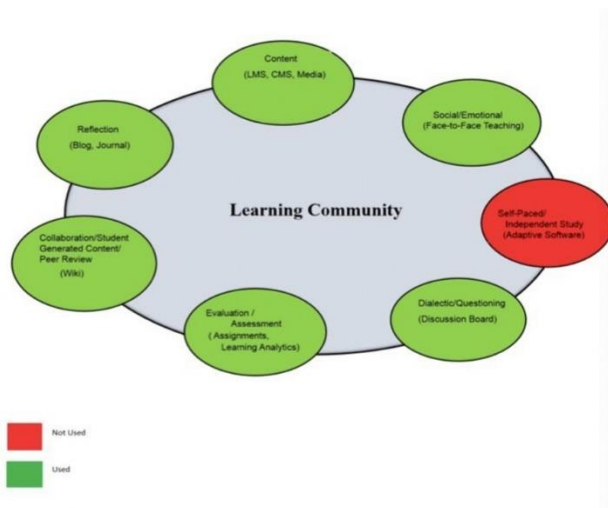

Figure 3. Applying Anderson’s “Integrated Model” (2011) p-181 in Picciano (2017)

- *content* is one of the main aspects of both face-to-face and online learning. It was mostly delivered linguistically in written, verbal, visual, and technology-enhanced ways. Schoology was the main source to deliver. Also, PBL materials were widely used.
- *social/emotional support*, in other words, face-to-face interaction organized three times a week in addition to office hours.
- *Dialectic and questioning* is asking the “right question” in any stage of the learning (Picciano, 2017). Online discussion blogs and posts were embodied in each assignment and “asking a question and commenting two other classmates’ posts” was a compulsory aspect.
- *Reflection* part was analyzed by PBL reflection materials as examples (pre and post reflections) reflection were written before final assessment; however, survey questions were conducted after the final assessment.
- At the beginning of the projects, teachers distributed different roles for groups such as idea generator, writer, marketer, presenter. Students had a chance to group and regroup according to their preferences and skills. Being an essential part of both the PBL principle and the conceptual component, *collaborative learning* is grouped and synthesized by content analysis.
- Schoology as LMS provided a number of opportunities to grade students’ *learning progress* fast and easily. Essays, reflective papers, presentation checklists, tests, and quizzes evaluated paperless. Most importantly, most of them can be retrieved easily from Schoology’s archived course lists.
- As a *community-based* learning is the essential principle of PBL, in which students’ final product should be useful for a local society.
- The PBL learning process is organized as a group work, and usually, *interaction* happens only between students in their groups.
- The last component of the “Integrated Model” - *self-paced learning* was omitted from the learning process because of time frames.

Methodology

Research Question

The major inquiry question evolved from the researchers' own teaching experience: “How effective is Project-based learning in the context blended-learning approach?”

Designing the blended learning instruction

The question of what should be online and what should be face-to-face was the most important one. The decision was made according to principles of project-based learning, namely, eight weeks long instruction was coordinated as a 50/50 rule, online and face-to-face respectively. Also, each week was devoted to seven golden rules of PBL and each rule had both online and face-to-face components.

In the first week, facilitating and introducing PBL rules was prioritized. Students reported their understanding of the PBL and how the PBL can improve their presentation skills. They also watched various PBL projects and evaluated them with the help of rubrics from pblworks.org website. In the second week, using collaborative learning through discussion boards, students' inquiry on their project preferences and roles in the projects were discussed. The third week's agenda included discussion of the content through writing project proposals with students' preliminary ideas both individually and in groups. Community-based task - "interview with an expert" was conducted by students which helped them identify the "right" question and answer it. The fifth week was entirely devoted to the final products' presentation; so, students peer-reviewed each others' presentations. Employing presentation skills, students created poster presentations that lead to week seven - actual product presentation. Finally, week eight was peer and self-reflection week analyzed by reports. Each week had both face-to-face and online aspects of teaching.

Study procedure

The action research study focused on "seven golden rules of the project-based learning" and their effectiveness: challenging problems or questions, sustained inquiry, authenticity, student voice and choice, reflection, critique and revision, and public product.

To measure these aspects three types of data were collected and analyzed. A survey was given to all 190 students and 130 answers collected. The survey consisted of both Likert scale and open-ended questions. Informal observation of students during face-to-face classes and group work activities and content analysis of students reflections and self-reports were used to triangulate data.

Study results

After analysis of the data, several themes emerged including collaborative learning, time-management, teacher-student interaction.

1. Blended-learning enhances collaborative learning.

Questions about collaborative learning were answered with 65% of students reporting very satisfied. Also, informal observations showed that students invested their time into collaboration and community. Self-reflection reports revealed the following discourse:

"This project gave us a lot. We gained a lot of experience in the field of teaching and working with the team. This project taught us to be in unity";

"Work with the team was the most enjoyable";

"The most enjoyable part of this project is working with the team and come up own product";

I really liked the grouping process myself, I would like to have more and spend time with teammates, and I would learn more about the opinions of the students".

According to Palloff and Pratt (2000), "collaborative learning processes assist learners to achieve deeper levels of knowledge generation through the

creation of shared goals, shared exploration, and a shared process of meaning-making” (p. 6).

2. *Time-management is an important aspect of blended-learning*

Survey questions about time-management showed that 33.3% of students were very satisfied, 40% satisfied, 21% dissatisfied, 7% very dissatisfied. Several groups asked for an extension of deadlines and from observation, it was seen that projects were very ambitious.

“This topic was too hard to investigate in a few weeks. I believe that this kind of topic takes much more time than we’ve spent”;

“The least enjoyable part of this project was when we couldn't meet much and discuss all the issues live”.

3. *Guidance from the teacher and more support is imperative in blended-learning*

Teacher-student communication was the main issue in this study especially for students with little or no experience learning technical and educational. Some students wrote that they were overwhelmed by assignments and tasks. They wrote that teachers lacked guidance: *“direct on the right path, give more information etc”*. Moreover, according to Hashim, Mohd and Hamzah (2013), it is important to understand teachers’ attitudes towards teaching and “setting the right tone to produce good teaching and learning may not be an easy task” (p. 131).

Conclusion

Blended-learning is not merely a combination of online and face-to-face learning. Organizing and designing blended-learning includes setting correct objectives and goals, utilizing both online and traditional methodology of teaching and developing suitable assessment tools (Uwes, Basukiu & Zulfiati, 2018). Blended-learning can be effective only if it is strictly instructional (Dziuban, et.al, 2006), successful implementation is possible with the support of departments, colleges, and infrastructure. It was also crucial to receive proper support from teachers and instruction for students.

References

- 1 Anderson, T. *The theory and practice of online learning* (2nd Edition). Edmonton, AB: AU Press, 2011. – 421 p.
- 2 Bell S., Han S.Y. Online Education. *Journal of Asynchronous Learning Networks*, (2015): pp. 99-104.
- 3 Bell, S. Project-based learning for the 21st century: Skills for the future. The Clearing House. *A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas*, 83 (2), (2010): pp. 39-43.
- 4 Bonk, C., Graham, C., *The Handbook of Blended Learning: Global Perspectives, Local Designs*. CA: *John Wiley & Sons, Inc.*, (2006): pp. 190-200.

5 Bosch, C. *Promoting Self-Directed Learning through the Implementation of Cooperative Learning in a Higher Education Blended Learning Environment*. Johannesburg, SA: Doctoral dissertation at North-West University, 2016. – 296 p.

6 Cochrane-Smith, N., Lytle, S.L. Research on teaching and teacher research: The issues that divide. *Educational Researcher*, 19 (2), (1990): pp. 2-10.

7 Conte H.S., Digital Learning in an Open Education Platform for Higher Education Students, *10th International Conference on Education and New Learning Technologies*, (2011): pp. 122-139.

8 Dias, M.C., Gabi, C.F., Souza1, V.R. A Problem-based Learning Case Study for Teaching Voice over Internet Protocol – VoIP. *Using Asterisk as a Tool for Teaching VoIP for Information Technology Classes*, (2014): pp 197-203.

9 Dziuban, C., Hartman, J., Juge, F., Moskal, P., Sorg, S. Blended Learning Enters the Mainstream: In: Bonk, C., and Graham, C. (Eds.), *The Handbook of Blended Learning: Global Perspectives, Local Designs*, San Francisco, CA: John Wiley & Sons, Inc., (2006): pp 195-208.

10 Brian L. Goff, Collaborative Learning: Benefits of Online Learning. *J of Rochester University of Technology*, (2012): pp. 78-84.

11 Garrison D.R., Kanuka H. Project-Based Learning, *Journal of ScienceDirect*, (2004): pp. 95-104.

12 Hashim D., Mohd S., Hamzah D. Action Research on Blended Learning Transformative Potential in Higher Education-Learners' Perspectives. *Business and Management Research*, 1 (2), (2013): pp. 125-134.

13 Han S.Y. In-service Teachers' Implementation and Understanding of STEM Project Based Learning. *Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education* 11 (1), (2015): pp. 63-76.

14 Kenney, J., Newcombe, E. Adopting a Blended Learning Approach: Challenges Encountered and Lesson Learned in an Action Research Study. *Journal of Asynchronous Learning Network*, 15 (1), (2011): pp. 45-57.

15 Kokatsaki D. PBL: Students' perception. *Journal of ScienceDirect*, (2016): pp. 33-38.

16 Kivunja, C. Innovative Methodologies for 21st Century Learning, Teaching and Assessment: A Convenience Sampling Investigation into the Use of Social Media Technologies in Higher Education. *International Journal of Higher Education*, (2015): pp. 1-26.

17 Lamb, J. Being 'at' university: the social topologies of distance students. *Springer Link*, (2001): pp. 10-22.

18 Larmer J., (2015). Gold Standard PBL, URL: www.bie.org.

19 Larmer, J., Mergendoller, J., Boss, S. Setting the Standard for Project Based Learning: A Proven Approach to Rigorous Classroom Instruction, *Book: Learn, teach, lead*: 2015. – 238 p.

20 Sanchez Garcia, L.F., Sebastia-Amat, S., Molina Garcia, N., Saiz Colomina S., Schoology as an alternative to traditional teaching tools for university students. *10th International Conference on Education and New Learning Technologies Palma*, (2018): pp. 8-12.

21 Palloff, R., Pratt, K. (2000). Making the transition: Helping teachers to teach online. Paper presented at EDUCAUSE: *Thinking it through*. Nashville, Tennessee. (ERIC Document Reproduction Service No. ED 452 806). URL: <https://eric.ed.gov/?id=ED452806>.

22 Picciano, A.G. Theories and frameworks for online education: Seeking an integrated model. *Online Learning*, 21 (3), (2017): pp. 166-190.

23 Rahman, A.K., Ghazali, S.A.M., Ismail, M.N. The Effectiveness of Learning Management System Case Study at Open University Malaysia (OUM), Kota Bharu Campus. *J. Emerg Trends Comput Inf Sci*, (2011): pp. 73–79.

24 Singh H., A Blended Learning Experience Applying Project-Based Learning in an Interdisciplinary Classroom, *Journal of Science Direct*, (2011): pp. 51-54.

25 Thomas, J.W. (2000). A review of research on project-based learning. San Rafael, CA: Autodesk Foundation. Retrieved from www.bie.org.

26 Uwes A.C., Basuki W., Zulfiati S. Determining the Appropriate Blend of Blended Learning: A Formative Research in the Context of Spada-Indonesia. *American Journal of Educational Research*. 6 (3), (2018): pp. 188-195.

27 Valentine D. Distant education: benefits, problems, and opportunities. *Elearn magazine*, (2010): pp. 54-63.

IRSTI 14.01.11

D. Anayatova¹, Z. Kostaubayeva²

^{1,2}Suleyman Demirel University, Kaskelen, Kazakhstan

TEACHERS' PERCEPTION OF LMS SCHOOLGY IN FACE-TO-FACE AND ONLINE TEACHING MODES: ADVANTAGES AND DISADVANTAGES

Abstract. For decades, scholars have debated which model of education is superior. Some argue that online is beneficial and others argue that online is less effective than traditional face-to-face. The study presents a lived experience of teachers' perception of face-to-face and online teaching applying Learning Management System (LMS) Schoology. Presented paper deals with possible positive and negative experiences of English language teachers using Schoology during online and traditional face-to-face teaching. The study takes place in one of the universities in southern Kazakhstan. "Schoology" was chosen as a platform to ease and support the teaching process. The aim of the study is to identify teachers' perceptions of the Schoology in online and traditional teaching styles. Participants were asked to answer a questionnaire about their perception of the Schoology and informal observations took place. The advantages and disadvantages of online education were additionally revealed in this study. The study is qualitative research with two teachers that uses open-ended questions and analyzed employing acceptance theory.

Keywords: online and traditional education, face-to-face, LMS, Schoology, teachers' perception, lived experience, acceptance theory.

Аннотация. В течение многих десятилетий ученые спорили какая модель образования лучше. Некоторые утверждают, что онлайн модель выгоднее, а другие утверждают, что онлайн модель менее эффективна, чем традиционное обучение. В данном исследовании показан наглядный опыт восприятия учителями очного и онлайн обучения с использованием Schoology системы управления обучения. Данная статья рассматривает возможные положительный и отрицательный опыт преподавателей английского языка использующих Schoology во время обучения онлайн и традиционного лицом к лицу. Исследование происходит в одном из университетов на Юге Казахстана. Schoology была выбрана в качестве платформы для облегчения и поддержания учебного процесса. Целью исследования является выявление представлений преподавателей о Schoology в онлайн и традиционных стилях обучения. Участникам было предложено ответить на вопросник об их восприятии Schoology, и неформальные наблюдения также были включены. Преимущества и недостатки онлайн образования также были дополнительно выявлены.

Данная статья это качественное исследование с участием двух преподавателей, которое использует открытые вопросы, для анализа была использована теория принятия.

Ключевые слова: онлайн обучение, традиционное обучение, лицом к лицу, теория принятия, система организации обучения, наглядный опыт, восприятие преподавателей, Schoology.

Андатпа. Онжылдықтар бойы ғалымдар білім берудің қандай моделі жақсы екендігі туралы таласты. Кейбіреулер онлайн-бұл тиімді, ал басқалары дәстүрлі күндізгі ставкаларға қарағанда онлайн аз тиімді деп санайды. Зерттеуде оқытушылардың Оқытуды басқару жүйесін (LMS) Schoology арқылы күндізгі және онлайн-оқытуды қабылдау тәжірибесі ұсынылған. Ұсынылған мақалада онлайн-және дәстүрлі күндізгі оқыту кезінде Schoology қолданатын ағылшын тілі оқытушыларының ықтимал он және теріс тәжірибесі қарастырылады. Оқу Оңтүстік Қазақстандағы ЖОО-ның бірінде өтуде. «Schoology» оқу процесін жеңілдету және қолдау үшін платформа ретінде таңдалды. Зерттеу мақсаты - мұғалімдердің онлайн және дәстүрлі оқыту стиліндегі мектеп бағдарламасы туралы түсініктерін анықтау. Қатысушыларға мектеп бағдарламасын қабылдау туралы сұрақтарға жауап беру, сонымен қатар бейресми бақылау жүргізу ұсынылды. Бұл зерттеуде қосымша онлайн-білімнің артықшылықтары мен кемшіліктері анықталды. Зерттеу ашық сұрақтар бар сауалнаманы қолданатын және қабылдау теориясын пайдалана отырып талданатын екі оқытушы бар сапалы зерттеу.

Түйін сөздер: онлайн-және дәстүрлі білім беру, күндізгі оқу нысаны, мектеп бағдарламалары, мұғалімдердің қабылдауы, өмірлік тәжірибе, қабылдау теориясы.

The study presents teachers' perception of traditional and online teaching applying Schoology. The process of transition from traditional training to online learning has been developing for two decades. Since the advent of the huge archives presented on computer-readable media, more and more often the idea arose to use this material for educational purposes. In global terms, this became possible with the development of the Internet, which made it possible to send the necessary amount of data from one end of the world to the other, communicate freely with other network users online and post information on Internet sites, making them accessible to everyone (Saturina, 2006). In order to make instruction more convenient, LMS is widely used in both traditional and online instruction. However, in the technology age, many teachers resist new means of education, especially novice teachers with less experience.

Online Education

Online education has equal and important opportunities for educational institutions and for different people's skills. In recent years, the online education system is developing rapidly and increasing the possibility for people to get education easier ways. Thus, the development of the demand for distance education causes the replacement of people by robot technique. Consequently, there is a demand for having a variety of professionals in different spheres, so that people are trying to get different qualifications at the same time. Whereas, online education is the best tool to get more information and knowledge in short terms. People have to develop permanently (Brian, 2012).

As for now, online education is a new, progressive type of learning which has occurred in the third decade of the XX century due to new technological inventions and opportunities. Many countries have established the development of online education as a prior trend lately and provide a meaningful part of the budget. "According to the statistics, more than 300 universities offer online education in the USA. Based on the study of Valentine (2010), 57% of American instructors regard online education as inferior to traditional lessons" (Valentine, 2010, p.101).

Distance learning has a number of additional features. The educational process during distance learning was based on the focused and controlled intensive independent work of the student, who could study in a convenient place for himself, according to an individual schedule, having with him a set of special teaching aids and an agreed opportunity of contact with the teacher in the learning process. The outlooks of online education are explained by different advantages factors in front of other types of education. The most salutary factors are flexibility and accessibility (Ostankowicz-Bazan, 2016).

James (2015) emphasized the advantages of online education:

1. *Attractive price.* A lower price for many students is a key factor. Especially when a person does not yet know how much he needs the topic being studied. If after several online seminars the topic is attractive, then a more in-depth study can be continued in the classic offline mode.
2. *Comfortable Learning Environment.* Students decide themselves about the place where to study. Many people feel more comfortable sitting at home and learning new things.
3. *Flexibility.* No schedule pressure on students. Nothing forces students to follow schedules. There is a choice in online learning on what time is suitable to study for them. Online education substantially reduces financial factors and on the other hand, keeps time for both teachers and students.
4. *Avoiding community.* There are many people who do not like big communities and are introverts, for them working themselves the best way.

5. *Developing technology skills.* Online education becomes one of the reasons to learn how to work with a particular platform and device.

On the other hand, several other researchers presented disadvantages of online education:

1. *Lack of professionalism.* Online learning activities are currently not licensed or certified. Anyone with the desire and opportunity can become the speaker of the online training program.
2. *Weak training material.* When preparing an online program, many teachers and speakers consider the group's most difficult setup and focus on advertising and promotion. At the same time, neither the time nor energy is enough for the quality preparation of the educational material itself.
3. *Little or no face-to-face interaction.* While this may seem obvious, students have a tendency to underestimate the impact of never meeting the instructor and other students in the class. Edmundson (2012), an English professor at the University of Virginia, argued in a Time opinion piece that online education creates a “monologue and not a real dialogue” in the learning environment. Building relationships with your instructor and classmates will require more effort in an online environment.
4. *More work.* Online courses typically require a greater amount of reading and assignments than traditional classes. Teachers also have a lot of work to do. Preparing online-interactive assignments presents huge work rather than in traditional teaching.
5. *An intense requirement for self-discipline.* Online courses usually have deadlines for assignments, tests, commenting on lectures, and others. The problem is the time management and organization skills necessary to stay on top of your work, allot an appropriate amount of time to complete each task, and balance your coursework against other priorities in your life. If you tend toward procrastination, then you might need to strengthen your skillset before choosing an online course or program (Tom, 2017).

Online teaching and learning system has grown in recent years and has experienced mainstream acceptance. Students get into self-control in their learning environment, which ultimately helps develop a deeper understanding of degree courses. New models of learning are always springing up in the market, providing students with varied opportunities to fashion their education into something that fits them, not the other way round. It also provides individuals with an opportunity to finish a degree they might have started and been unable to continue with for one reason or another. The future of online degree education looks promising and opens up education to a larger section of the population than ever before.

For teachers, this form of training primarily means the emergence of an additional opportunity to present material to students, i.e. in fact, it becomes

possible to train a larger number of students at the same load. In addition to solving its primary task - distance learning through the Internet, online is also an excellent complement to full-time education and can be a good help to improve the quality and effectiveness of traditional education (Satunina, 2006).

Certainly, a teacher using e-learning technologies can educate a larger number of students who are geographically separated, but will this bring the desired educational and economic effect? In the traditional face-to-face learning process, the teacher has the feedback necessary for learning immediately, reacts to it, “along the way” restructuring the teaching material, has the opportunity to make this material more accessible in front of students. Undoubtedly, for the preparation of electronic courses, the experience of expert teachers and experts in their field should be used, but such a teacher does not always have the necessary time for this, the ability to work with a computer.

Schoology Learning Management System (LMS)

The study applies a platform that helps teachers in transferring grades, quizzes, discussions, and collaborations online among students during online and face-to-face teaching and learning processes. The platform was chosen based on the workshop about “Designing Teacher Education & Professional Development for the 21st Century” was conducted on how the Schoology, chosen platform, works by Denneille K. Luke in 2017 in Almaty city¹⁷. The presented platform counts as the most suitable in use for students and teachers, taking into account their interests, preferences, and skills. The presented platform gives an opportunity not only to transfer grades but also to conduct quizzes, final examinations, writings, and discussions. There is a function to see each student’s mistake, give feedback, and leave comments in writing or discussion parts. The platform provides a convenient grading system, which minimizes teachers’ work time and counts grades itself based on the initial setups that the teacher introduced. Originally designed for sharing notes, Schoology was released commercially in August 2009 (Conte, 2011).

The Schoology platform was designed by Jeremy Friedman, Ryan Hwang, and Tim Trinidad while still undergraduates at Washington University in St. Louis, MO. Originally designed for sharing notes, Schoology was released commercially in August 2009 (Conte, 2011).

Likewise, Schoology as a learning management tool open for providing teaching resources and materials, also to organize, evaluate, and assess the learning process. In accordance with creators of the Schoology, they emphasize one of the most significant advantages, the platform provides an opportunity of knowing the individual needs of the students, in such a way that the teaching-learning process is more fitting to the student’s needs (Rahman, et.al., 2011).

As for interface design, it is considered as completely attractive and simple in use. It was closely designed as a social networking platform in terms of discussion forums, participation, and feedback. Those advantages positively influence students’ attitudes, motivation, and interest in learning subjects. The

Schoology also has provided users with the opportunity of controlling the time of the taken quiz and assignment, also it has the possibility to control activities with the help of statistics section through that teachers are able to check the last connection, attempt, the duration of the time they spend on completing the activity.

Conceptual Framework

Perception of teachers using LMS in online and face-to-face instructions

In implementing any time of new methodology or technology, teachers are the main stakeholders whose opinion is sometimes neglected. According to Wade and Fish (2009), there are different factors whether teachers can have positive or negative experiences teaching online such as a desire to use LMSs, prior experience or training, and faculty support. In their study, they examine both qualitatively and quantitatively the answers of 87 faculty members from a public university in a southwestern state. Data show that there is a big divide between faculty members who had experience and who had not. Those who did not have any experience show a high level of resistance.

Without any doubt, most researchers and practitioners agree on technologically enriched teaching styles including learning management systems (LMS). For instance, 90% of all responding universities in the USA (Hawkins & Rudy, 2007), 95% of the responding universities (Browne et al., 2006) have adopted LMS. Although the wide use of LMSs around the world, there are some barriers to successfully implementing them. ElTartoussi (2009) emphasizes that that successful education does not solely depend on “technology, but rather careful planning and adoption strategies must be closely investigated and that the adoption among users such as teachers and students is a vital concern” (in Al-Busaidi & Al-Shihi, 2010, p. 2). According to Al-Busaidi and Al-Shihi’s (2012) large scale study of 82 instructors from Sultan Qaboos University (SQU) in Oman identified satisfaction effects of LMS. The first instructor’s technology anxiety negatively impacts the satisfaction of LMS. Second, the impact of the instructor's experience with the technology did not have a significant effect on their satisfaction with LMS. The teacher's personal innovativeness positively impacted their satisfaction with LMS. Fourth, system quality, information quality, management support, incentives policy, and training significantly impacted instructor satisfaction of LMS (p.33). Moreover, LMS’s teachers’ satisfaction in blended-learning is 58,4% and 12,6% in purely online learning.

Acceptance theory as a methodology

Acceptance theory is a multidimensional attitude that has technical, social, and personal factors. Technological factor triggers when teachers feel intimidated because of the lack of competency or computer proficiency. Those barriers include age, degree, or technical expertise.

Pedagogical factors are connected to teaching styles, teaching philosophy, and teaching content.

Personal factors are a teacher's conclusion after a positive or negative experience.

In this study, it is used as a conceptual framework. Different frameworks have been used to investigate individuals' acceptance such as Davis's (1989) perceived usefulness and perceived ease of use, Ball and Levy's (2008) model of acceptance of emerging technologies, and Sumner and Hostetler's (1999) importance of instructors characteristics. Sumner and Hostetler (1999) identify various characteristics including user type, the current level of computer skills, the extent of computer skills in teaching and training needs; also some organizational factors are crucial such as organization support, technology alignment, and technical support.

The research question is "What is the role of Schoology in online and face-to-face teaching styles?"

Study procedure

The study investigates the lived experience of two English language instructors in one of the Kazakhstani universities one teaching online and another teaching face-to-face. Lived experience, according to Creswell (1998), puts an emphasis on the "meaning" of individuals' everyday lives and experiences. In one of the Kazakhstani universities one teaching online and another teaching face-to-face. Lived experience, according to Creswell (1998), puts an emphasis on the "meaning" of individuals' everyday lives and experiences. The main aim of the notion of lived experience is to understand teachers' concerns and resistance of new. Thus, the sample size is limited to two - the focus is on depth and locality rather than on generalizability and external validity. The main aim of the notion of lived experience is to understand teachers' concerns and resistance of new. Thus, the sample size is limited to two - the focus is on depth and locality rather than on generalizability and external validity. Content analysis is employed to find themes and categories of open-ended questions and informal observations. Data analysis shows four main topics concerning usage of LMS Schoology.

The study focused on the implementation of Schoology into online and traditional education. Both online and traditional education's advantages and disadvantages sides were taken into account. The study uses acceptance theory in accordance with teachers' skills and perception. To analyze teachers' perceptions, a questionnaire was conducted with two teachers who have equal experience in teaching using Schoology.

Study results

After analyzing the data, three factors emerged: instructors' perception, assessment, organization factors. Answers of the teacher with an online instruction marked as O and answers of the teacher with face-to-face instruction marked as F.

1. Instructors' perception factor

Both teachers gave satisfactory answers. The answers show that both teachers have experience in using Schoology during online and traditional teaching. Schoology appears as a friendly and useful platform to work with for online instruction, but quite unsatisfactory for face-to-face instruction. According to Al-Busaidi and Al-Shihi's (2011), system quality and information quality has a great impact on the satisfaction of teachers:

F: "...especially design it is not comfortable,

"Schoology is effective during face to face for teachers. It increases teacher's productivity, because the app does everything by itself, which really helps in teachers' management."

O: "Also, it helps to check and create assignments, home tasks; sometimes I send to my students' different materials and share photos."

2. Assessment factor

None of the teachers like the grading system in Schoology. According to their answers, they find Schoology as a difficult platform to work with the grading scale, design becomes one of the factors which influence on the difficulty of using. Also, the lack of control from teachers would lead to cheating of students.

F: "Grade system no, there are a lot of big deal going with the grading system and checking assignments, but I like only conduct the exam"

"I dislike grading system, home tasks, and especially design it is not comfortable"

O: "No exact answer, I don't use the score-and rating system in Schoology. I prefer to calculate by myself."

Still both of the teachers like the function of the time limit there and the function of sharing the materials which help to ease the teaching process.

F: "I like only to take tests. And download teacher's issues for teachers"

O: "First of all, I use this source to conduct online tests."

O: "I like the fact that I can use "time limit" for all tasks and assignments. It really helps me when I give an "essay writing" task."

3. Organizational factor

In accordance with teachers' answers, online and traditional become easier using Schoology. It minimizes time spending on checking the answers of the test, gives an opportunity to control students using a "time-limit" function:

F: Again it's useful for teachers only in managing the time, and not checking a great number of quizzes and home tasks. In others, no it is not useful

O: It's great that teachers do not need to spend a lot of time checking them.

Conclusion

It is beneficial for teachers to use learning management systems nowadays due to time-efficiency, which minimizes work both online and traditional face-to-face instruction. Learning management systems become an integral part of teaching students. Schoology has established itself as a convenient and easy in use platform. Teachers with experience of working with Schoology according to the theory of acceptance which shows that not all teachers are able to use learning management systems in suitable ways, there appears a lack of competency or computer proficiency. There are different factors to consider in implementing LMS such as teachers' preconceptions, types of both tasks and assessment, management of instruction, and classroom.

References

- 1 Al-Busaidi, K., Al-Shihi, H. (2010). Instructors' acceptance of learning management systems: A theoretical framework. *Communications of IBIMA*. URL: <http://www.ibimapublishing.com/journals/CIBIMA/2010/862128/a862128.html>.
- 2 Al-Busaidi, K.A., Al-Shihi, H. Key factors to instructors' satisfaction of learning management systems in blended learning. *Comput High. Educ.* 24, (2011): pp. 18–39. URL: <https://doi.org/10.1007/s12528-011-9051-x>.
- 3 Baker, J., Woods., (2012). *Social Dynamics of Online learning: Pedagogical Imperatives and Practical Applications*. 18th Annual Conference on Distance Learning: 2005. URL: www.uwex.edu/disted/conference/.
- 4 Ball, D., & Levy, Y. Emerging Educational Technology: Assessing the Factors that Influence Instructors' Acceptance in Information Systems and Other Classrooms. *Journal of Information Systems Education*, 19 (4), (2008): pp. 431-443.
- 5 Brian L.G. Collaborative Learning: Benefits of Online Learning. *J of Rochester University of Technology*, (2012): pp. 78-84.
- 6 Browne, T., Jenkins, M., Walker, R. A Longitudinal Perspective Regarding The Use Of Vles By Higher Education Institutions In The United Kingdom. *Interactive Learning Environments*, 14 (2), (2006): pp. 177–192.
- 7 Conte H.S. Digital Learning in an Open Education Platform for Higher Education Students. *10th International Conference on Education and New Learning Technologies*, (2011): pp. 122-139.
- 8 Creswell, J.W. *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions*. Thousand Oaks, CA: Sage. (1998). URL: <http://www.educause.edu/asp/doclib/abstract.asp?ID=EDU0006.html>, 2000.

- 9 Davis, F.D. Perceived Usefulness, Perceived Ease of Use, and User Acceptance of Information Technology. *MIS Quarterly* (13), (1989): pp. 319-339.
- 10 Edmundson M., (2012).The Trouble With Online Education, *The New York Times*, URL: <https://www.nytimes.com/>.
- 11 ElTartoussi, I. (2009), Networked Readiness in the United Arab Emirates, the 2nd Annual Forum on e-Learning Excellence in the Middle East, 2009, Dubai, UAE.
- 12 Garry W.James, Benefits of Online Education. *Magazine of Community College of Aurora*, (2015): pp. 5-8.
- 13 Hawkins, B.L., Rudy, J.A. Educause core data service. Fiscal year 2006 summary report. Colorado, USA: Educause, 2007. – 121 p.
- 14 Rahman, A.K., Ghazali, S.A.M., Ismail, M.N. The Effectiveness of Learning Management System Case Study at Open University Malaysia (OUM), *Kota Bharu Campus, J. Emerg Trends Comput Inf. Sci.*, (2011): pp. 73–79.
- 15 Ostankowicz- Bazan H., Benefits and Drawbacks of Online Education. *Elearn magazine*, (2016): pp. 8-13.
- 16 Satunina, A.E., Online education advantages and disadvantages. *Modern problems of science and education*, (2006): pp. 89-90.
- 17 Sumner, M., Hostetler, D. Factors Influencing the Adoption of Technology in Teaching. *The Journal of Computer Information Systems*, 40 (1), (1999): pp. 81-87.
- 18 Tom’s blog. 5 Disadvantages to Consider about Online Education. *Peterson’s magazine*, (2017): pp.1-2. URL: www.petersons.com.
- 19 Valentine, D. Distant education: benefits, problems, and opportunities. *Elearn magazine*, (2010): pp. 54-63.
- 20 Wade, F.W., Fish, P.G. Perception of Online Instruction. *The Turkish Online Journal of Educational Technology – TOJET*, 8 (1), (2009): pp. 53-64. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED503903.pdf>.
- 21 Zounek, J. Heads in the Cloud: Pros and Cons of Online Learning. *International Conference DisCo New technologies and media literacy education, At Prague*, (2013): pp. 59-62.

FTAMP 14.01.21

Б. Хасен¹, А. Далабай²

^{1,2}С. Демирел атындағы университеті, Қаскелең қ., Қазақстан

ОЛИМПИАДАҒА САПАЛЫ ДАЙЫНДАУ – ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЗИЯТКЕРЛІК ӘЛЕУЕТІН ҚОЛДАУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛЫ

Аңдатпа. Мақалада Қазақстанда тұрақты түрде өткізілетін пән олимпиадаларының міндеттері айтылған. Республикамызда ұйымдастырылып жүрген түрлі олимпиадаларға талдау жасалып, ерекшеліктері сөз етілген. Дарынды оқушылармен жұмыс жасаудағы жүйесіздік, нақты бағдарламалардың жоқтығы ескертілген. Пән олимпиадаларының өтілу сапасын қадағалап, қорытынды нәтижесін сараптайтын арнайы ұйымдардың болмауы да олимпиада сапасына кері әсер ететінін көрсеткен. Қатардағы мектептердегі талантты жастардың, әсіресе, мүмкіндігі шектеулі балалардың олимпиада кезінде ескерусіз қалатыны жазылған. Кейбір мектептердің олимпиадаға дайындаудағы озық тәжірибелерін тілге тиек ете отырып, Қазақстан орта білім беру жүйесіндегі олимпиадалық резервті дайындаудың өзекті мәселелерін атап көрсеткен.

Түйін сөздер: республикалық олимпиада, пәндік олимпиада, дарынды оқушылар, олимпиадаға дайындық.

Аннотация. В статье изложены задачи предметных олимпиад, проводимых на постоянной основе в Казахстане. В нашей республике проводится анализ и обобщение различных олимпиад, которые проводятся в республике. Отмечена системность в работе с одаренными детьми, отсутствие конкретных программ. Отсутствие специальных организаций, осуществляющих контроль за качеством проведения предметных олимпиад, анализирует результаты итоговой аттестации, также отрицательно влияет на качество олимпиады. Как говорится, талантливая молодежь в рядовых школах, особенно дети с ограниченными возможностями остаются без внимания во время олимпиады. Отмечая передовой опыт некоторых школ по подготовке к олимпиаде, Казахстан отметил актуальные вопросы подготовки олимпийского резерва в системе среднего образования.

Ключевые слова: республиканская олимпиада, предметная олимпиада, одаренные дети, подготовка к олимпиаде.

Abstract. The article describes the tasks of subject Olympiads held on a permanent basis in Kazakhstan. The analysis and generalization of various

Olympiads that are held in the Republic is carried out in our Republic. There is a systematic approach to work with gifted children, and the lack of specific programs. The absence of special organizations that monitor the quality of subject Olympiads, analyzes the results of final certification, also negatively affects the quality of the Olympiad. As they say, talented young people in ordinary schools, especially children with disabilities, are ignored during the Olympics. Noting the best practices of some schools in preparing for the Olympics, Kazakhstan noted the current issues of preparing the Olympic reserve in the secondary education system.

Keywords: Republican Olympiad, subject Olympiad, gifted children, preparation for the Olympiad.

Білім - адам баласының үлкен еңбекпен қол жеткізген ұлы игіліктерінің бірі. Күнделікті өмірді, ғылымды, саясатты, ара қатынасты, өндірісті, өзін қоршаған табиғи және қоғамдық қатынасты тану барысында жинақталған әлеуметтік тәжірибесі адамзаттың жадында білім болып жинақталады. Осы жинақтаған тәжірибесін ұрпақтан ұрпаққа жеткізіп, болашаққа жол сілтеу арқылы адамзат бүгінгі өркениетке жетті. Сондықтан да тәжірибемен бөлісуді өркениетті саяси әлеуметтенудің қозғаушы күші деуге болады. Түрлі ғылым салаларының көз ілеспес жылдамдықпен дамып жатқан қазіргі заманда білімнің терең сырына баланы ерте жастан бейімдеу – елдің ертеңгі деңгейіне жоспарлы дайындық. Жасында алған білімін тасқа басқан таңбаға балаған халқымыздың білім берудегі ұстанымы бүгінде еш маңызын жойған жоқ. Адам жадының таза жас кезінде алған білімі логикалық ойлау формасын дамытып, ғылымға деген сүйіспеншілігін қалыптастырады, болашаққа бағдарын айқындауға мүмкіндік береді.

Қазіргі білім беру жүйесіндегі ғылым мен білім бәсекесінің алғашқы әрі маңызды баспалдағы – мектеп қабырғасындағы пән олимпиадалары мен жоба жарыстары. Аталмыш шаралар – оқушыны білімге тартып, ғылымға икемдер алғашқы саты, бала санасына ғылымның алғашқы ізденістерін қалыптастырып, болашақта ғылымға баулитын, ғылымға қызығатын жастарды қалыптастыратын ең үлкен жүйелі бәсеке. Әлемнің дамыған мемлекеттерінің баршасында өте жоғары деңгейде жолға қойылған, кейде әлемдік білім сапасын, орта білімнің деңгейін, жоғары білімнің өресін бағалайтын негізгі көрсеткіштердің бірі. Білім берудегі негізгі міндеттер – ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға, дамытуға және кәсіпке үйретуге бағытталған біліммен қамтамасыз ету. Білім беру оқытумен қатар оқушының өз бетімен жалықпай іздену негізінде жүзеге асырылады. Мұғалім оқыта отырып, білім алушыны әлеуметтендіріп, танымын, білімін, дағдысын, дүниеге деген көзқарасын нық қалыптастыруға ықпал ету керек. Оқушылардың адамгершілік,

интеллектуалды, мәдени дамуының жоғары болуы кәсіптік біліктілігіндегі жоғары деңгейге қол жеткізуге ықпал етеді. Білімді, біліктіліктің арттырудың жолдары тек ақпараттармен қаруландырып, құр білім берумен ғана шектелмейтінін ескеру керекпіз.

Пән олимпиадаларының мақсаты – студенттердің алған білім саласы бойынша интеллектуалдық, логикалық ойлау шеберліктерін арттырып, жүйріктік, тапқырлық т.б. қасиеттері тұрғысынан дағдыларын қалыптастыру. Жастардың бойындағы дарындылық, білімділік сынды озық қасиеттерін насихаттап, көпшілікке таныту, жастардың жеке кәсіби әлеуетін, шығармашылық қабілеттерін шыңдау, оқушылардың толыққанды жеке тұлға ретіндегі ұстанымын орнықтыру. Ойдан-ой қозғап, бәсекеге төтеп бере алған ұтқыр шешімдерімен таңқалдыратын нағыз таланттарды дайындау.

Оқушылар зияткерлік әлеуетін дамытудағы пәндік олимпиадалар талантты оқушыларды анықтауда маңызды рөл атқаратынын атап өту керек. Бұндай жарыстардың мақсаты – оқушылардың интеллектуалды дамуы үшін өз ақыл-ойы мен шығармашылық қабілеттерін одан әрі жетілдіруге бағыт беру, шабыттандыру, олардың әлемнің кең көрінісіне қосылуына ынталандыру. Барлық жерде, соның ішінде ойын-жарыстарда не оқу керектігін, қандай мәселеге назар аударған дұрыстығын түсіну маңызды.

Нақты оқу орындарының профильді іс-шараларында олимпиаданың мақсаттары мен миссиялары ретінде «неғұрлым интеллектуалды дамыған оқушыларды анықтау» немесе «балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, зияткерлік әлеуетін ашу және жаңа таланттарды анықтау» көрсетілген [1; 21]. Қазіргі жастардың ой-өрісін шыңдап, зияткерлік әлеуетін қолдау, елдің зияткерлік элитасының іргетасын қалау, жастармен жұмыс жасау арқылы олардың интеллектісін және шығармашылық қабілетін дамыту – пән олимпиадасының маңызды міндеттерінің бірі болып табылады.

Олимпиадаға қатысушының шығармашылық әлеуетін дамытуды зерттеген Ресей ғалымдары: «Шығармашылық – көп қырлы және әлі зерттеуді қажет ететін қабілет» – дейді. Зерттеушілер дәл осы процесс жердегі бүкіл дүниені қалпына келтіруге және өзін-өзі сақтауға ықпал етеді деп санайды. Ол жаңарту және жетілдіру сияқты процестермен тығыз байланысты. Ғылыми классикада тұлғаның шығармашылық дамуы туралы мәселе жеткілікті түрде зерттелген. С.Л. Рубинштейн, Ю.К. Бабанский, Г.С. Альтшуллер, А.Н. Лук, Ю.А. Самарин, В.А. Кан-Калик, Н.Д. Никандров және т. б. ғалымдардың еңбегі соның дәлелі бола алатыны айтылған [1; 24].

Көптеген зерттеушілер тұлғаның шығармашылық даму деңгейіне баса назар аударады. Жалпыланған модель төмендегідей критерийлерді көрсетеді:

– Креативті деңгей – шығармашылық өнімнің барлық өлшемдеріне жауап бермейтін, шешімі жоқ өлшемдерге күтпеген жерден жауап табылатын қабілет;

– Репродуктивті-шығармашылық (формальды) деңгей – шығармашылық өнімде жаңалық элементтері көрінеді, бірақ шын мәнінде ол жаңалық белгілі бір форманың өзгертілген түрі;

– Ашылулар деңгейі (инсайт) – мақсатты түрде шығармашылық өнім жасауда жаңа идея ұсыну;

– Нақ шығармашылық деңгей – шығармашылықтың барлық өлшемдеріне жауап беретін өнімнің пайда болуы.

Ғалымдар оқушының шығармашылық дамуы үшін аталмыш құзыреттіліктердің болуын маңызды деп санайды.

– Құндылықты бағалау (өмірдің мақсаты мен мәнін ұғыну);

– Жеке өзін-өзі жетілдіру құзыреттілігі (физикалық, рухани және интеллектуалды өзін-өзі дамыту, эмоциялық өзін-өзі реттеу және өзін-өзі қолдау тәсілдерін меңгеру);

– Танымдық құзыреттілік және ақпараттық құзыреттілік (қажетті ақпаратты өз бетінше іздеу, талдау және іріктеу, ұйымдастыру, қайта құру, сақтау және беру);

– Жалпы мәдени және коммуникативтік құзыреттілік [2, 31-32].

Пәндік олимпиада – балалар мен жастардың зияткерлік-шығармашылық қызметі саласындағы сынақ, жарыс. Оған жоғары зияткерлік әлеуеті бар оқушылар қатысады. Бәсекеге қабілетті күресте үздіктер анықталады. Олимпиададағы жеңіс – оқушы үшін өзінің интеллектуалдығын және дарындылығын растаудағы маңызды қадам. Оқушы осы жеңіске жету үшін көп тер төгеді, көп еңбек етеді. Сондықтанда психологиялық тұрғыдан баланы терең танудың маңызы зор. Егер оқушының жеке ерекшеліктері мен қызығушылығын ескерместен, баланың білімін арттыратын тапсырмаларды шамадан тыс жүктей берсе, зияткерлік дамудың кері жағы – «зияткерлік дағдарыс» пайда болуы мүмкін. Сол себептен де мектеп оқушыларының өз бағытын бірден өзгертіп, олимпиадаға басқа пәннен қатысуға қызығушылық білдіруі жиі байқалып отырады. Кейде интеллект дамуының белгілі бір (жоғары, өте жоғары) деңгейіне жеткен кезде оқушы бойында шығармашылық қабілеті болмашы ғана деңгейге көтеріледі, демек жоғары интеллектуалдық деңгейі бар тұлға жоғары шығармашылық әлеуетке ие бола алуы да, ие бола алмауы да мүмкін деген пікір де айтылады [3; 49-62]. Сонымен қатар олимпиадаға қатысушы оқушының басқа пәндерден «нашар баға» аламын немесе тапсырмаларды уақытында орындай алмай қаламын деген ойы қорқыныш пен үрей туғызуы мүмкін. Алайда олимпиаданың бірегей даму ортасы ретінде білім алушылардың интеллектуалды қалыптасуы үшін зор әлеуетке ие екенін мойындау керек. Бір бейінді пәндік олимпиадалар (химиялық, математикалық және т.б.) тар ауқымды мамандану шеңберінде

оқушылардың зияткерлік дамуына ықпал етеді, олардың кәсіби бағытын айқындайды, таңдаған бағытын тануға мүмкіндік береді [4; 13-15]. Көпбейінді олимпиадалар тар ауқымды мамандану олимпиадаларына қарағанда, қатысушылардан ақыл-ойдың зияткерлік сапа ретінде кеңдігін талап етеді және одан да көп интеллектуалды шиеленіс туғызады. Оқушыларды дайындау барысында, олимпиадалық тапсырмаларды әзірлеу кезінде педагогтардың да зияткерлік әлеуетінің де қарқынды дамуы маңызды. Себебі мұғалімнің шығармашылық әлеуетті, ғылыми және кәсіби эрудицияны барынша пайдалана білуі, пәнаралық байланыстарды орната алуы, сыни талдау жасай алуы оқушылардың зияткерлік қабілеттерін арттыруға ықпал етеді.

Заманауи түсінікте интеллектіні таным процесін жүзеге асыру және мәселелерді тиімді шешу қабілеті ретінде қарастырылады, мысалы, жаңа өмір сүру ортасына түскенде интеллект өз функциясын атқарады. Интеллект ұғымын ойлау категориясымен, адамның білім алу және мәдени дамуының жалпы деңгейімен немесе оқуға қабілеттілікпен алмастыруға болмайды. Интеллект – адамның рационалды, креативті, проблемалық, жан-жақты, кешенді, мақсатты, кумулятивті ойлау қабілеті [1; 22].

Оқушылардың жоғары зияткерлік қабілеттерінің белгілері ретінде мынадай ерекшеліктерді көрсетуге болады:

1. танымдық белсенділік;
2. зейінділік;
3. есте сақтау;
4. логикалық жұмыстағы дербес, ерекше ойлау қабілеттілігі.

Қазіргі психологиялық ғылым контекстінің тар мағынасында «интеллект» концептісі зияткерлік, адамгершілік, көшбасшылық, ұйымдастырушылық, шығармашылық, ықпал ету және дамуы сияқты әлеует түрлерін қарастырады. Мысалы, Б.Г. Ананьев зияткерлік әлеуетке адам дамуы әлеуетінің жалпы жиынтығында ерекше орын береді. Ол интеллектуалдық әлеуетті адамның нақты зияткерлік мүмкіндіктері, оның әрекет етуге дайындығын, сондай-ақ «іске асырылмайтын зияткерлік қасиеттер, зияткерлік резервтер» деп қарастырады [2; 23].

Пәндік олимпиадалардың білім алушының әлеуметтенуіне де ықпал ете алатын әлеуеттері бар екені айтылу керек. Пәндік олимпиада өзіне ғана тән бірқатар функцияларды орындайды. Бұл функциялар:

- білім беруді жеке тұлғаның сұраныстарын қайта бағдарлайды, оның жеке тұлғаға айналуына көмектеседі;

- өзіне шығармашылық тәсілдің негізі болып табылатын жүйелі ойлаудың ғылыми формаларын қалыптастырады;

- білім алушылардың теориялық қабілетіне сай оқыту процесін қайта бағдарлап, ол арқылы тиімді шешім қабылдап үйренуге дайындайды [4; 35].

Егер пән олимпиадасына қатысатын оқушылармен сапалы және жүйелі дайындық жүргізілсе, баланың білім алуға деген құштарлығы еселеніп, оқушының алғырлығы арта түсетіні ғылымда дәлелденіп келеді. Сапалы әрі жүйелі дайындық – тек баланың ғылымға ғана көзқарасын қалыптастырып қоймай, болашаққа деген үмітін оятып, өзіне деген сенімін нығайтып, биік мақсаттар қоя алатын тұлға тәрбиелеуде қажетті дағдыларды қалыптастырады. Ғылыммен тұрақты айналысу арқылы білімін арттыру дағдысын қалыптастырған олимпиада жеңімпаздарынан болашақ қазақ ғылымына ертеңгі үлес қосатын тұлғалардың қалыптасатыны шүбәсіз. Әр түрлі деңгейдегі пәндік олимпиадалар оқушылар мен студенттердің зияткерлік әлеуетін дамыту және көрсету үшін бірегей орта болып саналады деген қорытынды жасауға болады. Олимпиада орта ретінде тек фактор ғана емес, сонымен қатар тұлғаның даму шарты, әлеуметтік қызмет пен қарым-қатынас өрісі. Олимпиада – ұлттың зияткерлік элитасын қалыптастырудың тиімді жолдарының бірі. Алайда, әр түрлі олимпиадаларды өткізудің соңғы мақсаты – жас дарындарды анықтау, неғұрлым оқушыны мүмкіндігінше ертерек интеллектуалдық қызметке тарту. Бірақ, өкінішке орай, сол жолда қандай жұмыс дұрыс, қандай жұмыс қате орындалып жатқандығын қазіргі таңда Қазақстанда ешкім тексеріп, статистикасын жасап, тиімді жолдарын көрсетіп жатқан жоқ.

Еліміздегі пән олимпиадасына дайындауда қазіргі таңдағы орта білім жүйесінде орын алып жүрген кемшіліктер жоқ емес. Біріншіден, бүгінде пән олимпиадаларына қатардағы орта мектептердің баса мән бермеуі, елдегі дарынды балаларға арналған мектептер мен санаулы сапалы білім беріп жүрген лицей-гимназия оқушыларының негізгі жүлделерді иемденуі ойымызға дәлел болады. Қатардағы орта мектептерден жүлде алған оқушылардың саны саусақпен санарлық.

Екіншіден, шәкірттерді бейінді пәніне дайындау барысында ұстаздар тарапынан үлкен қателік бой алып жатады. Мұғалім өз пәнінен белсенді санайтын оқушыны олимпиадаға дайындауға тырысады. Жалпы үлгерімі жақсы, ғылымға бейім бұл оқушыға екінші пән оқытушысының да көзі түседі. Екі мұғалімнің арасындағы таласқа ұласқан бұл әрекет оқушының өзіне таңдау қалдырмайды. Мұғалімді оқушының болашағынан гөрі, қайтсе де олимпиададан орын әкелуі көбірек қызықтырады. Мұғалімге санат дәрежесін (категориясын) көтеру үшін оқушысының олимпиададан жетістігі қажет. Мұғалімнің жетістігі үшін оқушының болашағына бағдар беретін жолы көмескіленеді. Оқушы өзі ұнатқан жанына жақын пәнмен айналыспайды, мұғалімнің бағыттауымен басқа пәннің жетегімен кетеді. Орта мектеп бітіріп, мамандық таңдау кезінде бұл оқушы қатты қиналады. Ұлттық бірыңғай тестілеуден өткенде бірнеше жыл білім мен тәжірибе жинаған пәнді таңдау керек пе немесе өзі ұнататын

мамандықты таңдап басқа пәнге дайындалуды керек пе деген мәселе алдынан шығады.

Үшіншіден, дарынды оқушылармен жұмыс жасау жүйесі жасалмаған, оны қадағалап бағдарлама жасайтын арнайы сарапшылар да жоқ. Тек олимпиадаға қатысушы санын толтырып, орын алушылардың санын арттыруға назар көп бөлінеді. Жоғарыда ескерткеніміздей, оқушының ол салаға қызығушылығы бар ма, жоқ па ешкім онымен санаспайды. Осындай олқылықтардың кесірінен білім олимпиадалары өз нәтижесін қажетті деңгейде көрсете аламайды. Қызығушылығы жоқ пәнге жүйелі дайындалмаған баланың әр жарыста талабы мұқалып, меселі қайтады. Нәтижесінде пән олимпиадалары олар үшін алынбайтын қамал немесе тек мұғалімнің көңілі үшін барған ешқандай мағынасы жоқ жиынға айналады.

Төртіншіден, білім жарысына дайындық барысында жай тапсырма орындатудан басқа пәннің теориялық мазмұнына баса мән беру керек деп ойлаймыз. Ол үшін әр мектепте мамандандырылған арнайы зертханалар ашылса, арнайы ғылыми институттарға экскурсия жасалып, өзекті ғылыми теориялық мәселелермен олардың шешімімен танысып отыруға мүмкіндіктер жасалу керек. Пәннің ерекшелігіне қарай лабораториялық тәжірибелердің де маңызы зор. Алған теориялық білімін өмірде пайдалана білу оқушының ғылымға деген ықыласын артырады. Ал мұндай бастама ғылымға талпынуға, жеңіске талмай жетуге апарар бірден бір жол.

Бесіншіден, оқушының ұлттық генетикасы ескерілмеген жағдайда оның дарыны мен қабілеті толығымен ашыла қоюы екіталай деген ғылыми пікірге назар аудару керек. Зияткер ұрпақ тәрбиелеу үшін ұлтқа ден сүйіспеншілік пен ұлтжандылықты қалыптастыру маңызды. «Жастар – біздің болашағымыз» дейтін болсақ, сол жастарымызды ұлтын сүйетін ұлтжанды, Отанын сүйетін патриот, жоғары адамгершілік иесі, ұлттық рухы биік парасатты азамат етіп тәрбиелеу, әлеуметтендіру, заман талабына сай етіп тәрбиелеу – біздің өмірлік парызымыз.

Алтыншыдан, олимпиадаға дайындайтын мұғалімдерге қосымша оқыту курстары тұрақты ұйымдастырып, біліктілігін арттыратын лабораториялар құру қажет. Қазақ тіліндегі әдістемелік құралдардың тапшылығын да ескеру керек.

Алтыншыдан, оқушы мен бірге мұғалімдерді ынталандыру үшін марапаттауларды назардан тыс қалдырмаған дұрыс.

Халықаралық олимпиадаларда жоғары көрсеткіш көрсетіп жүрген Білім-инновация лицейлерінің тәжірибелерін республикаға таратудың маңызы бар деп ойлаймыз. Бұл лицейлердегі ең басты ерекшелік 7-11 сынып оқушыларынан тұратын олимпиадалық резервті қалыптастырады. Жоғары сынып оқушылары төменгі сынып оқушыларын олимпиадаға дайындайды, өз тәжірибелерімен бөліседі. Яғни олимпиадаға қатысушы үйрете отырып, үйренеді. Бұл үрдіс жылдан-жылға жалғасын таба береді.

Олимпиадалық топтың аға буыны саналатын түлектер белгілі бір жетістікке қол жеткізген соң, өз тарапынан да оқушыларға қолдау көрсетеді, арнайы степедиялар тағайындауы да мүмкін. Бұл үрдістің сақталуына ұйытқы болатын, ұйымдастыратын – сол пәннің олимпиадаға дайындайтын мұғалімі. Сонымен қатар бұл лицейлердің ерекшелігі олимпиадаға қатысатын оқушылармен түрлі іс-шараларды жиі ұйымдастыруы, мотивация беретін арнайы жұмыстар жасауы. Олимпиадаға дайындайтын мұғалімнің аптасына бір күнді арнайы белгілеп, сабақтан тыс уақытты өз шәкірттерімен өткізуінің де маңызы зор.

Сонымен қатар, қоғамдағы мүмкіндігі шектеулі мүгедек балалардың да интеллектуалды-шығармашылық қабілетінің сайысқа түсетінін ұмытпаған жөн. Олимпиада, Сурдолимпиада және Паралимпиада ойындарының қағидалары зияткерлік сайыстарда да қолданылады. Шектеулі қабілеті, баланың мүгедектігі жеке тұлғаның интеллектуалдық-шығармашылық әлеуетінің көрінуіне шектеу болып табылмайды. Мұндай оқушылар мен студенттер үшін әлеуметтік жұмыс бойынша қашықтықтан, сырттай байқау – олимпиадалары өткізілуі мүмкін. Қашықтықтан өткізілетін олимпиадаларының жүйесі жалпы қабілеті жоғары балаларға өзінің зияткерлік әлеуетін іске асыруға мүмкіндік береді және осындай балалардың жақсы әлеуметтенуіне ықпал етеді [5; 11]. Шығармашылыққа, әлеуметтендіруге баулуда бізге бұл олимпиаданың мүмкіндіктерін қайта қарап, дамыту керек деген ойдамыз. Қоғам алдында тек білімді ғана емес, өзінің дербестігі мен жауапкершілігін сезінетін, қоғамдық сана-сезімі оянған, парасаты мен ар-ожданы биік, іскер, қабілетті, шығармашыл, нарық жағдайында бәсекелестікпен еңбек ете білетін, әрбір жұмыстың пайдалы көзін тауып, өзінің таңдаған мамандығына деген білімділігін, біліктілігін көрсете білетін азамат тәрбиелеу – қазіргі қоғамның талабы.

Пайдаланылған әдебиеттер:

- 1 Есеева О.В., Рыбак Е.В., Цихончик Н.В., Ломоносова М.В. Потенциалы олимпиады в современном социальном образовании, 2012. – 42 с.
- 2 Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. – СПб.: Питер, 2000. – 346 с. – С. 24.
- 3 Руткевич М.Н., Левашов В.К. О понятии интеллектуального потенциала и способах его измерения // Науковедение. – 2000. – №1. – С. 49-65.
- 4 Бобылева Н.И., Есеева О.В. Олимпиады для школьников – путь к повышению престижа будущих профессий (на примере дисциплины «социальная работа»). – Альма Матер, 2011. – №9. – С. 61-66.

- 5 Жукова Г.С., Воленко О.И. Теоретико-методические основы дистанционного обучения по направлениям социального образования // Ученые записки Российского государственного социального университета. – 2010. – №5. – С. 30-34.

FTAMP 14.01.29

Ж.Қ. Бейсебаева¹

¹С. Демирел атындағы университеті, Қаскелең қ., Қазақстан

ОҚУШЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Андатпа. Мақалада қазіргі білім берудің жаңа технологияларын қолдану мен білімалушылардың тұлғалық құзыреттілігін қалыптастыру мәселесі сөз болады. Білім беру талаптарының мазмұнының өзгергені және оны орындаудағы педагог қауымының міндеттері де талданады. Қазақ тілі сабағында функционалдық сауаттылықты қалыптастыру маңыздылығы турасында ғалымдар пікірлері мен тұжырымдарына талдау жасалады. Жаңа технологияларға деген заманауи көзқарас негізінде сараптама жүргізілді. Жалпы педагогтардың өз білімін жетілдіруі мен кәсіби маман болудағы өз тәжірибелеріне ендіруге болатын, тиімділігі бар функционалдық сауаттылықты қалыптастыру әдістеріне шолу жасалды.

Түйін сөздер: функционалды сауаттылық, оқу-үйрену, технология, әрекеттік педагогика, ақпарат.

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы использования современных образовательных технологий и формирования личностной компетентности студентов. Изменения в содержании требований к образованию и роли педагогического сообщества в его исполнении также анализируются мнения и выводы ученых о важности формирования функциональной грамотности на уроке казахского языка. Анализ был сделан на основе современного подхода к новым технологиям. Был сделан обзор того, как учителя могут развивать функциональную грамотность, которая может быть интегрирована в их собственный опыт в улучшении их знаний и профессиональных навыков.

Ключевые слова: функциональная грамотность, обучение, технология, педагогика действия, информация.

Abstract. The article deals with the use of modern educational technologies and the formation of students' personal competence. Changes in the content of educational requirements and the role of the pedagogical community in its execution are also analyzed. Analysis of the opinions and conclusions of scientists about the importance of the formation of functional literacy in the Kazakh language class. The analysis was made on the basis of a modern approach to new technologies. A review was made of how teachers can

develop functional literacy, which can be integrated into their own experience in improving their knowledge and skills.

Keywords: functional literacy, learning, technology, action pedagogy, information.

Қазіргі әлемдік білім кеңістігіндегі халықаралық стандарт талаптарына сай оқыту үдерісінің орталық тұлғасы білім алушы субъект, ал ол субъектінің алған білімінің түпкі нәтижесі құзыреттіліктер болып белгіленуі білім беру жүйесінде «функционалдық сауаттылықты» қалыптастыру мәселесін негізге алудың өзектілігін арттырып отыр. Функционалдық сауаттылық – адамның сыртқы ортамен қарым-қатынасқа түсе алу қабілеті және сол ортаға барынша тез бейімделе алуы мен қарымқатынас жасай алу деңгейінің көрсеткіші. Олай болса, функционалдық сауаттылық тұлғаның белгілі бір мәдени ортада өмір сүруі үшін қажетті деп саналатын және оның әлеуметтік қарым-қатынас жасауын қамтамасыз ететін білім, білік, дағдылардың жиынтығынан құралады. Ал кең мағынасында ол тек 4 білік пен білімділік әлеміне барудың жолы ғана емес, ол – ұлттың, елдің немесе жеке адамдар тобының мәдени және әлеуметтік дамуының өлшемі. Жалпы, «функционалдық сауаттылық» термині өзінің 1957 жылы ЮНЕСКО енізген уақытынан бастап «сауаттылық» және «минималды сауаттылық» ұғымдарымен қатар қолданысқа түскен. Осылардың әрқайсысына жеке-жеке түсініктеме беріп тоқталып кету жөн болмақ.

1) Сауаттылық дегеніміз – оқу, жазу, санау және құжаттармен жұмыс жасай алу дағдылары.

2) Минималды сауаттылық дегеніміз – қарапайым хабарламаларды оқу және жазу дағдылары.

3) Функционалдық сауаттылық дегеніміз – адам өзінің оқу және жазу дағдыларын әлеуметтік ортада қарым-қатынас жасауда қолдана білу қабілеті, яғни адамға өзін қоршаған әлеуметтік ортамен қарым-қатынасқа түсуге мүмкіндік беретін және сол ортаға барынша тез әрі жайлылықпен бейімделуіне жағдай туғыза алатын сауаттылық деңгейі [1]. Бұл деңгейде оқушыда мәтіндерден өзіне қажетті ақпаратты, мәліметті іріктеп алуы үшін және сондай ақпаратты басқаларға жеткізе алуы үшін қажетті болатын қабілеттер қалыптасады.

Осындай сапалық сипаты тұрғысынан қарағанда функционалдық сауаттылық жеке адамды дамытудың тетігі ретінде қолданылады. «Функционалдық сауаттылық» ұғымына қатысты мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012 - 2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспарын (ҚР Үкіметінің 2012 жылғы 25 маусымдағы №832 қаулысы), Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын, пәндік сауаттылық, функционалды сауаттылық, оқытудың түпкі нәтижесі

ретінде оқушылардың игерген құзыреттіліктеріне байланысты ғалымдар, В.В. Давыдов, А.А. Леонтьев, Д.Б. Эльконин, В.А. Болотов, О.Е. Лебедев, И.А. Зимняя, А.К. Маркова, С.Г. Молчанов, Г.К. Селевко, В.В. Сериков, В.А. Слостенин, А.В. Хуторской, М.Ж. Жадрина, С.Д. Мұқанова, И.И. Бим, Ф.Ш. Оразбаева, Е.И. Пассов, В.Л. Ляховицкий, Н. Сауранбаев, С. Кеңесбаев, С. Жиенбаев, Т. Ахметов, Ф. Бегалиев, А. Айдаров, Ж.Д. Адамбаева, Б.Б. Құлмағамбетова, К.Ы. Сариева, М.М. Артықова, жүргізілген зерттеулерді қарастыра келе, бүгінгі таңда отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектерінде «функционалдық сауаттылық» ұғымын қолдануда бірізділік жоқ екені байқалды [2].

Білім берудегі сауаттылық мәселесі, біріншіден, нақты бір елдегі халықтың әлеуметтік жағдайына, екіншіден, мемлекеттің экономикалық дамуына, үшіншіден, елдегі мәдени ахуалға тәуелді болатындығы айқын. Бүгінгі өркениеттің даму деңгейі білімділік пен сауаттылық ұғымдарының мазмұны мен оны түсінудің сара жолдарын іздестіруді қажет етіп отыр. Ғылыми еңбектерде сауаттылық ұғымының белгілі бір деңгейде ана тілінің грамматикалық нормаларына сай оқу, дұрыс жаза алу дағдыларын игеру екені байқалады. Әйтсе де адамның өмір сүруіне қажетті деп танылып, меңгеруге ұсынылған бастауыш мектеп деңгейіндегі белгілі бір білім, білік пен дағдылардың жиынтығы (оқу, жазу, санау, сурет салу және т.б.) ретіндегі тілдік сауаттылық қазіргі кездегі әлеуметтік сұраным талаптарымен сәйкес келе бермейді.

Сауаттылық тұлғаның тұрақты қасиеті болып табылатындықтан, функционалдық сауаттылық сол тұлға меңгерген белгілі бір білім-біліктерден көрініс табады. Өйткені «функционалдық сауаттылыққа адам нақты білім алу кезеңдерінен өткеннен кейін қол жеткізеді. Бұл орайда білім белгілі бір сауаттылық деңгейін қамтамасыз ететін құрал және нақты іс-әрекеттердің нәтижесі ретінде қарастырылады. Ендеше, мемлекеттік тілді оқытуда білімнің түпкі нәтижесі деп саналатын құзыреттіліктердің біртұтас бірлігі ретіндегі функционалдық сауаттылықтың мәнін, рөлін айқындаудың, оны мектеп тәжірибесіне ендірудің уақыт талабымен толық сай келуі де зерттеу тақырыбының өзектілігін дәлелдей түседі [3]» – дейді әдебиеттерде.

Функционалдық сауаттылық – оқушылардың сыртқы ортамен қарым-қатынас жасау қабілеті, оқушылардың өзгермелі өмірге бейімделуінің шарты, оқушылардың жеке бас қабілеттерін дамытудың тетігі, оқушылардың 5 әлеуметтік дағдыларын дамытудың негізі, әлеуметтік-мәдени дамуының өлшемі, білім, білік, дағдыларының құзыреттілікке ұласу жолы. Ол оқушылардың қатысымдық, ақпараттық, проблемалардың шешімін табу құзыреттіліктерінің бірлігінен құралады деп түйеміз.

Функционалдық сауаттылық мазмұны келесі құзыреттіліктерден көрінеді:

– оқу, жазу сауаттылығынан;

- жаратылыстану ғылымындағы сауаттылығынан; – математикалық сауаттылығынан;
- компьютерлік сауаттылықтан;
- денсаулық мәселесіндегі сауаттылықтан;
- құқықтық сауаттылығынан [1].

Қазіргі кезеңде «функционалдық сауаттылық» ұғымы мағынасы жан-жақты зерттеліп, қоғам дамуын тежеуші сауатсыздықты жою мағынасында ғана емес, ұғымдық мағынасы іс- әрекеттің нәтижесі тұрғысында сауатсыздықты жою механизмдері мен тәсілдерін іздеу мәселесі ретінде де қарастырылады. Қазіргі ақпараттанған жаңа қоғамда функционалдық сауаттылық барлық қоғамдық деңгейлердің әрекет нәтижесінің жетістік түйіні болмақ. Жаңа сипатта «функционалдық сауаттылық» мағыналық тұрғыда кеңейіп, мәдениеттілік атрибуты дәрежесіне дейін көтерілді. Функционалдық сауаттылық ұғымы ғылыми - техникалық талаптар мен әлеуметтік прогресс нәтижесінде пайда болып, мағыналық тұрғыда әмбебап сипатта ғана емес, мәдени – тарихи сипатта да қолданылады. Себебі Кеңестік кезеңнің алғашқы 10 жылдығында азаттың оқи білуі, жаза білуі, арифметикалық төрт амалды білуі қызметтік әрекетті игеріп кетудің негізгі көрсеткіші болды.

Қазіргі кезеңде сауаттылық ұғымының ауқымы кеңейіп, оның көрсеткіштері түрліше сипатталады. И.А. Мещеряков функционалдық сауаттылық - (ағылшын тілінде functional literacy) - дағды мен білімді қамтамасыз ететін жеке тұлғаны дамытуға, жаңа білім алу мен мәдениет жетістіктерін игеруге бағытталған білім нәтижесі, жаңа техниканы қолдануды игеру, кәсіби міндеттерді жетік меңгеру, жанұялық өмірдегі сәтті үйлесімділік құра білу, өмірлік түрлі жағдаяттарды шеше алу деп анықтама берді [3].

Білім берудегі сауаттылық мәселесі, біріншіден, нақты бір елдегі халықтың әлеуметтік жағдайына, екіншіден, мемлекеттің экономикалық дамуына, үшіншіден, елдегі мәдени ахуалға тәуелді болатындығы айқын. Бүгінгі өркениеттің даму деңгейі білімділік пен сауаттылық ұғымдарының мазмұны мен оны түсінудің сара жолдарын іздестіруді қажет етіп отыр. Ғылыми еңбектерде сауаттылық ұғымының белгілі бір деңгейде ана тілінің грамматикалық нормаларына сай оқу, дұрыс жаза алу дағдыларын игеру екені байқалады. «Әйтсе де адамның өмір сүруіне қажетті деп танылып, меңгеруге ұсынылған бастауыш мектеп деңгейіндегі белгілі бір білім, білік пен дағдылардың жиынтығы (оқу, жазу, санау, сурет салу және т.б.) ретіндегі тілдік сауаттылық қазіргі кездегі әлеуметтік сұраным талаптарымен сәйкес келе бермейді [4]» - дейді.

Сауаттылық ұғымының нақты мазмұны дара тұлғаның дамуына қойылатын қоғамдық талаптарға байланысты құбылмалы сипатқа ие. Жалпы сипаттағы іс әрекет дағдылары мен білімдік құзіреттіліктер негізінде оқу мен жазудағы сауаттылық, жаратылыс ғылымдарындағы

сауаттылық, математикалық сауаттылық, компьютерлік сауаттылық, құқықтық сауаттылық, денсаулық мәселесіндегі сауаттылық қалыптасады. С.И. Ожеговтың сөздігінде «функция» сөзінің мәні «Вызванный функционированием чего-нибудь, зависящий от деятельности, а не от структуры, строения чего-нибудь (книжн.) [3]» – деп анықталса, Қазақ тілінің түсіндерме сөздігінде: «функционалдық ұғымы бір нәрсенің құрылысы, құрамынан емес, қызметінен болатын, соның әрекетіне байланысты болады [4]» – деп сипаттама беріледі. Бұдан «функция» ұғымы белгілі бір заттың атқаратын қызметіне немесе іс-әрекетіне қатысты айтылатыны танылады. Мысалы, техникалық құрал-жабдықтарды алар болсақ (компьютер, сканер, принтер, т.б.), олардың өз функциялары бар. Ал «функция» ұғымы адамға қатысты айтылғанда, оның іс-әрекетіне байланысты қарастырылады. Кез келген маманның атқаратын белгілі бір функциясы немесе қызметі болады, ол соның дұрыс атқарылуына жауап береді. Айталық, мектеп директорының, оқу ісі немесе тәрбие жөніндегі орынбасарларының әрқайсысының өз функциясы бар және әрқайсысы өз бағыты бойынша жауап береді.

Жалпы, сауаттылық адамның білімділігіне қатысты ұғым екені белгілі. Яғни, сауатты деген сөздің түпкі мағынасы оқу, жазу, санау біліктіліктері қалыптасқан, грамматикалық тұрғыда таза, қатесіз жаза, сөйлей, оқи алатын, сондай-ақ дұрыс есептей білетін адам сауатты ретінде танылады. Ал «функционалдық сауаттылық» белгілі бір кезеңге сай субъектінің алған білімі мен білігі негізінде сауатты іс-әрекет ете алуы деген мағынаны білдіреді. Қоғамның дамуына байланысты сауаттылық ұғымының мәні тарихи тұрғыдан өзгергенін, тұлғаға қойылатын талаптарда оқу, жазу, санай білу қабілеттерінен гөрі белгілі бір қоғамда өмір сүруге қажетті білім мен біліктердің жиынтығын игеру, яғни функционалдық сауаттылыққа жету деген сипатта ұғынылады. Қазіргі әлемдегі, еліміздегі өріс алып отырған түрлі бағыттағы дамулардың әсерінен қоғамның адамға қоятын талаптарының өзгеруі нәтижесінде функционалдық сауаттылық ұғымы кең тарала бастады. Сауаттылық ұғымы оны білім берудің әрекеттік аспектісімен бірлікте алғанда ғана кеңейе түседі. «Функционалдық сауаттылық – тұлғаның пәндік білім, білік, дағдыларын әлеуметтік-қоғамдық ортада кез келген жағдаятқа сәйкес еркін қолдана алу мүмкіндіктерінің қалыптасқан жүйесі [5]» - дейді Н.Ә. Назарбаев Университетіндегі Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың интерактивті дәрісінде.

Қазіргі таңда функционалдық сауаттылық ұғымы білім кеңістігіндегі білімді құзыреттілікке бағыттау парадигмасына байланысты туындап отыр. Қазіргідей пәндік білімге ғана негізделіп отырған оқу үдерісінде баланың жалпы дүниетанымының қалыптасуы, өміртанымдық дағдыларының жетілдірілуі, білімнің күтілетін нәтижеге бағытталуы қоғамдық-гуманитарлық пәндердің жаңарған мақсат-міндеттерінен бастап

оқытудың әдістемелік жүйесінің әр бөлігінің (білім мазмұны, оқыту түрлері, оқыту әдістері, білім нәтижелері) түбегейлі өзгертілу деңгейіне қатысты екені сөзсіз. Мектептік білім беру жүйесін жаңа уақыт талабына орай жетілдіру білім беру жүйесін өзіміздің ұлттық болмысымызға, негізге алынған ұстанымдарымызға сай құруды қажет етеді. Осыған орай мектептегі берілетін білімді шынайы өмірмен ұштастырып, бастауыш мектепті бітіруші түлектерді үлкен өмірге 18 дайындау қажеттігі туындайды [6]. Сондықтан бастауыш мектеп оқушыларының меңгеруі тиіс білім, білік, дағдыларының жиынтығы ретінде, яғни оқытудың түпкі нәтижесі ретінде оқушылардың бойында қалыптасатын құзыреттіліктер алынады.

Білім берудің нәтижесі ретіндегі құзыреттілікті ғалымдар (А. Хуторской, М.Ж. Жадрина, Н.Н. Нұрахметов, Ж.Т. Дәулетбекова) белгілі бір пәнге қатысты оқушының игерген іс-әрекет тәсілдерінің жиынтығы ретінде анықтады. Сондықтан қазіргі кезеңде Қазақстандағы білім беруде жаңа нәтижеге жетудің басым бағыттарының бірі ретінде білімділік бағыттан оқушылардың бойында құзыреттерді қалыптастыру бағытына өту мәселесі қарастырылуда. Құзыреттілік бағыт – межелеген мақсаттарға жету үшін оқушының ішкі (білім, білік, дағды, құндылық, психологиялық ерекшеліктер және т.б.) және сыртқы (ақпараттық, адами, материалдық және т.б.) ресурстарды тиімді ұйымдастырудағы дайындығының қалыптасуын көздейді. Мектепте берілетін білім, ендігі жерде, негізгі мақсатқа жетудің құралы болуы керек деп тұжырымдалды. Дәстүрлі мектепте білім баланың білімді болуы үшін ғана беріліп, сол берілген білімнің болашақта бала өміріне қаншалықты қажет екендігі қарастырылмады. Педагогикалық мақсат нәтижесінде бала түсініктерді, мәліметтерді, ережелерді, заңдылықтарды, біліктіліктерді және т.б. меңгеруі тиіс, ал мұғалім сол білімді меңгертуі тиіс болды. Егер оқу нәтижесі құзыреттілік деп анықталса, онда пәнді меңгертуден күтілетін нәтижелер оқушының өмірлік дағдыларымен сабақтастырылуы қажет болып саналады. Сонымен, функционалдық сауаттылық – жеке тұлғаның әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық қызметтерге белсене араласуы және өмір бойы білім алуына ықпал ететін базалық факторы, яғни бүгінгі жаһандану дәуіріндегі заман ағымына қарай ілесе отырып, меңгерген білімді тұрмыс тіршілікте қолдана алуы мен жетілдіре отыруы. Сонда, функционалдық сауаттылық ұғымына келесі анықтаманы беруге болады: *адамның мамандығына, жасына қарамастан меңгерген білімді сауатты қолдана алуы мен үнемі білімін жетілдіріп отыру процесі.*

Пайдаланылған әдебиеттер:

- 1 «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты» Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың 2012

- жылғы 27 қаңтардағы Қазақстан халқына Жолдауы. URL: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1200002012/links>.
- 2 Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары (Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 25 маусымдағы № 832 Қаулысы). URL: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1200000832>.
 - 3 Словарь русского языка. – М.: Русский язык. 1998 г. – 46 с.
 - 4 Қазақ тілінің сөздігі. – Алматы: Ғылым, 1986. 10 том. – 17 б.
 - 5 2012 жылғы 5 қыркүйекте Назарбаев Университетіндегі Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың интерактивті дәрісі. URL: https://www.inform.kz/kz/shugyl-nazarbaev-universitetinde-prezidenttin-interaktivti-darisi-otedi-zhane-bilim-telearnasy-iske-kosylady_a2491541.
 - 6 Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың «Қазақстанның әлеуметтік жаңғыртылуы: Жалпыға Ортақ Еңбек Қоғамына қарай 20 қадам» («Егемен Қазақстан»), 2012 ж. 10 шілде мақаласы. URL: https://www.inform.kz/kz/nursultan-nazarbaev-kazakstannyn-aleumettik-zhangyrtyluy-zhalpyga-ortak-enbek-kogamyna-karay-20-kadam_a2478341.

FTAMP 14.01.29

М. Жолшаева¹, А. Жолдаякова²

^{1,2}С. Демирел атындағы университеті, Қаскелең қ., Қазақстан

СӨЗЖАСАМ КУРСЫ БОЙЫНША СТУДЕНТТЕРДІҢ БІЛІМІН БАҒАЛАУДА АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ

Аңдатпа. Мақалада сөзжасам курсы негізінде алған білімді бағалауда ақпараттық-коммуникациялық технологияларды, соның ішінде әлемдік тәжірибеде білім сапасын бағалау үшін қолданылатын Plickers, Grade sam, Pro Profs Quiz Maker бағдарламаларын пайдалану және оның артықшылары мен тиімділігі туралы қарастырылған. Бұл бағдарламалардың сабақта, аралық, қорытынды бақылауда қолданылуы қамтылған. Білім нәтижесін бағалау, оны тексеру біраз уақытты алатыны белгілі. Сондықтан уақытты үнемдеудің бір түрі ретінде қолданылатын бағдарламаның ерекшеліктері айтылады. Білім нәтижесін бағалауда әртүрлі әдіс-тәсілдермен қатар компьютерлік қосымшалар арқылы тапсырмаларды түрлендіріп қолдану, сол арқылы білім көрсеткішін арттыру, студент бойында көру арқылы есте сақтау қабілетін жақсартуға болатындығы, сондай-ақ әлемдік тәжірибеде қолданылатын компьютерлік бағдарламаларды онлайн тестілеу жүйесінде қолдану жайы талданады. Сөзжасамнан алған білімді бағалауда бағдарламаның әрқайсысына жеке құрастырылған тест үлгілері берілген.

Түйін сөздер: сөзжасам, ақпараттық технология, компьютерлік бағдарлама, бағалау, қызығушылықты ояту, онлайн тестілеу, Plickers, Grade sam, Pro Profs Quiz Maker бағдарламалары.

Аннотация. В статье рассматривается использование информационно-коммуникационных технологий в оценке знаний, полученных на основе курса словообразования, в том числе программ Plickers, Grade sam, Pro Profs Quiz Maker, используемых для оценки качества образования в мировой практике, и их преимущества и эффективность. Эти программы включают использование на занятиях, промежуточном, итоговом контроле. Известно, что оценка результата образования, его проверка займет некоторое время. Поэтому в качестве одной из форм экономии времени рассматриваются особенности программы, используемой в качестве одной из форм экономии времени. Анализируется использование разнообразных методов и методов оценки результатов образования, в том числе с использованием компьютерных приложений, с помощью которых можно повысить показатели знаний,

улучшить память у студентов через зрение, а также использовать компьютерные программы, применяемые в мировой практике, в системе онлайн тестирования. При оценке знаний, полученных из словообразования, каждому из программ представлены образцы тестов, составленные в отдельности.

Ключевые слова: словообразование, информационные технологии, компьютерная программа, оценка, пробуждение интереса, онлайн тестирование, Plickers, Grade cam, Pro Profs Quiz Maker.

Abstract. The article discusses the use of information and communication technologies in assessing the knowledge obtained from the course of word formation, including Plickers, Grade cam, Pro Profs Quiz Maker programs used to assess the quality of education in the practice, and their advantages and effectiveness. These programs include use in classes for many exams, and final control. It is known that the evaluation of the result of education, its verification will take some time. Therefore, the features of the program used as a form of time saving are considered as one of the forms of time saving. The article analyzes the use of various methods and methods for evaluating educational results, including the use of computer applications that can improve knowledge indicators, improve students' memory through vision, and use computer programs used in world practice in the online testing system. When evaluating the knowledge obtained from word formation, each of the programs is presented with test samples compiled separately.

Keywords: word formation, information technology, computer program, evaluation, arousing interest, online testing, Plickers, Grade cam, Pro Profs Quiz Maker.

XXI ғасыр – жаңашылдықтың заманы. Әсіресе, білім беру саласында бүгінгі заман талабына сай ұстаз болу үшін оқытудың жаңа әдіс-тәсілдерін, озық технологияларын, инновациялық педагогикалық технологияларды игеру маңызды. Оқытудың жаңа технологиясының қалыптасуында ақпараттық технологияның қарқынды дамуының рөлі ерекше. Қазіргі заман ақпараттық технологиялар уақыты. Осыған байланысты білім беру саласында басымдық ақпараттық технологияларды пайдалануға беріледі. Бұл туралы өзінің баяндама сөзінде Н.Ә.Назарбаев та айтып өткен: «Адамзат үшін XXI ғасыр – жаңа технологиялар ғасыры болмақ, ал осы жаңа технологияларды жүзеге асырып, өмірге енгізу, игеру және жетілдіру – бүгінгі жас ұрпақ, сіздердің еншілеріңіз... Ал жас ұрпақтың тағдыры – ұстаздардың қолында».

Айта кетелік, жаңаша технологияның түрлері көп. Соның ішінде сапалы білім беруде, танымдық қызығушылықты арттыруда компьютерлік-ақпараттық технологиямен атқарылатын жұмыс жүйелері

өте тиімді болып саналады. Себебі компьютерлік бағдарламалар арқылы жұмыс жүргізілгенде, біріншіден, білім алушының қызығушылығы артады, екіншіден, студент пен оқытушының уақыты үнемделеді, үшіншіден, білім сапасы қағаз түріндегі жұмысқа қарағанда артады.

Ақпараттық технологияларды қолданудың артықшылығы ретінде Мошқалов Алтынбек ғылыми зерттеу жұмысында төмендегідей артықшылықтарды көрсетеді:

- Оқу түрткісінің кемшіліктері себеп болатын пәндік қиындықтар ығыса түседі;
- Компьютер қолданылатын сабақтарға студенттер көбірек қызығып, олармен жұмыс жүргізу барысында өздерін ыңғайлы сезінеді;
- Студенттердің арасындағы, студенттер мен компьютер арасындағы қатынастың сипаты өзгереді;
- Топтың ауызбірлігі артады;
- Өзін және өзгелерді сыйлаумен қатар сыншыл көзқарас қалыптасады;
- Компьютердің мүмкіндіктерін дұрыс бағалай алатындай қабілеті артады;
- Ғаламторда жұмыс істеу барысында студент бойында ең басты әлеуметтік дағдылар – әдептілік, жауапкершілік, өзге адамдардың ұстанымын ескере отырып, өзінің мінез-құлқына ие болу қалыптасады [1, 51 б.].

Адам ойының, ойлауының биік өресін ғылым мен техника дамуының деңгейі арқылы көруге болады. Себебі техниканың әртүрлі озық түрлерін пайдалана отырып адам өз мүмкіндіктерін жан-жақты аша алады, оны қолдана отырып дамытады. Әлемдік деңгейдегі мүмкіндіктерге қол жеткізіп, сыни ойлау қабілеті де артады.

Қазақ тілінен компьютер арқылы тілдік білім алу үшін ақпараттық технологияның мүмкіндіктерін оқыту үдерісінде қолдануда да арттыруға болады. Мысалы, көру арқылы есте сақтау қабілетін арттыру мақсатында жаттығулар мен тапсырмалардың санын көбейтіп, түрлерін түрлендіруде, әдіс-тәсіл түрлерін компьютерлік қосымшалар көмегімен студент қызығатындай етіп пайдалануда, тіпті, бағалау мен тексеруді әр түрлі формада өткізуде цифрлық технологияны пайдалана білу – өте маңызды.

Білім сапасын көтерудің үлкен көрсеткіші – бағалау. Бағалаудың барлығымызға бергілі екі түрін көрсетуге болады: білім алушыны бағалау және білім алушының өзін-өзі бағалауы [2, 9]. Бағалаудың аталған бұл түрлерін заманауи бағдарламалар арқылы ұйымдастыруға болады және оның өзіндік артықшықтары бар.

Жалпы ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың басым бөлігін компьютерлік оқыту бағдарламалары құрайды. Мысалы, әлемдік тәжірибеде оқыту мен білімді бағалауда қолданылатын бағдарламалар:

Plickers, Grade cam, Quizlet, Kahoot, ProProfs Quiz Maker т.б. Біз мақалада Plickers, Grade cam, ProProfs Quiz Maker қосымшаларын сөзжасам сабағында қолдану мәселесіне тоқталамыз. Бұл бағдарламалардың артықшылықтары көп. Артықшылығы – бағалауды ұйымдастырудағы онлайн тестілеу жүйесі. Жалпы онлайн оқыту білім саласын жоғары деңгейге көтерді. LMS бағдарламалық жасақтамасы пайда болғаннан бері онлайн оқыту, одан кейін онлайн бағалау дәуірі басталды десек те болады. Training Maker және Exam builder сияқты LMS бағдарламалық жасақтамасы білім беру саласында өз орнын жаулап алғандығының арқасында әлдеқайда ыңғайлы болды.

Research және Markets өзінің «Глобальный анализ и тенденции рынка электронного обучения - прогноз отрасли до 2027 года» атты есебінде 2017 жылдан 2027 жылға дейінгі кезеңде электронды білім берудің тұрақты түрде өсетінін атап өтеді. Одан кейінгі есептеу бойынша 2025 жылға қарай электронды білім беру нарығы 325 млрд долларға дейін өсетіндігі туралы айтылған [3]. Бұл келтірілген мәліметтерден қазіргі заманда білім беру мен ақпараттық технологиялардың қаншалықты бір-бірімен тығыз байланысты екенін аңғаруға болады, яғни жоғары оқу орындарында сөзжасам курсы бойынша студенттердің білімін бағалауда онлайн бағаның да өте қажетті әрі тиімді болатынын байқаймыз.

Жоғарыда келтірілген сандардан білім беру мен өзге де салалардың онлайн оқыту мен бағалаудың моделіне тікелей қатысының маңыздылығын атап айтуға болады.

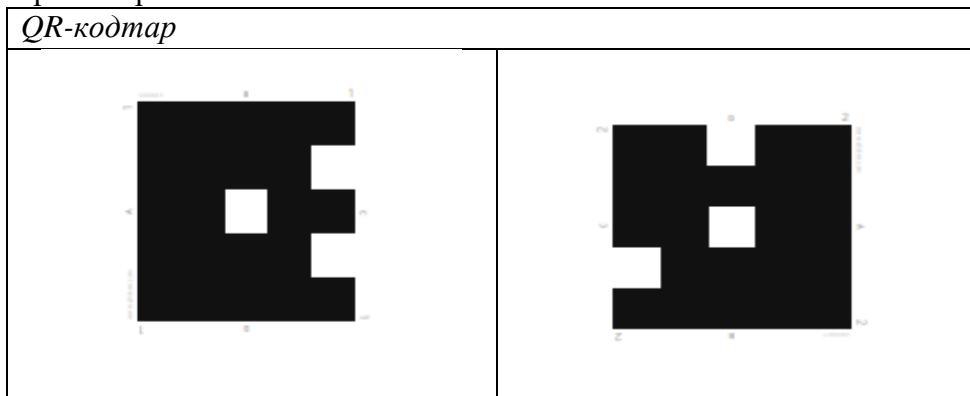
Сөзжасамнан алған білімді тексеру мақсатында ағымдық немесе аралық бақылауда, қорытынды емтиханда Plickers компьютерлік бағдарламасының тиімділігін айтуға болады.

Plickers – статистикалық жұмыс жасау үрдісін жеңілдетіп, білім алушылардың жауабын лезде бағалап беретін қосымша. Бағдарлама өте қарапайым технологиямен жасалған. Қолдану барысында қиындық туғызбайды. Негізгі құрылымдары: мобильді қосымша, QR-код. Бұл – студенттермен кері байланыс жасауда онлайн тестілеу жүйесі бағдарламасының бір түрі. Plickers-тің тиімділігі сонда – ол оқу үрдісін өзгертпейді. Тек студенттерді қызықтыратын бағалаудың өзгеше тәсілі ретінде ғана қолданылады. Бұл қосымшаны қолдану үшін компьютерлік сынып немесе басқа да техника қажет емес, тек қана мұғалімнің ұялы телефоны қажет. Сонымен қатар, студенттердің өзіне де қызықты, себебі сабақта бір жағынан білімді тексеру жүргізілсе, екінші жағынан жақсы көрсеткішке жету үшін өзара бәсекелестік пайда болады.

Кесте 1. Plickers қосымшасы

Бұл бағдарламаның ерекшелігі – мұнда QR-кодтардың қолданылуы. Біз кез келген жарнамалардағы QR-кодтарды қосымша ақпарат алу үшін арнайы бір сайтқа сілтеме жасайтынын білеміз. Алайда бұл QR-кодтардың жалғыз қолданысы ғана емес. Бұны Plickers қосымшасының бір элементі ретінде де көре аламыз. Сабақ барысында оқытушының ұялы телефоны студенттердің карточкаларындағы QR-кодтарды оқу үшін пайдаланылады. Студенттерге сабақ үстінде телефонды пайдалану маңызды емес, әр студентте жеке карточка болады, яғни оқытушы алдын-ала QR-коды бар қағаздарды таратып береді. Төменде QR-кодтары бар карточкалардың үлгілері келтірілген:

Кесте 2. Дұрыс жауап нұсқасын көрсететін QR-кодтары
Сөзжасамнан мынадай үлгідегі сұрақтар берілуі мүмкін:

1. Құранды жұрнақтарды көрсет:

- A) -ған, -ген, -қан, -кен;
- B) -ар, -ер, -р;
- C) -ғай;
- D) -лат, -лас.

2. -ла, -ле қандай жұрнақ?

- A) негіз сөздегі сындық белгіні қимылға айналдыратын жұрнақ;
- B) қимылға субъектілік, объектілік мән қосатын жұрнақтар;
- C) негіз сөздегі заттық белгіні сындық белгіге айналдыратын жұрнақ;
- D) тек түбір етістіктерге жалғанатын жұрнақ [4, 140].

3. Сан есімнің сөзжасам жүйесінде қанша тәсіл қызмет атқарады?

A) төрт тәсіл;

B) бес тәсіл;

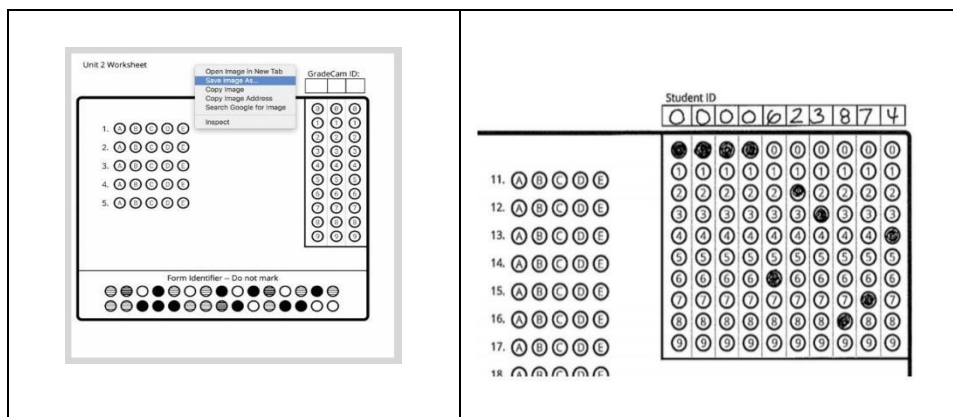
C) екі тәсіл;

D) бір тәсіл [5, 149].

Жоғарыда көрсетілген үлгі бойынша сұрақтар беріледі. Студенттер дұрыс жауаптарын таңдап карточкалар арқылы көрсетеді. Карточканың төрт қабырғасы жауаптың А, В, С, D деген төрт нұсқасын білдіреді, оларды оқытушы телефонына бағыттап көрсету арқылы студент сұраққа жауап береді. Бағдарлама жауаптарды сканерлеп, нәтижесін лезде көрсетеді. Алдын-ала бағдарламаға аудитория, студенттер тізімі енгізіледі, осы арқылы әр студенттің сұраққа қалай жауап бергенін білуге болады, яғни интербелсенді тақтада тізімі бар диаграмма көрсетіледі. Бұл бағдарламаның тиімділігі сол – біріншіден, әрбір студент өзінің білім деңгейін диаграммада көрсетілген дұрыс жауаптары арқылы лезде көре алады, екіншіден оқытушы студенттердің тест жауаптарын жеке-жеке тексеріп отыратын уақытын үнемдейді.

Келесі білім алушының білімін бағалауға арналған компьютерлік бағдарламаның бірі – Gradecam. Бұл бағдарламаны «ұстаздың көмекшісі» десе де болады. Әсіресе, сөзжасамнан қорытынды бақылау емтиханында оқытушының уақытын үнемдеуге көмектесетін бағдарлама. Бұл қосымшамен жұмыс істеу үшін ең алдымен <https://insight.gradecam.com> сайтына ақылы түрде тіркелу қажет. Сыныпты немесе аудиторияны енгізіп, студенттің жеке нөмірін тіркеу керек. Содан кейін қажетті сұрақтар енгізіледі. Емтиханда саны өте көп студенттің жауаптарын тексеру өте көп уақытты талап етеді. Grade cam қосымшасының қызметі арқылы, яғни сканерлеу функциясының көмегімен дұрыс жауаптарды лезде анықтауға мүмкіндік туады. Мысалы, студенттерге жыл бойы өтілген тақырыптар бойынша сұрақтар беріледі. Олар таратылып берілген бағалау парақшасындағы дөңгелектерді бояу арқылы жауап береді. Жауап парақтарын телефонның немесе компьютердің экранына бағыттайды. Ондағы тексеру қызметі сұрақтың дұрыс нұсқаларын лезде анықтап береді. Негізінен бұл қосымша жылдан-жылға үнемі дамып отырады. Соңғы жаңалығы – білім алушылардың өздері жеке жұмыстарын компьютер арқылы тексеруі, яғни әр студент өзін-өзі бағалайды, уақытты үнемдейді.

Кестеде Gradecam бағдарламасының бағалау парақшаларының үлгілері келтірілген.

Кесте 3. Бағалау парақшалары

Емтиханда мынадай мысалдар беруге болады:

1. *Сөзжасамның зерттеу нысандары*

- A) негіз сөз, туынды сөз, сөзжасамдық тізбек
- B) жалғау, туынды сөз
- C) септік жалғаулары сөзжасамдық тізбек, қысқарған сөздер
- D) сөздік құрам, сөзжасамдық жұп
- E) метафора, буын түрлері, сөзжасамдық саты

2. *Құранды етістік жасауға көмектесетін көмекші етістікті көрсет*

- A) қара
- B) бол
- C) жазда
- D) оқи-оқи
- E) үміттен

3. *Бір сөзжасамдық ұядағы туындыларды көрсет*

- A) кірлеу, кіршік, кіргіз
- B) жандыр, жанық, жаным
- C) сана, санау, сандал
- D) желмая, желім, желпуіш
- E) көшір, көшкін, көшіргіш [5, 150;151].

Студенттер осы үлгідегі сұрақтардың бір немесе бірнеше дұрыс жауабын белгілеу арқылы жауап береді. Сканерлеуді оқытушы немесе әр студент өзі тексеруге болады. Бұл бағдарламаның бірден-бір артықшылығы ретінде сканерлеуді, сканерлеу арқылы уақыт үнемдеуді айта аламыз. Дұрыс жауабын сканерлеп болған соң көруге болады.

Сабақ барысында, аралық бақылауда, қорытынды емтиханда бағалауға арналған әртүрлі тест үлгілерін қолдануға болатын бағдарламаның бірі – ProProfs Quiz Maker. ProProfs Quiz Maker-де жеңілдетілген викториналар, тесттер немесе сауалнамалар жасалады. Қызмет ағылшын тілінде болады, кейбір мүмкіндіктер кириллица алфавитін қабылдайды. Тіркелу қажет. Тіркелген соң білімді бағалау үшін

эртүрлі тапсырмалар дайындауға болады. Бұл бағдарламаның басқа тест дайындауға арналған қосымшаларға қарағанда мүмкіндіктері өте көп және әр студенттің деңгейіне қарай бағалауды ұйымдастыруға болады. *Maker Online емтиханын қолданудың артықшылықтарын қарастыратын болсақ:*

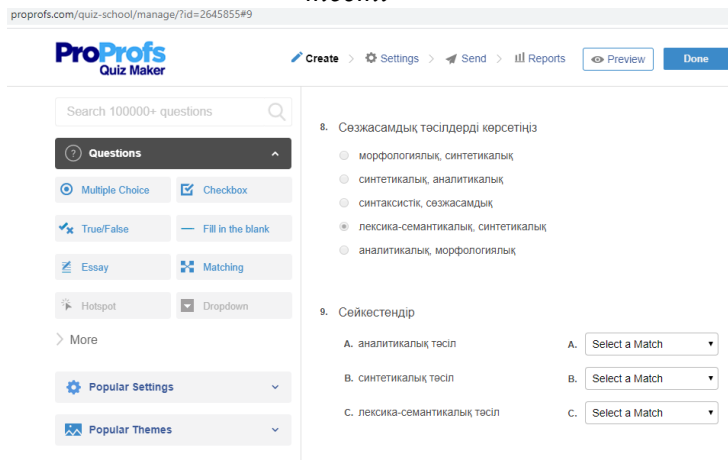
1) Емтихан сұрақтарын құру кезінде оқытушының шығыны үнемделеді, себебі, мұнда қағаз түрінде жүргізілетін емтихандармен салыстырғанда сұрақтар жазылған қағаздар және жауап парақшалары болмайды. Оның үстіне емтиханға арналған бағдарламалық қамтамасыз студі орнатуды қажет етпейді.

2) Веб-сайтқа кіріп, тіркеліп жоспар таңдауға немесе 15 күндік тегін сынақ нұсқасына жазылуға да болады.

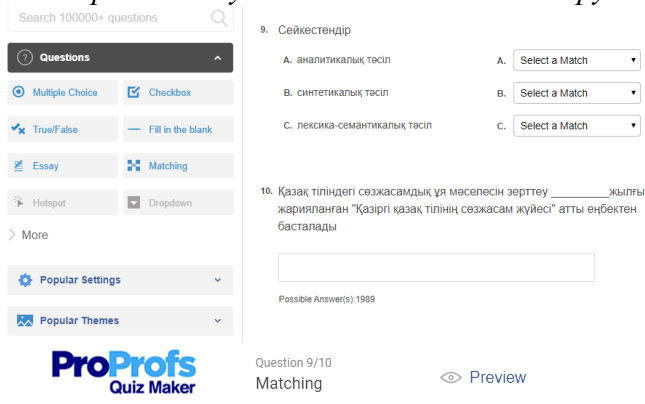
а) Жасалу жолы қарапайым әрі оңай. Онлайн емтихан бағдарламалық жасақтамасы емтихандарды құруды жеңілдетеді. Себебі емтихандарды шаблондар мен сұрақ банкінің көмегімен бірнеше минут ішінде жасауға болады. ProProfs-те 100-ден астам тест үлгілері бар, оларды онлайн емтиханды құру үшін пайдалануға болады. Сол шаблондардың біреуін таңдауға мүмкіндік бар немесе емтиханды басынан бастап ойдағыдай жасауға болады. Негізінен, сұрақтар дайындау емтиханды құрудың ең қиын бөлігі десек те болады, бірақ ProProfs сияқты бағдарламалық жасақтама оны жеңілдетеді. Ол эртүрлі тақырыптар бойынша 1 000 000-нан астам дайын сұрақтардан тұратын кітапхананы ұсынады. Бағдарламада жай ғана кітапханаға барып, пайда болған мыңдаған сұрақтар тізімінен қажеттісін таңдауға болады. Ең маңыздысы, тест жасаудың қалаған үлгісін таңдап алуға болады. Мысалы, бір жауапты тест, бірнеше жауапты тест, шын/жалған тесті, ашық сұрақ, жабық сұрақ, сәйкестендіру тесті, бос орынды толтыру, шығармашылыққа арналған тест, т.б. Осы келтірілген тест үлгілеріне жасалған сұрақтар төмендегідей:

The screenshot shows the ProProfs Quiz Maker interface. At the top, there is a search bar with "Search 100000+ questions" and a magnifying glass icon. Below it, a "Questions" dropdown menu is open, showing various question types: Multiple Choice, Checkbox, True/False, Fill in the blank, Essay, Matching, Hotspot, and Dropdown. There are also "Popular Settings" and "Popular Themes" sections. On the right side, there is a section titled "Сөзжасамдық төсілдер" (Word formation tasks) with a sub-header "Сөзжасамның аналитикалық төсілі арқылы жасалған сөздерге мысалдар келтір" (Examples of words formed using analytical word formation). Below this, there is a text input field and a list of two tasks: 1. Сөзжасамның аналитикалық төсілі арқылы жасалған сөздерге мысалдар келтір (Examples of words formed using analytical word formation) and 2. Сөзжасам туынды сөздерді зерттейді (Study the derivative words of word formation). Under task 2, there are two radio button options: "Правда" (True) and "Ложь" (False).

Сурет 1. Сөзжасамға қатысты ашық тест пен шындық/жалған мәсті

Сурет 2. Бірнеше жауапты және сәйкестендіру мәсті

Сейкестендір

Choice	Match
аналитикалық тәсіл	ардагер, көрермен
синтетикалық тәсіл	бүлдірген, ағарған
лексика-семантикалық тәсі.	Темірқазық, тақ-тұқ

Add New

Сурет 3. Сәйкестендіру және бос орынды толтыру

Осы үлгідегі жеңіл әрі күрделі сұрақтарды бағдарламада қолданылатын әр түрлі тест арқылы түрлендіріп беруге болады. Сұрақтардың жауаптарын әр түріне сәйкес белгілеу арқылы студент ұпай жинайды. Білімі жинаған ұпайлары арқылы бағаланады.

3. Уақыт пен күш-жігер үнемделеді. Онлайн емтихан бағдарламасының ең үлкен артықшылығы – бұл уақыт пен күш-жігерді үнемдейді. Автоматты бағалау, жедел кері байланыс сияқты мүмкіндіктер уақытты үнемдеуге мүмкіндік береді:

А) Автоматты бағалау. Қағаздағы тест сұрақтарын қолмен бағалауға кететін уақытты азайту үшін сұрақтарды енгізе отырып дұрыс жауаптарды әр түрлі формада, бағалауды алдын-ала дайындап қоюға болады.

Ә) Жедел кері байланыс. Студенттерге сұраққа жауап бергеннен кейін бірден кері байланыс орнатуға мүмкіндік бар. Дұрыс жауапқа арналған түсініктеме немесе ескерту түрінде жедел кері байланыс орнатуға болады.

4. Қашықтан қол жеткізу. Құрылған онлайн емтихандар кез келген уақытта, жерде және кез келген құрылғыда, мысалы, ноутбуктерде, ұялы телефондарда немесе планшеттерде қол жетімді болады. Үй жұмысын электронды пошта арқылы жіберіп отыруға болады.

Қорытындылай келе, білім алушылардың әрқайсысының сапалы білім алуына жағдай жасауда АКТ қолданудың маңызы зор. Мәселен, сөзжасамнан алған білімді бағалауда әртүрлі әдіс-тәсілдермен қатар ақпараттық технологияларды да күнделікті сабаққа кіріктіре отырып, сабақты мазмұны мен құрылымы жағынан түрлендіруге болады. Бұл студенттердің көру арқылы есте сақтау қабілетін дамытуға, берілген уақыт ішінде тест сұрақтарына лезде жауап беруге дағдылануы арқылы өмірде де тез шешім қабылдай алатын тұлға болып қалыптасуында үлкен кешен болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

- 1 Мошқалов А.Қ. Студенттердің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану негізінде өзін-өзі шығармашылықпен дамытуы: филос. ғыл. докт. дисс. – Алматы, 2013. – 145 б.
- 2 Ұлы дала тұлғалары: Жұбановтар тағылымы және жазу реформасы / Халықаралық ғылыми теориялық конференция материалдары. Алматы, 2019. – 296 б.
- 3 Smarter Employees & Happier Customers. URL: www.proprofs.com
- 4 Қасым Б. Қазақ тілінің сөзжасамы: жаттығулар және тапсырмалар. – Қарағанды: Medet Group, 2016. – 228 б.
- 5 Мұхамеди Қ.Т. Қазақ тілінің сөзжасамы. – Алматы: Print Word, 2017. – 160 б.
- 6 Formative assessment has never been faster. URL: www.plickers.com.
- 7 GradeCam fits perfectly into each unique classroom, school and district. URL: www.gradecam.com.

FTAMP 14.07.01

Б.Д. Керімбекова¹, А.Ж. Ибрагимов²

^{1,2}С. Демирел атындағы университеті, Қаскелең қ., Қазақстан

АЙТЫС АРҚЫЛЫ ЖАС БУЫННЫҢ ТӘРБИЕСІНЕ ЫҚПАЛ ЖАСАУ

Аңдатпа. Мақалада қазіргі айтыс өнерінің тәрбиелік мәні қозғалады. Айтысты жастарға оқытудың тиімділігі және ұлттық өнердің дәріптелеуі сөз болды. Айтыс туралы ғалымдардың тұжырымдарына талдау жасалды. Ақындардың қоғамдағы рөлі, олардың шығармашылығының маңызы қарастырылды.

Түйін сөздер: айтыс, оқу-үйрену, тәлім-тәрбие, ұлттық өнер, педагогика.

Аннотация. В статье рассматривается воспитательная ценность современного искусства айтыс. Обсуждалась эффективность обучения молодежи и популяризация национального искусства. Были проанализированы выводы учёных об айтысе. Были рассмотрены роль поэтов в обществе и важность их творчества.

Ключевые слова: айтыс, обучение, воспитание, национальное искусство, педагогика.

Abstract. The article consider educational value of modern art aitys. Was discussed the effectiveness, of training the young people and popularization of national art. There analyzed conclusions of scientists about aitys. Were reviewed the role of poets in society and importance of their creation.

Keywords: aitys, teaching education, upbringing, national art, pedagogy.

XXI ғасырдағы күллі адамзат баласының басты мәселесінің бірі – рухани болмыстың кемелділігін сақтап қалу. Адам баласы болып туған соң, ізгілікті, қайырымдылықты өз бойынан жоймауы керек. Әлемдік бейбітшіліктің орнауында бұл асыл қасиеттердің рөлі үлкен. Жас буынның тәрбиесі-бір рудың, бір ұлттың, бір мемлекеттің ғана емес, барша жер бетіндегі тіршілік иесінің болашағына өз әсерін тигізеді. Демек, баланы тәрбиелей отырып осындай үлкен жауапкершілікті сезіну - әрбір ата-ананың, әрбір мұғалімнің міндеті.

Жаһандануға жұтылып кетпеу үшін салт-дәстүріміз, ұлттық өнерлерімізді жандандыру керек екені түсінікті. Ерте дәуірлерден-ақ өмір

көрген әжелеріміз бесікте жатқан баласына «бесік жырын» айтып, «қара өлеңнің» қасиетін қанына сіңірсе, тілі шыққан бүлдіршінге «жаңылпаш» айтқызып тілін ширатып, «жарапазан» айтқызу арқылы ел алдында қысылмай сөйлеуге үйреткен. Осы дәстүрді жалғап, «айтысты» және «шешендік өнерді» насихаттауды мектеп жасындағы балаларға үйрету оңтайлы әрі құптарлық іс болары екені белгілі.

Айтыс өнерінің ең басты ерекшелігінің бірі-дидактикалық сарынның молынан көрініс табуы. Өлең жолдары арқылы берілген ақыл-өсиет, қара сөзбен айтқан ақылға қарағанда адамның есінде жатталып қалуы оңай. Құрғақ ақылды тыңдай берген адам жалығуы мүмкін, айтысты көріп отырған көрермен жалықпайды. Себебі, ол жерде өлеңнің құдіреті бар. Айтыста дидактикалық сарынмен қатар юмор мен сарказм да бар. Бұлардың бәрі тыңдарманды сергітіп отыру үшін ұтымды құрал болмақ.

Айтысты оқытудың алғышарттарын айтпас бұрын бұған дейінгі мектеп оқулықтарынан айтыстың қаншалықты өз орынын алғанына тоқталғанды жөн көрдік.

Жалпы білім беретін мектептің 5-сыныбына арналған «Музыка» оқулығының I тоқсаны айтысты өнері туралы тақырыппен басталған. Мұнда айтыс жайлы жалпы түсінік пен өлең құрау жайында әдістер көрсетіліп: «Қайым айтыс – өлең шумағының бірінші және екінші жолдарын бұлжытпай қайталап айту арқылы құрылатын айтыс түрі» [1, 5-б], – екенін түсіндіріп, «қайым айтыстың» үлгісін былай көрсетеді:

Жігіт:

*Атыңды шешең сүйіп қойған Еркін,
Той болса түзетесің кәмшат бөркің.
Бұлаңдап ұжмақтың хор қызындай,
Бітпеген еш пендеге сенің көркің.*

Қыздың жауабы:

*Атымды шешем сүйіп қойған Еркін,
Той болса түзетемін кәмшат бөркім.*

Келе сап сипатымды баяндадың,

Есінді аударды ма менің көркім?! [1, 5-б], – дейді.

Ақындық қабілеті оянып, аз да болса өлең құрастыруды білетін оқушыға бұл жақсы үлгі болары анық. Мысалға келтірілген шумақтың басындағы екі жол «дайын» өлең жолы. Жауап беруші адам сол «дайын» өлең жолының екі жолын өзіне сәл бейімдеп, үшінші және төртінші жолдарын өз жанынан шығарады. Тыңдаушыға оңай көрінгенімен «*бірінші ақынның*» ойымен құрылған сөзге «*жауап беруші*» де ұйқас тауып айтуы тиіс. Сөзімізге жоғарыда келтірілген «Еркін», «бөркім», «көркім» деп ұйқасуы дәлел бола алады.

Мектеп оқушыларына айтыскер ақындарға тән қасиеттерді төмендегіше топтастырып өткен.

Айтыскер ақынға тән қасиеттер:

1. Парасат, білім.
2. Сөзге тоқтау
3. Намыс, жігер, қызу шабыт.
4. Талант, арқа.
5. Тапқырлық, ұтымды ой, қолма-қол суырыпсалұшылық.

Жоғарыда көрсетілген айтыскер ақынға тән қасиеттерді атап өттік. Енді айтыскердің негізгі айырмашылығына тоқталып көрейік. Осы орайда Жуматай Таубалдиева «Айтыс өнерінің тәрбиелік маңызы» атты ғылыми мақаласында өз пікірін білдіріп өткен.

Мектеп қабырғасындағы балаларды айтысқа үйретпес бұрын, оларды айтыс өнеріне қалай қызықтыру керек деген сұраққа жауап іздеп көрген дұрыс. Бір баланың бойында табиғи ақындық болса, екінші баланың бойында оқи келе өнер пайда болады. Демек, ауыз әдебиетіне қызығушылық кейбір балада табиғи болса, кейбір қызығушылығы төмен оқушының да шешендік өнерге деген ынтасын оятуға болады. Оқушыларды айтысқа қызықтырудағы мақсат олардың барлығынан айтыскер ақын тәрбиелеп шығару емес. Сыныптағы жиырмаға жуық баланың үш-төртеуі ғана шынайы айтыскер болып қалыптасуы мүмкін. Қалған балалар шешендік сөздің құдіретін түсініп, сол өнерді күнделікті өмірде пайдалана алатын болып жетілсе осының өзі үлкен жетістік болмақ. Айтысты оқытуды бастағанда әдеттегідей алдымен, оқушылардың айтыс туралы түсінігін тексеріп, сонымен қатар мұғалім оқушылардың айтыс туралы білмеген ақпараттарымен таныстырудан бастауы заңдылық.

Қазақтың айтыс өнері ат жарысымен, балуандар күресімен пар-пар ақындар айтысы да жарыс. Бірақ бұл-өнер жарысы, сөз сайысы. [2, 21б] Мұхтар Әуезов айтысқа осылай өз бағасын берсе, қазақ тұрмысының жағдайында, жазба әдебиет тумаған кезде ақынға ақын деген атақ әперетін ең басты поэзия айтыс болған деп жазады С.Мұқанов.[3, 31-б]. Бұл пікірлер оқушыларға айтыстың қандай өнер екенін түсіндіруде негізгі тұжырымдар болмақ.

Бүгінгі күндегі заманауи технологиялармен әуестенген баланы ертедегі айтыс жанрларын айтып таныстыру арқылы қызықтыру оңай болмасы анық. Айтыс туралы алғаш рет ақпарат алып отырған бала Біржан мен Сараның, Майлықожа мен Құлыншақтың, Сүйінбай мен Қатағанның айтысының мәнін ұғып, қызығып кетуі екіталай. Осы орайда бізге осы күнгі айтыстарды пайдалану тиімді.

Рүстем:

Шарқ ұрып шіркін көңіл құс та болған,
Талпынып сақта құдай ұшпағаннан.
Тарихтың тереңінен сыр тартайын,
Болған соң сөз тізгінін ұстаған жан.
Жаяу жүрген заманда жердің жүзі,

Бұл дала дәуірлеген тұста болған.
Менің бабам алғаш рет ауыздықтап,
Жабайы түз жылқысын ұстап алған.
Жарты әлемді жаулаған сол жылқымен,
Жауынан да сескенбей, сұс қамалдан.
Қазысын жеп,қымызын ішкеннен соң,
Бойына бітпес қуат, күш, нәр алған.
Айтқан ғой ат жалында жүрген бабам,
Қамшының сабындай деп қысқа жалған.
Өркениет жоқ кезде өзгелерде,
Біздерде алтын, күміс, мыс та болған.
Теміріңді балқытып тұлпарына,
Үзеңгі соққан алғаш ұста қолдан.
Ғаламның ғылымының дамуына,
Бабамның үзеңгісі нұсқа болған.
Солардың ұрпақтары сіздерсіздер,
Жылқы мінез қиқуға құштар әр жан.
Армысың, жыр бәйгеге жиналған ел,
Табиғаты тұлпарға ұқсағаннан [4].

Рүстем Қайыртайұлының бұл шумақтары жастарды отансүйгіштікке, ерлікке шақырумен қатар тарихи білімін де арттырары белгілі. Яғни біз айтыс арқылы мол тәрбиемен қатар тарихи мағлұматтарды да оқушылардың санасына тоқи аламыз.

Біздің тақырыпқа сай К. Досанованың «Айтыс және имандылық» атты ғылыми мақаласында халық, ақынның елдің көкейінде жүрген мәселелерді жыр түйдегімен жеткізгенін қалайды. Ел құлағына шалынып жүрген мәселелерді тіл шанышқысымен шаншып, кездігімен кескенді, ақиқатын айтқанын тілейді. Ар-иманы биік, сана-түйсігі жоғары ақын азаматтар әрдайым қоғамдағы жайттарды елеусіз қалдырмайды [5] деп ойын білдіреді.

Үлкенді сыйлау, олардың алдын орап сөйлемеу, аталардың жолын кеспеу секілді асыл қасиеттеріміз ұрпақтан-ұрпаққа жетуі тиіс. Халқымыздан мұра боп қалған мақал- мәтелдер үлкендерді ардақтауға шақырады. Бүгінгі күнде айтыскер ақындар осы мәселені жеткілікті дәрежеде қозғап жүр.

Айтбай:

Асқар тау азамат боп жарытпайды,
Ата-ананы құрметтеп көрмегендер.
Тәңірдің рахымынан құр қалады,
Ананың атын атап «сен» дегендер.
Қайтқанда жылқы сойып сабылмасын,
Тіріде тауық сойып бермегендер.

Тіріде назар салып жүрмеген соң,
Өлгенде мазар салып терлемендер.

Айтбай Жұмағұловтың осы өлең жолдарымен жастарды ата-ананың қадірін білуге шақыруға болады. Айтыскер ақын бұл тармақтармен әрі ақыл-өсиет айта отырып, әрі жастардың намысын жани түседі.

Ана тілді бағалау, ұлт жоғалмау үшін, тіл жоғалмау керек деген мәселелерді қаншама ақын, жазушыларымыз көтергені белгілі. Қадыр Мырзалиев «өзге тілдің бәрін біл, өз тіліңді құрметте деген сөзді» қалдырса, айтыскер ақын Бегарыс Шойбеков оны былайша өрбітеді:

Ана тілің арың ғой бетіндегі,
Беттің арын қорғамас кім өлердей.
Ағаттықты іздейік өзімізден,
Өзгенің туырлығын тіле бермей .
«Өз тіліңді құрметте» дейді Қадыр,
Ұлтымның болашағын тілегендей.
Құрметіңнен не пайда сөйлемесең,
Қастерлесек тіліңді білер ең ғой.
Өз тіліңде сөйлеші қазақ болсаң,
Жауырды жаба тоқып тіле бермей.
Өзге тілдің барлығын жаттап алып,
Өз тіліңді құрметтеп жүре бермей.

Бүгінде айтыс өнерін арнайы оқыту астанамыздағы ұлттық өнер университетінде кафедра болып ашылып, айтыс өнеріне ақындар дайындап отырған бірден-бір оқу орны. Биылдан бастап Алматы қаласындағы Т. Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер университетінің Дәстүрлі өнер факультетінде де «Айтыс кафедрасы» ашылады. Қазірше айтыс өнерпаздарын оқытып жатқан жалғыз оқу орны Нұр-Сұлтан қаласындағы ұлттық өнер университеті болып отыр.

Қай тұстан алып қарасақ та айтыс өнері жас буынды тәрбиелеуде үлкен қызмет атқара алатынын көріп білеміз. Осындай құнды асыл мұрамызды жоғалтпай, мектеп жасындағы оқушыларға дұрыс дәріптей алсақ, саналы, парасатты, бәсекеге қабілетті ұрпақ өсіп жетілетіні анық.

Пайдаланылған әдебиеттер:

- 1 Райымбергенов А., Райымбергенова С., Байбосынова Ұ. Музыка: Жалпы білім беретін мектептің 5-сыныбына арналған оқулық. – Алматы: Атамұра, 2015. – 128 б.
- 2 Әуезов М. Әдебиет тарихы. – Алматы, 1991. – 192 б.
- 3 Мұқанов С. Айтыс. 1-том. – Алматы, 1984. – 316 б.
- 4 Зайытов Р. Айтыс. URL: <http://youtu.be/tDgvIM-TKJQ>.

- 5 Досанова К. Айтыс және имандылық // ҚазҰУ хабаршысы, 2012. – 187-190 бб.

FTAXP 14.07.01

Б. Хасен¹, Т. Базарқұл²

^{1,2}С. Демирел атындағы университеті, Қаскелең қ., Қазақстан

ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫ – ИНТЕЛЕКТУАЛДЫ ТҮЛҒАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗДЫ АЛҒЫ ШАРТЫ

Аңдатпа. Мақаладада PISA және TIMSS зерттеулеріне сүйене отырып, Қазақстандағы орта білім беру жүйесіндегі функционалдық сауаттылықтың даму деңгейіне талдау жасалған. Функционалдық сауаттылық ұғымын ашып, оның түрлеріне тоқталған. Функционалдық сауаттылықпен байланысты құзыреттер айтылып, функционалдық оқу ұғымының ерекшелігін көрсеткен. Функционалдық оқу дағдыларын өз бойына қалыптастырған оқушыға тән сипаттар жинақталып берілген. Функционалдық оқу дағдыларының оқу сауаттылығына әсері талданған. Сауаттылықты қалыптастырудың әлемдік тәжірибелерін тілге тиек ете отырып, Қазақстан орта білім беру жүйесіндегі оқу сауаттылығын қалыптастырудың өзекті мәселелері атап көрсетілген. Қазақ тілін екінші тіл ретінде оқитын мектептерде мемлекеттік тілді үйрету сапасын көтерудің басты шарты оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру деп танылған. Оны бірнеше ұстанымға негіздеп, нақты тұжырымдар ұсынылған.

Түйін сөздер: функционалдық сауаттылық, білім, қазақ тілін оқыту.

Аннотация. В статье, опираясь на исследования PISA и TIMSS, сделан анализ на уровень развития функциональной грамотности в системе среднего образования в Республики Казахстан. Раскрыто понятие функциональной грамотности, останавливается на её разновидностях. Рассказывает о компетенции, связанной с читательской грамотностью, раскрывая её особенности. Систематизированно передает описание обучающегося. Проанализировано влияние функционального чтения на читательскую грамотность. Опираясь на мировой опыт, ясно говорится о проблемах развития функциональной грамотности в системе образования Казахстана. Формирование функциональной грамотности является главным условием повышения качества преподавания государственного языка в школах, где казахский язык изучается как второй язык. Рекомендовано конкретные заключения, основанные на нескольких позициях.

Ключевые слова: функциональная грамотность, образование, преподавание казахского языка.

Abstract. In this article the pupil analyses the level of development of functional literacy in the secondary education system according the research of PISA and TIMSS in the Republic of Kazakhstan. The concept of functional literacy is revealed and its varieties are considered. She searched the theme deeply and written the varieties of the functional literacy. She describes it as real competent student. She also analyzes the influence of functional reading on reader literacy. According on the world experience, it is clearly stated about the problems of developing functional literacy in the education system of Kazakhstan. The formation of functional literacy is the main condition for improving the quality of teaching the state language in schools where the Kazakh language is studied as a second language. Specific conclusions based on several positions are recommended.

Keywords: functional literacy, education, Kazakh language teaching.

Қазіргі кездегі қоғамның қарқынды дамуына ұлттық болмысын сақтай отырып, әлемдегі өзгерістерге тез бейімделетін тұлға қажет. Бүгінгі оқу орындарының алдында әр түрлі мәселелерді тиімді шешетін, кез келген ортаға жылдам бейімделе білетін, шығармашыл әрі жаңашыл, дүниеге өз көзқарасы қалыптасқан, алдына қойған мақсатына жете алатын жастарды дайындау міндеті тұр. Сондықтан да мектептегі оқу үдерісі «өмір бойы оқу» тұжырымдамасын жүзеге асыруға ықпал ететін күзіреттерді дамытуға бағдарлануы тиіс. Осы күзіретіліктерді дамытудың алғышарты ретінде белгілі бір функционалдық деңгейдің болуын қамтамасыз ету аса маңызды. Жастардың оқыған мәтіннің ақпаратын құр қабылдап қана қоймай, одан өзінше тұжырым жасай білуге дағдыландыру, сол жасаған тұжырымын ары қарай ғылыми зерттеу жұмысында пайдалана білуге икемдеу тілдік білім берудің өзекті мәселесіне айналып отыр.

Жеке тұлғаны жан-жақты дамыту мен қалыптастыру мәселесі Абай Құнанбайұлы, Ыбырай Алтынсарин, Ахмет Байтұрсынұлы, Мағжан Жұмабаев, Шәкәрім Құдайбердіұлы, Жүсіпбек Аймауытов сынды қазақ ағартушыларының шығармаларына негізгі арқау болған. Ұлы ғұлама Абайдың еңбектерінде адам бойындағы қайрат, ақыл, жүрек сияқты негізгі қасиеттердің сапалық деңгейі мен олардаң өзара қатынасына байланысты қалыптасатын «толық адамды» жетілдіру мақсаты көзделеді. Аталмыш ағартушылардың еңбектерін бойға сіңіреп болсақ, жеке тұлғаның жан-жақты дамып, қалыптасуына үлкен септігі болатынына кәміл сенеміз. Қазіргі дидактикалық педагогиканың күн тәртібінен түспей тұрған «функционалдық сауаттылықтың» да қайнар көзі осы еңбектерде жатыр.

Қазіргі ғылым зерттеулердің ажырамас негізі болып табылатын статистикалық ақпараттар функционалдық сауаттылықты бағдарлау үшін де жасалынды. Функционалдық сауаттылық тұжырымдамасына негізделген халықаралық бағалау зерттемелерінің бірі Экономикалық

ынтымақтастық және даму ұйымының қолдауымен өткізілетін 15 жастағы оқушылардың оқу жетістіктерін бағалаудың халықаралық бағдарламасы PISA (Programme for International Student Assessment) болып табылады. PISA жасөспірімдердің мектепте алған білімдерін, іскерлігі мен дағдыларын өмірдің әртүрлі салаларында, сондай-ақ тұлғааралық қарым-қатынас пен әлеуметтік қатынастарда түрлі міндеттерді шешу үшін пайдалана алу қабілеттерін бағалайды. PISA шеңберіндегі тестілеу барысында функционалдық сауаттылықтың үш саласы бағаланады:

- 1) Оқу сауаттылығы;
- 2) Математикалық сауаттылық;
- 3) Жаратылыстану-ғылыми сауаттылық.

Бұл зерттеу үш жылда бір рет жүргізіледі. Әрбір айналымда функционалдық сауаттылықтың қандай да бір түріне ерекше назар аударылады. 2009 жылы Қазақстан PISA зерттеуіне бірінші рет қатысты. Зерттеу нәтижесінде оқу сауаттылығына байланысты төмендегідей қорытынды жасалды:

Қандай да бір күрделі оқу мәтіндерін дәл пайдаланып, олардың көмегімен күнделікті жағдайларды бағдарлауға әзір қазақстандық оқушылардың үлесі – оқу сауаттылығын зерттеуге қатысушылар санының 5%-ын ғана құрайды (ЭЫДҰ елдері бойынша орташа көрсеткіш – 28,6%) [1].

PISA зерттеулері Қазақстандық оқушылардың оқу жетістіктері төрт рет (2009, 2012, 2015, 2018 жылдары) бағаланды. Алғашқы көрсеткіштер өте төмен болды, ал келесі жылдары тіпті біздің еліміз рейтингте 48-ші орыннан 52-ге дейін түсіп кетті. 2018 жылдың қорытындысы бойынша жаратылыстану және оқу сауаттылығы бойынша көрсеткіштер 2009 жылдың нәтижелерінен де төмен болды.

2009-2018 жылдар аралығындағы Қазақстандағы PISA зерттеулерінің қорытындысы

Пән атауы/ жылы	2009	2012	2015	2018
Оқу сауаттылығы	390	393	427	387
Математикалық сауаттылық	405	432	460	423
Жаратылыстану- ғылыми сауаттылық	400	425	456	397

Оқу сауаттылығы бойынша бірінші нәтиже 2009 жылы – 390 ұпай, содан кейін нәтиже сәл жақсарған – 393, 2015 жылы 427 ұпай, ал 2018

жылдың қорытындысы бойынша керісінше: 387 ұпайға түсіп кеткен (78 орыннан 69-шы орында тұр).

Осы нәтижелерді салыстыру үшін PISA-ға алғаш рет қатысқан Украина мемлекетін алайық, ол бізді басып озып бірден 39-шы орынға көтерілген (466 ұпай). Бір кездері әлемнің ең көп оқитын елдері санатында болған бұрынғы Кеңес Одағының елдері рейтингтің ортасында тұр: Ресей мен Беларусь 31-ші және 36-шы орында. 2000 жылдан бастап 2018 жылға дейін көшбасшылардың бестігіне Финляндия, Корея, Жапония, Қытай, Сингапур тұрақты кіреді. Ал Қазақстан алғашқы 20-ға бір рет те кірген жоқ [2].

Қуанарлығы, TIMSS (Third International Mathematics and Science Study) – математика және жаратылыстану білімінің сапасын бағалау бойынша халықаралық зерттеулерінде қазақстандық оқушылар жоғары нәтижелер көрсетуде. Жобаға қатысушы елдердің білім мазмұнын ескере отырып, бұл зерттеудің аясында 4-ші және 8-ші сынып оқушыларының математика және жаратылыстану ғылымдары бойынша дайындықтарының сапасы бағаланады. TIMSS зерттеулері оқу жетістері туралы жан-жақты мағлұмат алумен қатар, ел, мектеп және білім берудің жағдайлары туралы қосымша ақпарат алуға да мүмкіндік береді. TIMSS-ке қатысушы елдердің құрамы алуан түрлі, олар экономикалық дамуы, географиялық жағдайы, халқының саны жағынан бір-бірінен ерекшеленеді. Бірақ олардың бәрі білім беру ұйымдарының жүйесін, оқу бағдарламалары мен оқыту әдістерін оқушылардың жетістіктері арқылы салыстыру, білім беру саласында тиімді курстар әзірлеуге арналған құнды ақпарат жинақтауға көмектеседі [3; 87-94].

Қазақстанның PISA мен TIMSS-қа қатысу нәтижесі республикадағы жалпы білім беретін мектеп педагогтерінің мықты пәндік білім беретіндігін, бірақ оны нақты өмірдегі жағдайларда пайдалануға үйретпейтіндігін көрсетеді. Ал Қазақстандық қатысушылардың оқу сауаттылығының көрсеткіштері, зерттеудің басқа бағыттарымен салыстырғанда, ең төмен болып табылады. Оқушылар мен студенттердің 40%-дан астам үлесі ең қарапайым мәтіндермен жұмыс жасай алмайды. Сонымен қатар, барлық қатысушылар күрделі жазбаша мәтіндерді түсінуге, басты ақпаратты алу, өз пікірін талдау және негіздеуге қабілетсіз.

XX ғасырдың 60-жылдарының ортасында әлемдік тәжірибеде сауаттылық ұғымының кеңейгенін байқауға болады. 1965 жылы Тегеранда Оқу-ағарту министрліктерінің сауатсыздықты жоюға байланысты өткізілген Дүниежүзілік конгресінде адамның мәтінді және санды ақпараттарды қалыпты механикалық түрде орындау қабілеті ғана емес, сонымен қатар ақпаратты міндетті түсіну және өзіндік іс-әрекет жасай алу секілді сапаларды қамтитын «функционалдық сауаттылық» термині ұсынылды. Осыған орай, 1978 жылы білім беру саласындағы статистиканы

халықаралық стандарттау туралы ЮНЕСКО-ның дайындаған ұсынысы қайта қаралып, осы құжаттың жаңа мазмұнына сай өзінің тобы немесе халқының тиімді жұмыс істеуіне (сауаттылықты) қажет іс-әрекеттің барлық түріне қатыса алатын және өзінің тобы немесе қауымының дамуына оқу мен жазу мүмкіндігін пайдалана алатын адам сауатты деп саналатын болды. Білім беру жүйесін жаңғыртудың басты бағыты ретінде оқушылардың өзін-өзі дамытуы және қоғам өміріне пайдалы үлес қосуы үшін ақпаратты өздігінен алу, талдау, құрылымдау және тиімді пайдалануын көрсетуге болады. Бұл тұрғыдан функционалдық сауаттылықтың орны ерекше. Еліміздегі өріс алып отырған түрлі бағыттағы дамулардың әсерінен қоғамның адамға қоятын талаптарының өзгеруі нәтижесінде функционалдық сауаттылық ұғымы кең тарала бастады.

Сауаттылық ұғымының нақты мазмұны қоғам дамуына қарай және дара тұлғаның дамуына қойылатын талаптарға байланысты құбылмалы сипатқа ие. Ол қарапайым оқу мен жазу біліктіліктерінен бастап, адамның әлеуметтік үдерістерге саналы түрде қатысуына мүмкіндік беретін кешенді, қоғамдық қажетті білімдер мен біліктерді, яғни функционалдық сауаттылықты қамтиды.

Кей ғалымдар функционалдық сауаттылықты өмірдің және іс-әрекеттің түрлі саласында қолданбалы білім негізінде қалыпты тіршілік міндеттерін адамның шешу қабілеті ретінде сипаттайды [4].

Ал әлеуметтік энциклопедияда функционалдық сауаттылықтың алты түрін санамалап көрсетілген:

1. тілдік сауаттылық;
2. құқықтық сауаттылық;
3. азаматтық сауаттылық;
4. қаржылық сауаттылық;
5. экологиялық сауаттылық;
6. кәсіби және арнайы аспектідегі сауаттылық [5].

Функционалдық сауаттылықтың маңыздылығын біз өмірде түрлі жағдайлармен бетпе-бет келгенде ғана байқаймыз, қажеттілігін сезінеміз. Функционалдық сауатсыздық кәсіби қызмет түрін өзгерткенде де айқын көрінеді. Адамның жаңа технологиялармен жұмыс жасау жағдайымен де анықталады. Қазіргі кезде біздің елімізде оқушылардың функционалдық сауаттылығының жеткіліксіз қалыптасуымен байланысты білім беруді дамытуды тежейтін бірқатар мәселелерді бөліп көрсетуге болады. Мәселен:

- дербес компьютердегі түрлі бағдарламалармен жұмыс жасай алмау;
- оқушылардың ұсынылған ақпаратпен өз бетімен жұмыс істей алмауы;
- әр түрлі фрагменттерді салыстыра алмау;

- жалпы мазмұннан нақты ақпаратты іріктеп ала алмау;
- қажетті ақпаратты мақсатты түрде іздей алмау;
- кітаптардан, анықтамалардан, энциклопедиялардан және басқа да баспа мәтіндерінен, сондай-ақ ғаламтор-ресурстардан қажетті ақпаратты таба алмау;
- БАҚ көздерін пайдалана алмау.

Мұның барлығы негізінен оқу сауаттылығының төмендігінің салдарынан болатыны дау туғызбайды. Кейде оқу сауаттылығын орфографиялық және орфоэпиялық сауаттылықтың аясында ғана қарастырып, ұғымды тым тарылып жіберу орта мектептерде жиі байқалады. Жиі-жиі минутқа оқытып, оқушының жылдам оқуы ғана бағаланып, оның мәтінді түсінуін қадағаламау осындай қателіктің бір көрінісі. Сондықтан да оқу сауаттылығы терминіні дұрыс түсінудің мәні зор.

Оқу сауаттылығы термині 1991 жылы халықаралық тестілеу контексінде пайда болды. Оқу сауаттылығы – білім алушының жазбаша мәтіндерді түсіну, пайдалану, ойлану және өз мақсаттарына жету үшін олармен жұмыс істеу, өз білімін және әлеуетін дамыту, сонымен қатар қоғам өміріне қатысу қабілеті ретінде анықталады.

Оқу ұғымының *функционалдық оқу* ұғымынан айырмашылығын білуіміз керек. *Оқу* – бұл интеллектуалдық даму технологиясы, мәдениет алу тәсілі, қарым-қатынастағы делдал, өмірлік мәселелерді шешу құралы. Оқусыз өмір бойы жалғасып келе жатқан зияткерлік даму мен өздігінен білім алу мүмкін емес. Мәтіннің мазмұны әрқашан да еркіндік дәрежелеріне ие: әр түрлі адамдар өзінің жеке ерекшеліктері мен өмірлік тәжірибесіне қарай мәтінді әр түрлі түсінеді [6].

Ал функционалдық оқу – нақты тапсырманы шешу немесе белгілі бір тапсырманы орындау үшін ақпаратты іздеу мақсатында оқу. Функционалдық оқу кезінде шолып оқу (сканерлеу) және аналитикалық оқу (негізгі сөздерді бөлу, дәйексөздерді таңдау, схемалар, кестелер құру) тәсілдері қолданылады.

PISA зерттеуіндегі елдердің нәтижелері бойынша (Австралия, Финляндия, Жапония, Жаңа Зеландия, Италия, Оңтүстік Корея және т.б.) оқушылардың оқу сауаттылығын дамытуға келесі факторлар әсер етеді деп есептейді:

- 1) білім мазмұны (ұлттық стандарттар, оқу бағдарламалары);
- 2) оқытудың нысандары мен әдістері;
- 3) оқушылардың оқу жетістіктерін диагностикалау және бағалау жүйесі;
- 4) мектептен тыс және қосымша білім беру бағдарламалары;
- 5) мектепті басқару үлгісі (мемлекеттік-мемлекеттік нысаны, оқу жоспарларын реттеудегі мектеп автономиясының жоғары деңгейі);

6) барлық мүдделі тараптармен әріптестік қағидаттарына негізделген достық білім беру ортасының болуы;

7) балаларды тәрбиелеу процесінде ата-аналардың белсенді рөлі

Жоғарыда аталған PISA және PIRLS зерттеулерінде оқу сауаттылығы деп оқушының жазбаша мәтіндерді және олардың рефлексиясын ұғынуға, олардың мазмұнын өз мақсаттарына қол жеткізу, білім мен мүмкіндіктерді дамыту, қоғам өміріне белсенді қатысу үшін пайдалану қабілетін түсіну ұсынылады. *Сауаттылық* сөзі оқушылардың оқуды одан әрі жүзеге асыру құралы ретінде меңгеруінің табыстылығын білдіреді: білім алуды жалғастыру, еңбек қызметіне дайындық, еңбекке және қоғам өміріне қатысу.

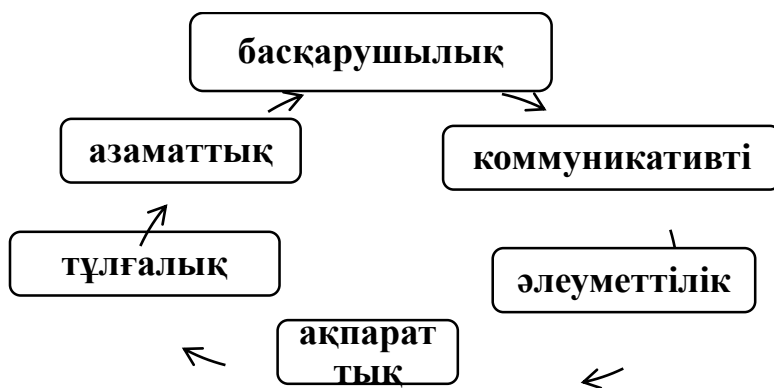
PISA зерттеуіндегі оқу сауаттылығын бірнеше деңгейге бөлуге болады:

- қарапайым критерий бойынша қажетті ақпаратты мәтінде іздеу (ең төмен деңгейі);
- мәтінде көптеген өлшемдер бойынша қажетті ақпаратты іздеу;
- терең жасырын ақпаратты қамтитын үзінділердің бірізділігін немесе комбинациясын іздеу және орнату;
- тапсырманы орындау үшін мәтіндегі қандай ақпарат қажет екендігі туралы қорытынды жасай білу;
- күрделі мәтіндерді түсіну және оларды түсіндіру, тұжырымдау;
- мәтін мазмұнына қатысты тұжырымдар мен гипотезалар.

Функционалдық оқу дағдылары қалыптасқан оқушы мәтіннен ақпарат алу үшін – оны түсіну, қысқарту, түрлендіру және т.б. үшін оқу және жазу дағдыларын еркін қолдана алады [8].

Функционалдық сауаттылық дағдылары қалыптасқан оқушы оқудың әр түрлі түрлерін қолдана алады (оқып үйренуші, көру, таныстыру). Ол мәтінді оқу мен түсіну тәсілдерінің бір жүйесінен екінші жүйеге көшуге қабілетті.

Оқушының оқу кезінде функционалдық сауаттылығын қалыптастыру жұмыстары білім мекемелерінде мемлекеттік тілді оқытудың түпкі нәтижесі ретінде түрлі құзіреттіліктердің (қатысымдық ақпараттық және проблемалардың шешімін табу) басты мәселесі. Оқу сауаттылығын қалыптастыру үшін қажет құзіреттіліктерді төмендегі схемадан көруге болады:

Байқағанымыздай, функционалды сауаттылық оқушының белгілі бір ортада өмір сүруі үшін қажетті деп саналатын және оның әлеуметтік қарым-қатынас жасауына пайдалы білім, білік, дағдылардың бірлігінен құралады. Оқушылардың функционалды сауаттылығын дамытуда оқу бағдарламасындағы кез келген пәннің алатын орны ерекше. Соның ішінде қазақ тілі мен әдебиетін алдыңғы қатарға қоюға болады. Әдебиет арқылы оқушыға халықтың қоғамдық өмірін, арман-мүддесін танытуда, оларға рухани-адамгершілік, этикалық-эстетикалық т.б. тәрбие беруде дұрыс бағыт-бағдар беруге болады. Ұрпақ бойында ұлттық ұғымдарды сіңіру үшін, біз оқушыға өткен тарихымызды танытуымыз керек. Ал қазақ тілінің басты мақсат-міндеті – тіліміздің өзіндік қалыптасқан нормаларын, жалпы айтқанда грамматикасын үйрету, ұлттық тіліміздің мәртебесін асқақтату.

Мектеп қабырғасында білім алып отырған әрбір оқушы өз ұлтының асыл мұрасымен сусындау арқылы туған халқының тарихымен, мәдениетімен жете танысып, білімін кеңейтеді. Қазақ тілінің функционалды грамматикасын терең меңгерген және тіл табиғатын сезінген оқушы, қоғамның кез келген саласында қиналмай жұмыс істеп, өзінің функционалды сауаттылығын көрсете алады.

Қазақ тілі мен әдебиетін оқыту барысында мұғалім оқушының пәнге деген қызығушылығын артыру үшін түрлі әдіс-тәсілдер (сұрақ, жауап, жинақтау, талдау, ойларын мысалдармен дәлелдеу, түрлі проблемалық мәселелерге жауап табу, сол мәселелердің шешімін табу, оны дәлелдеу), көрнекілік құралдарын қолдану, өзіндік пікір білдіруі, баяндама жасауы, ғылыми зерттеу жазып қорғауы т.б. алуан түрлі әдіс-тәсілдерді қолдануы керек. Сонда ғана оқушылар өз бетімен жұмыс істеуді тез үйренеді.

Қазақстан үшін қазақ тілін оқыту мәселесі қашан да өзекті болады. Қоғам ілгері дамыған сайын оқыту мазмұны да күнделікті жаңарып, жетіліп отырады. Оның жетіліп отыруына ат салысатын озық тәжірибелі мұғалімдер қажет. Қазіргі таңда жеке тұлғаны қалыптастыруды дамыту мен оған жан-жақты терең білім беру мақсатында көптеген технологиялар ұсынылуда. Жаңа технологияның басты мақсаты – баланы оқыта отырып

оның еркіндігін, белсенділігін қалыптастыру, өз бетінше шешім қабылдауға дағдыландыру.

Жалпы қазақ тілі мен әдебиеті пәні бойынша оқушының функционалдық сауаттылығын дамыту мәселесіне төмендегідей тұжырымдамаларды ұсынуға болады:

1. Оқушылардың алған білімдері мен сөйлесім әрекетінің түрлерін әлеуметтік ортада қолдана алуы;
2. Мемлекеттік тілде ауызша, жазбаша қарым-қатынас жасай алуы;
3. Әлеуметтік талаптарға сай келу үшін оқушының ақпараттық технологияларды қолдану және проблемалардың шешімін таба алуға үйрету;
4. Оқушыларды өмірге жылдам бейімделуге үйрету;
5. Оқушылардың ерекше қабілеттерінің дамуына мүмкіндік жасау;
6. Оқушылардың әлеуметтік-мәдени дағдыларын дамыту;
7. Қазақ халқының салт-дәстүрі, мәдениеті, тарихын түсініп, құрметтеуге баулу.

Мектептегі басты тұлға ретінде мұғалім балаға қатты әсер етеді. Оқушылардың өз қоғамына пайдалы азамат болып жетілуі тәлім мен тәрбие беретін мұғалімге тікелей байланысты. Егер оқушы мұғалімнің кәсіби сапасын жоғары бағалса, онда оның оқуға деген құлшынысы артып, оқуды да, мектепті де жақсы көреді. Мұғалім кез-келген жағдайда өз оқушыларымен адал, шынайы қарым-қатынас жасап, олармен ортақ тіл табысуы керек. Оқушылардың түрлі мәселелерін түсініп, дұрыс жол сілтей алуы да маңызды. Мұғалімнің өз пәнін жетік меңгеруі оның беделіне тікелей әсер ететінін жадымыздан шығармағанымыз жөн. Ақпараттар легі толассыз қазіргі уақыт ұстаздан тек терең білім ғана емес, әр сабақты қызықты, нәтижелі, ең бастысы есте қалатындай етіп өткізе білуді талап етіп отыр. Қазақстанда білім бағдарламалары да соңғы уақытта жаңартылып, оқулықтар қайта жаңа мазмұнмен дайындалды. Өзгертілген бағдарламалардың басты мақсаты – оқушыны жан-жақты дамыған, күзiреттi тұлға етiп тәрбиелеу. Бұл мақсатқа жетудің бір жолы – функционалдық сауаттылықты дамыту екенін баса айтқымыз келеді. Оқушы алған білімін күнделікті өмірде өз қажетіне жаратып, сол білімін кез-келген жағдайда тиімді пайдалана білуі керек. Бұл күрделі үдерістің жүзеге асуы мұғалімнің біліктілігі мен ізденімпаздығына тікелей байланысты.

Пайдаланылған әдебиеттер:

- 1 Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012 - 2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары. URL: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1200000832>.

- 2 PISA-2018: казахстанские школьники впервые за 10 лет показали снижение уровня грамотности. URL: <https://informburo.kz/stati/pisa-2018-kazahstanskije-shkolniki-vpervye-za-10-let-pokazali-snizhenie-urovnya-gramotnosti.html>.
- 3 Ковалева Г.С., Красновский Э.А., Краснокутская Л.П., Краснянская К.А. Международная программа PISA. Примеры заданий по чтению, математике, естествознанию. – М: ЦОКО ИОСО РАО, 2003. – 99 с.
- 4 Крупник С.А. Функциональная грамотность в системе образования Беларуси. – Минск: Акад. последипл. образования, 2003. – 125 с.
- 5 Национальная социологическая энциклопедия. URL: <http://voluntary.ru>
- 6 Выготский Л.С. Сбор. Соч.: В 6 т. М., 1982 – 1984. – 504 с.
- 7 Қазақстанның ғылымы мен өмірі. URL: https://sirius.zkgmu.kz/sirius/src/PpsModuleFiles/publication/344940/138_815_773_3-59k-1.pdf#page=223.
- 8 Образовательная система «Школа 2100». Педагогика здравого смысла: Сборник материалов / под ред. А.А. Леонтьева. – М.: Баллас, 2003. – 368 с.

FTAMP 14.07.03

Х.А. Ордабекова¹, А. Бекмұқамет²

^{1,2}С. Демирел атындағы университеті, Қаскелең қ., Қазақстан

ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫ ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫҢ РӨЛІ

Андатпа. Мақалада қазіргі білім беруде ұлттық құндылықтарды қолдану мен білімалушылардың тұлғалық құзыреттілігін қалыптастыру мәселесі сөз болады. Жеке тұлғаны дамытудағы мәселелер талданды. Білімалушылардың ұлттық құндылық қасиеттерін қалыптастыру барысында қазақ тілі сабағы мен мектепшілік жүргізілетін іс-шараларға талдау жасалынды. Жалпы педагогтардың өз білімін жетілдіруі мен кәсіби маман болудағы өз тәжірибелеріне ендіруге болатын, тиімділігі бар ұлттық құндылықтарды қалыптастыру әдістеріне шолу жасалды.

Түйін сөздер: ұлттық құндылық, тәрбие, оқу-үйрену, мұғалім, оқушы, әдіс.

Аннотация. В статье поднимается проблема обучения и формирования у обучающихся личностных компетенций путём внедрения национальных ценностей в современном образовании. Рассматриваются проблемы развития личности. Дается анализ уроков казахского языка и внутришкольных воспитательных мероприятий, способствующих формированию у обучающихся национальных ценностей. Дается обзор эффективных методов внедрения национальных ценностей, которые можно успешно применять в своём опыте становления профессиональным специалистом и усовершенствования своих знаний для всех педагогов.

Ключевые слова: национальные ценности, воспитание, образование, обучение, учитель, ученик, метод, способ.

Abstract. The article raises the problem of training and the formation of students' personal competencies by introducing national values in modern education. The problems of personality development are considered. The analysis of the Kazakh language lessons and intra-school educational activities that contribute to the formation of national values among students is given. An overview of effective methods of introducing national values that can be successfully applied in your experience of becoming a professional specialist and improving your knowledge for all educators is given.

Keywords: national values, upbringing, education, training, teacher, student, method, way.

Адамның жеке индивид қалпынан тұлға деңгейіне қарай даму процесіне қоғамдағы қалыптасқан ахуал, отбасындағы этностық тәлім-тәрбие, білім берген оқу ордасы, ата- бабасынан мирас болып бойына сіңетін генетикалық ерекшеліктері, жоғарғы психикалық процестердің жүзеге асу ерекшеліктері әсер етеді.

Қазақ қашанда өзінің жырлары, эпсаналары, ертегілері арқылы ұрпағының толыққанды тұлға болып қалыптасуы үшін ұлттық тәрбиені бойына сіңіріп отырған. Ұлттық тәрбиенің өлмес негізі, рухани күші оның өмір сүру болмысынан туындаған өзіндік ұлағаты, тәжірибесінің молдығы, рухани мұрасының тереңдігі мен өнегелігінде жатыр.

Бауырмашылдық, адалдық, адамгершілік, үлкенге ізет, кішіге қамқорлық сияқты қасиеттерді Қаз дауысты Қазыбек былай суреттейді: Біз қазақ елі мал баққан елміз, Ешкімге соқтықпай жай жатқан елміз. Елімізді жау алмасын деп, Ордамыздан құт қашпасын деп, Найзаға үкі таққан елміз, Дұшпанның аяғына жаншылмаған елміз, Басымыздан намысты асырмаған елміз, Адалдықты әрқашан жасырмаған елміз. Атаның өсиетін балаға, Баланың өнерін атаға Айтып, тарата білген елміз. Құлақтың құрышын қандырып Әділ сөзді халыққа айта білген елміз [1].

Ұлттық тәрбиенің адамгершілік ұстанымдары қоғам дамуының кең көлемдік, әлемдік мәселесі ретінде қарастырылуда қазақ халқы тәрбиесінің өне бойынан табылады. Жеке адам туралы сөз болғанда, жеке адам көптің бірі, ол әлі тұлға емес. Осы мағынада алғанда «жеке адам» және «тұлға» ұғымдары көлем жағынан да, мазмұны жағынан да бір-бірінен қарама-қарсы болып табылады. Жеке адам ұғымында адамның жекеше ерекше түрі, сапасы бейнеленбейді, сондықтан оның мазмұны аз болады, бірақ өте көлемді, өйткені әрбір адам-индивид. Әр адам өзінше жеке тұлға.

Жеке адамның айтарлықтай ерекшеліктерінің бірі – оның өзіне тән мінез-құлқында, іс-әрекетінде, көзқарасындағы ерекшеліктерімен даралануы.

Жеке адам болу – азаматтың адам ретінде сезіну, сан ғасырлар бойы халық тәжірибесі туғызған рухани мәдениеттің мәңгілік игіліктерін бойына дарытып, осы игіліктерді еңбекке, әлеуметтік мәнді қызметке, қоғамдық өмірге, адамдар қатынасы, күнделікті тұрмысқа енгізу.

Адам немесе жеке тұлға өзінің сана-сезімін, көзқарасын, рухани-саяси дүниетанымын үнемі білім мен еңбектің арқасында жетілдіріп отыруы керек.

Тұлғаны құндылықтар арқылы дамытуға, мәдени дағдыларды игеруге, өз жауапкершілігін арттыруға және әділдік жолымен жүруге, әділдік жоқ жерде адамшылық жоқ деген пікірді айтады ұлы ойшыл М.Х. Дулати [2].

Жеке тұлғаның ең маңызды белгілері – оның саналылығы, жауапкершілігі, бостандығы, қадір-қасиеті, даралығы. Жеке тұлғаның

маңыздылығы оның қасиеттері мен іс-әрекеттерінде қоғамдық тенденцияларының, әлеуметтік белгілер мен қасиеттердің айқын және өзіне тән ерекшелігінің көрініс табуы, оның іс-әрекетіндегі шығармашылық қасиетінің деңгейі арқылы анықталады.

Оқыту мен тәрбие жұмыстарының мақсатын, мазмұнын жүзеге асыруды қолданылатын формалармен әдістерді таңдау, көптеген жағдайда жас және дара ерекшеліктеріне байланысты өзгеріп отырады. Сондықтан да мұғалімнің педагогикалық әрекетін нәтижелі ұйымдастыру шарттарының бірі – балалардың жас және дара ерекшеліктерінің даму заңдылықтарын жете меңгеру» [3]. Даралық бір адамның басқа бір адамнан, бір тұлғаның басқа бір тұлғадан айырмашылығын, оның ешкімге ұқсамайтынын, өзіне тән ерекшелігі бар екенін сипаттайды.

Даралық, әдетте, адамның мінезі және шығармашылық қызмет – әрекеті мен қабілеттілігінің өзгешелігінің өзгешелігі арқылы ерекшеленеді. Даралық ұғымы бір адамды басқа бір адамнан, бір тұлғаны басқа бір тұлғадан ажыратып, оған өзіне тән сұлулық мен қайталанбас қасиеттерден тұрады. Бүкіл адамзат тегіне тән, жалпы белгілермен қатар, оның өзгелерден ерекшеленетін өздеріне тән қасиеттері бар. Әлем әрқашан түрлі дауыстар, түрлі үндерден тұрады. Бір-біріне даралығы жағынан ұқсамайды әр адамның бойы, түрі, салмағы, дене бітімі, әлеуметтік дамуының интеллектуалдық деңгейі, психологиялық қатпары, рухани мәдениеттің әр түрлі-деңгейі сияқты ерекшеліктер болып табылады.

Адамның еркін таңдауына байланысты құндылық адами қажеттіліктердің қанағаттануын да білдіреді. Бірақ қанағаттану құндылықтардың табиғатын бұрмалап қабылудауға алып келуі де мүмкін.

Шынайы құндылықтар деп – адамға игілік әкелетін, оның бойында адамдық қасиеттерді қалыптастыратын, бақытқа бастайтын, қоғам мен жеке адамның ілгерлей дамуына ықпал ететін құндылықтарды айтамыз.

Қазақ қоғамының өмір сүру салтында құндылықтарды жоғары бағалау, жас ұрпақты соған баулу дәстүрге айналған. Тұлғаның рухани өлшемі адамгершілік қасиеттері мен анықталады және ол адам тұлғасының даму-деңгейінің көрсеткіші болып табылады. Қазақ халқының ұлы, ағартушысы Ыбырай Алтынсарин өзінің еңбектерін ана тілінде жазып, «бала тәрбиесі оның табиғи ортасы мен халқының салт-дәстүрі рухында тағлым болса, оның сана-сезімінің дамып, жетілуі де ұлты мен халқына қызмет ететін көкірегі ояу, тұлға болып өседі» деп ой түйіндеген.

Еңбекті сүю, үлкенді құрметтеу, мейрімділікке, кішіпейлдікке сияқты қасиеттерді жастарға түсінікті болатындай еңбектері арқылы жеткізе білді. Қазақ ағартушылығында, қазақ халқының мәдениеті тарихында орасан үлкен орын алған ұлы, ақын ойшыл Абай Құнанбаев.

Абай шығармашылығының негізгі өзегі — адамның адамгершілік, ар-ұяты, ақылдығы болып келеді. Жеке тұлғалардың қалыптасуында моральдық ілімдерін, олардың теориялық дейгейін айтап қана қоймай,

іс жүзінде ұстанатын парыз, әділеттік, мейрімділік, адамдық, өзіне ғана емес, басқаларға да қызмет ете білу, жан-жақты жетілгендікке ұмтылу және басқа моральдық принциптерді танып – білу, оны өзіндік өмірлік тәжірибеде жүзеге асыруға, мақсаттық жүйеге айналдыруға талпыну-индивидтенбірте-бірте тұлғаның қалыптасуына қажетті принциптердің бірі.

Олай болса, қазіргі кезеңде мектеп табалдырығынан бастап білім беруде ел тарихын терең қозғап, тәрбие сағаттарыда қазақ зиялы қауымының еңбектерін, қоғам дамуына қосқан үлесін айтып түсіндіру арқылы оқушылардың адами құндылық қасиеттерін қалыптастыра аламыз. Сондай-ақ ұлттық салт-сананың өмірдегі қолданылмалы көріністері: рәсімдер, рәміздер, ырымдар, тыйымдар, жөн-жоралғылар, діни уағыздар, сенімдер, кісілік рәсімдері, перзенттік парыз, адамгершілік борыш, ұрпақтық міндет арқылы іске асырылып ұлттық қасиеттерге айналады.

Оқушының ұлттық қасиеттеріне меймандостық, кісілік, сыйласымдылық, имандылық, кішіпейілділік, кеңпейілділік, салауаттылық, тіршілікке бейімділігі, өнерпаздық, шешендік, ақынжандылық, сыпайылығы, мәдениеттілігі т.б. қасиеттері арқылы ерекшеленеді.

Демек, оқушылардың ұлттық құндылық қасиеттерін қалыптастыру негізінің бірден-бірі мектеп ішкілік жүргізілетін тәрбиелік іс-шаралар. Адамның бойына жақсы адамгершілік қасиеттерінің қалыптасуы, өнер-білімді игеруі – тәрбиеге, өскен ортаға, үлгі-өнеге берер ұстазға байланысты. Осыны жақсы түсінген халқымыз “Ұстазы жақсының – ұстамы жақсы”, “Тәрбие басы – тал бесік” деп ұлағатты ұстаздың еңбегін текке кетпейтіндей өсиет еткен. Тәрбиенің түп қазығы үлгі берер ұстазда, “Ұстазға қарап шәкірт өсер” деп халқымыз ұстазға үлкен жүк артқан. Ұстаз үшін өз еңбегінің жемісін көруден артық бақыт жоқ.

Ұлттық кодтің қайнары – ана тілі, салт-дәстүрі, тарихи жады, мәдениеті мен ұлттың ділі. Жалпы, ұлттың қоғамдық-әлеуметтік, экономикалық қатынастарындағы барша өзекті танымдар, көзқарастар мен ұстанымдар ұлттық сананың негізін құрайды. «Ұлттық сана – әр ұрпақтың ұлттық мүдде деңгейіндегі ойлау жүйесі, ұрпақты ұлт ретінде біріктіруші құбылыс, даналық білімдердің, тәжірибелердің, құндылықтардың ұлттың рухани әлеміндегі бірігуі»; «Ұлттық сананың ең негізгі белгісі – әр ұлттың өзін-өзі танып білуі, өзін өзге ұлттардан айыра білуі, ұлттық мақсаттар мен мүдделерді іске асыру үшін күресу, ұлттық мақсаттар мен мүдделерді бүкіл адамзаттың мақсаттары мен мүдделеріне ұштастыра білу» [4].

6- сыныптың Қазақ тілі «Арман-ПВ» баспасы, Т.Н. Ермекова, Ж.К. Отарбекова, Г.Б. Тоқтыбаева авторларының еңбегімен шығарылған оқулығында II бөлім: «Ұлттық және отбасылық құндылықтар» бөлімі бойынша назар аударатын болса, «Қазақтың салт-дәстүрі –ұлттық құндылығы» тақырыбы берілген. Осы тақырып аясында алдымен

оқушыларға ұлттық құндылықтар жайлы, құндылық дегеніміз не? Ұлттық құндылықтар туралы не білесің? сынды ой тастау сұрақтары берілген. Мұнымен оқушының құндылық жайлы бастапқы білімдерін анықтап алуға болады. Одан кейін құндылықтарға қатысты пікірлермен оқушылардың пікірлерін салыстыруға байланысты мәтіндер мен бір-бірінен интервью алып өзара пікірлесу тапсырмалары берілген. Оқушылар ғалым, сыншы, тарихшы, әнші-актер, саясаттанушы сияқты мамандық иелерінің образына еніп, мәтіндегі өз саласына қатысты құндылықтар бойынша сұрақтарына дайындалып отырады. Келесі бір оқушы журналист кейпінде оларға түрлі сұрақтар қояды. Бұл «Интервью» әдісі деп аталады. Осы әдісті қолдану арқылы мұғалім өз сабағын жүйелі өткізе алады.

Әрі қарай осы сабақтың грамматикалық тақырыбы екпін және оның түрлері болғандықтан, екпінін дұрыс қойып оқуға мәтін берілген. Басты тақырып құндылықтар. Демек екпін құндылықтарға қатысты атауларға түсіріліп оқытылады. Грамматикалық тақырыбымыздың ұлттық құндылықтарға байланысты сәйкестенуі де, құндылықтарды оқытудағы ұтымды тұсы осы болып отыр.

Сабақты үй тапсырмасына немесе қайталауға берген болсақ, «Ханталапай» әдісі арқылы тексеруге болады. Ойынның мақсаты: асықпен ойнатылатын ұлттық ойынымызды дәріптей отыра, ұлттық құндылықтарды қайта жаңғыртып, шапшаң ойлап, шапшаң жауап беруге үйрету.

Ойынның шарты: ойын үш бөлімнен тұрады. Оқушыларды үш топқа бөлеміз. Әр бөлімде сұрақ дайындауға үш минут уақыт беріп, жауап беруге он минут уақыт беріледі. Қорытындыға бес минут беріледі. Ойынға он бес сұрақ дайындалып, әр топқа конвертке салынып, нөмірленіп бес сұрақ беріледі. Әр топқа бірден беске дейін нөмірленген асық беріледі. Асықты мұғалім ортаға тастайд, ойыншылар қай нөмірлі асықты алса, сол конверттегі сұрақтарға жауап береді [5].

Нәтижесінде, бүгінгі күнде жастарды әдепті де саналы етіп тәрбиелеу үшін ең алдымен тәрбие ережелеріне сүйене отырып, ұлттық дәстүрімізді, әдет-ғұрыптарымызды, дінімізді, ата-бабаларымыздан қалған насихат-мұраларды жастардың санасына сіңіре білуіміз қажет. Тәрбиенің көзі ата-бабамыздан қалған мұралар мен дана сөздер десек, біз соларды насихаттайтын жүргізушіміз. Бүкіл қоғам болып қолға алып, мәдениетті, тәрбиелі болып жүруді әрқайсысымыз өзімізден бастасақ, жас ұрпақтың тәрбиесі де өз жемісін берері анық.

Пайдаланылған әдебиеттер:

- 1 Билер сөзі. — Алматы: Қазақстан, 1996. — 237 б.
- 2 Дулати М.Х. Тарих-и-Рашиди. Алматы.1999. — 652 с.

- 3 Әбенбаева, С.Ш. Құдиярова А.М., Әбиев Ж.Ә. Педагогика 2003 ж. – 352 б.
- 4 Сәрсембин Ү.Қ. Ұлттық сана қазақ елін мәңгілік ел етеді // Абай. kz ақпараттық порталы. 22 қараша, 2016. URL: <https://abai.kz/post/47958>.
- 5 Керімбекова Б.Д., Отарбаева Ғ.Н. Әдебиет сабағында қолданылатын тапсырмалар мен ойын түрлері // Әдістемелік нұсқау. Алматы «Қазақ университеті», 2019. – 149 б.

FTAMP 14.07.03

Э.Қ. Мәулен¹

¹Алматы университеті, Алматы, Қазақстан

ОҚЫТУ ПРОЦЕСІНДЕГІ ТАНЫМДЫҚ ІС-ӘРЕКЕТТІҢ ҚҰРЫЛЫМЫ

Аңдатпа. Мақалада оқушылардың танымдық іс- әрекетінің теориялық негіздері қарастырылған. Егер оқу үрдісінде балаларды өзіндік және шығармашылық қызметке үйрететін болса, онда олардың интеллектуалдық дамуы және білімге деген танымдық қызығушылығы жандандырылады.

Түйін сөздер: танымдық, танымдық белсенділік, танымдық іс- әрекет, шығармашылық әрекет, танымдық дербестік.

Аннотация. В статье рассматриваются теоретические основы повышения познавательной деятельности учащихся. Если в учебном процессе приучать детей к самостоятельной и творческой деятельности, то у них развиваются интеллектуальность и активизируется познавательный интерес к знанию.

Ключевые слова: познавательная, познавательная активность, познавательная деятельность, творческая деятельность, познавательная самостоятельность.

The article. Discusses the theoretical basis for improving the cognitive activity of students. If in the educational process to teach children to independent and creative activities, they develop intelligence and activated cognitive interest in knowledge.

Keywords: cognitive, cognitive activity, cognitive activity, creative activity, cognitive independence.

Білім парадигмасының өзгеруіне байланысты жаңа білім мазмұнын меңгеруде оқушылардың танымдық іс-әрекетін дамытудың жолдарын қарастыру басты міндеттердің бірі болып табылады.

Заман ағымына қарай, ғылым мен техниканың дамуы барысында бұрынғы алған білімдер ескіріп, әрбір тұлға әрдайым өзіндік ізденісімен білімін толықтырып отыруды әдетке айналдыруы қажет.

Н.Ф. Талызинанаң айтуынша: « Қазіргі заманғы адам үлкен көлемді білімге мұқтаж, бұдан 100 жыл және тіпті 50 жыл бұрынғы

адамдардың алған білімдерімен салыстырғанда тез ескіреді, сондықтан да, әркім өз бетінше жаңа білімдерді игеруге дайын болуы қажет» [1].

Бүгінгі таңда оқушылардың танымдық іс-әрекетін дамыту мәселесі ғалым-психологтардың, әдіскерлердің, педагогтардың ең өзекті мәселелерінің қатарында.

Ертеректе бұл мәселелермен М. Монтень, Я.А. Коменский, И.Г. Песталоцци, К.Д. Ушинский, Ж.Ж. Руссо ,т.б. ғалымдар айналысты.

Танымдық іс-әрекетті зерттеуде сыртқы және ішкі мотивтерді ерекшелеуге болатындығын А.Я. Чебыкин қарастырған [2].

Таным теориясының басқа ғылыми теориялардан айырмашылығы бар.

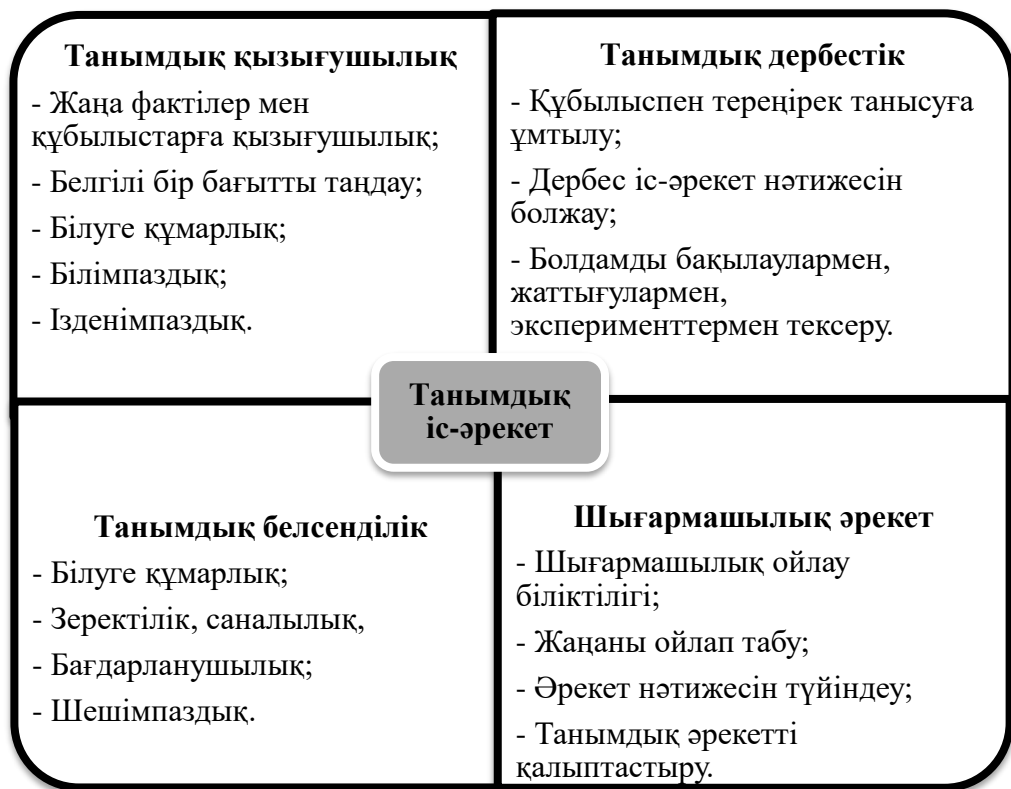
Сурет 1 - Танымдық іс-әрекеттің түрлері

Танымдық әрекет-шәкірттің білімге деген өте белсенді ақыл-ой әрекеті. Ол танымдық қажеттіліктен, мақсаттан, таным қисындарынан және әрекетті орындаудың әдіс-тәсілдерінен тұрады. Танымдық белсенділікті бір ғана белгімен көрсетуге болмайтын ұғым, оның алуан қырлы сипатын айқын көреміз. Сондықтан оқу барысында оқушының таным белсенділігін арттыруда олардың өз бетінше танымдық ықыласын тасын шығармашылық әрекетін дамытатындай етіп ұйымдастырады.

Шәкірттің қабылдауы, негізінен, мұғалімнің сабақты жүйелі түрде жүргізуіне байланысты. Оқушылардың жаңа материалдарды қабылдауына негіз болатындай даярлық жұмыстары жүргізіледі. Оқушылардың оқу-танымдық қызметін арттыру дұрыс әрі нақты әрекеттер негізінде іске асады. Баланың өзіндік сезімдік танымы негізінде қабылданған білім, дағды, ептілік әлдеқайда нәтижелі әрі жемісті болады [3].

Танымдық әрекеттің негізінде оқушыларда танымдық белсенділік қалыптасады. Сабақ барысында оқушының бойында танымдық белсенділік пайда болса, оқушылардың ақыл – ой қабілеттерінің мынадай элементтері дамиды: зеректілік, байқағыштық, ойлау және сөйлеу дербестігі т.б. Оқушылардың танымдық белсенділігін дамыту және

қалыптастыру мәселесіне зерттеушілер, педагогтардың, әдіскерлердің көптеген еңбектері арналған.

Сурет 2 - Танымдық іс-әрекеттің құрылымы

Г. Гегель «таным дегеніміз – сыртқы заттар мен олардың қасиеттерінің мәнді қатынастарының адам санасында идеалды заттар жүйесі ретінде бейнеленудің қайшылыққа толы күрделі процесі» – дейді [4].

Көрнекті кеңес психолог ғалымы А.Н. Леонтьев: «Мен өз өмірімде нені меңгере алдым, я болмаса соны ұғына алдым ба, жоқ па, егер ұғынсам, меңгерсем, қаншалықты, қандай дәрежеде ұғындым, оның мен үшін, менің жеке тұлғам үшін маңыздылығы қандай?..» -деп психология ғылымындағы «мән» мен «маңыз» деген ұғымдардың түсініктемелерін зерттеген.

Егер оқушылар өздерінің оқыту процесіндегі бағдарының мәнін, маңыздылығын ұғынып, оның ерекшеліктері мен заңдылықтарын меңгеруге қажетті білім негіздерін игерсе, онда, танымдық іс-әрекеттің тиімділігінің артқаны [5].

Мысал ретінде, математика сабағында танымдық дербестікті дамытудың және қалыптастырудың негізгі екі жолын атап өтуге болады, олар:

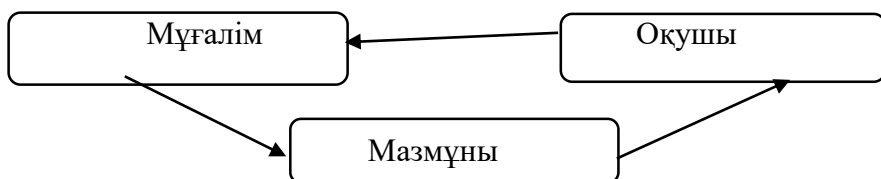
1) Репродуктивті және продуктивті оқыту жүйелерін біріктіру, бұл оқушылардың жұмысқа деген ынтасының және көңіл-күйінің көтерілуіне, білім алу және әдіс-тәсілдерді меңгеруіне қолайлы жағдай туғызуға, танымдық тұлғаның қалыптастырылуына әсер етеді;

«Дайын күйінде алынған еш білім өздігінен, білім алушылардың арнайы берілген үлгі бойынша игерілген еш әдіс-тәсілдер (дағды және икемділік) шығармашылық тұлғаны қалыптастыра алмайды».

2) Мәселелерді қолдана отырып оқыту.

Оқушыларда танымдық дербес тұлға қалыптастыру олардың бұрын меңгерген білімі мен тәжірибесін жаңадан үйренгендеріне қолдана білуді талап етеді. Тиісінше, мәселелерді қолдана отырып оқыту мақсатқа жетудің ең қолайлы жолы [6].

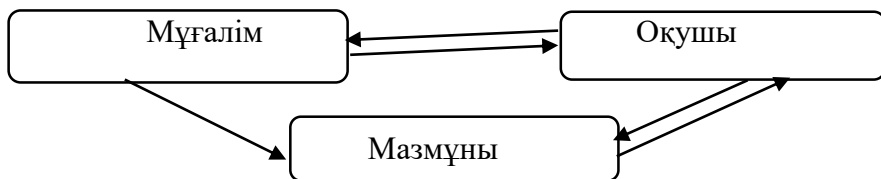
Мектепте бәрімізге мәлім дәстүрлі білім беру жүйесі әлі де баршылық. Бұл тұрғыда мынадай пікір туындайды, мұғалімнің оқытудың мазмұнын ұйымдастыруы арқылы оқушыға жаңа білімдер беруде оқытудың белсенді жағы мұғалім болып табылады, ал оқушының еншісінде тек қана қабылдау, меңгеру, еске түсіру және т.б. қалады. Оны мынадай сызбамен көрсетуге болады:

Сурет 3 – Дәстүрлі білім беру құрылымы

Біріншісі – білім беру, екіншісі - меңгеру, үшіншісі – еске түсіру болып табылады.

С.Л. Рубинштейн мен А.Н. Леонтьев және тағы басқа кеңес психологиясының фундаменталдық принципіне сүйенсек, психиканың дамуындағы іс-әрекетті былай көрсетуге болады:

Сурет 4 – Интербелсенді әдістеме

Мұнда оқушы берілген білімнің мазмұнын меңгерумен қатар оқыту іс-әрекетінің туындауына жағдай жасауы керек.

Танымдық ізденімпаздықты дамытудағы оқыту әдістемесінің негізін қалаған Я.А. Коменский: «Таным бастамасы – сезімнен, бала сезімге бөленбесе, оның ойында ешқандай өзгеріс болмайды. Оқытуды зат

туралы сөзбен емес, сол затты бақылау арқылы шәкірттің ойын дамыту керек», – деп жазды [7].

Қорыта айтқанда, бүгінгі таңда жастарға әлемдік деңгейге сәйкес білім мен тәрбие беру, оның рухани байлығы мен мәдениеттілігін, ойлауын, іскерлігін, төзімділігін, сонымен қатар кәсіби біліктілігін арттыру өркениетті қоғамның міндеті. Сол міндеттерді шешу танымдық іс-әрекет арқылы жүзеге асырылады. Олай болса танымдық іс-әрекет тұлғаның жан-жақты дамуы мен қалыптасуының негізгі факторы болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

- 1 Талызина Н.Ф. Методика составления обучающих программ. – М.: Изд-во Моск. ун-та., 1980. – 4 б.
- 2 Чебыкин А.Я. Проблема эмоциональной регуляции учебно – познавательной деятельности учащихся // Вопросы психологии. – 1987.-№6. – С. 42.
- 3 Көмекбаева Л.К. Мектеп оқушыларының психологиялық ерекшеліктерін анықтауға арналған психодиагностикалық қызмет. – Алматы, 2004. – 27 б.
- 4 Асилбаева Р.Б. Оқушылардың танымдық қызығушылығын арттырудың теориялық негіздері. //Білім берудегі менеджмент. – 2008. – №4. – 46 б.
- 5 Тоқсанбаев Н.Қ. Танымдық іс-әрекетке кіріспе: Оқу құралы.-Алматы: Қазақ университеті, 2007. – 5 б.
- 6 Лернер И.Я. Критерии уровней познавательной самостоятельности учащихся // Новые исследования в педагогических науках. – М.: Педагогика, 1971. – №4. – С. 35.
- 7 Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения в 2-х т. // Под ред А.И. Пискунова- М.: Педагогика, 1992. – С. 396.

IRSTI 16.01.45

K. Abdulkhakimova¹, K. Narymbetova²
^{1,2}KIMEP University, Almaty, Kazakhstan

FLIPPING THE EFL CLASSROOM

Abstract. The study explores EFL flipped classroom in a higher education setting. The results obtained in observations and questionnaires showed that the flipped classroom improved students' engagement in learning process and the teaching model was perceived positively by students. The study also identifies a number of drawbacks that need to be taken into consideration by teachers who are planning to use this instructional method in their classrooms.

Keywords: flipped classroom; EFL, student-centered learning.

Аңдатпа. Зерттеу жоғарғы оқу орындарында шет тілін оқытудағы аралас оқыту технологиясын қарастырады. Бақылау мен студенттердің жазбаша сауалнамалары (анкеталау) қорытындысы бойынша алынған нәтижелерде аралас оқыту технологиясы студенттердің оқу процесіне белсенділігін арттырып, оқыту моделі студенттер тарапынан оң қабылданғандығын көрсетті. Сондай-ақ зерттеу сабақты жоспарлауда аралас оқыту әдісін қолдану барысында ескерілуі тиіс бірқатар кемшіліктерді де анықтайды.

Түйін сөздер: аралас оқыту, шетел тілі, студенттерге бағытталған оқыту.

Аннотация. Исследование рассматривает технологию смешанного обучения иностранному языку в условиях высшего образования. Результаты, полученные в результате наблюдений и опроса студентов в письменном виде (анкетирование), показали, что технология смешанного обучения повысила вовлеченность студентов в процесс обучения, и модель обучения была воспринята студентами положительно. В исследовании также выявляет ряд недостатков, которые необходимо учитывать при планировании использования этого метода обучения в своих классах.

Ключевые слова: смешанное обучение; иностранный язык; студенто-центрированное обучение.

The idea that lies behind the flipping approach is not new. It has been a common practice to assign readings and writing tasks for the homework in order

to have students prepared for the classroom discussion in language education. However, the access to the same information using digital technology is relatively new and little research has been conducted on how this could work in a language class (Brame, 2012). Therefore, the results of the study could be very helpful on how to flip language classroom.

The main purpose of this study was to find how flipping approach could be used in foreign language classroom. In order to investigate this issue, this action research project was conducted in an Academic English course at a private Kazakhstani university.

Literature Review

Bergmann and Sams (2008) are considered the founders of the flipping the classroom approach. However, they simply coined the term or made the idea popular as this approach had been introduced and utilized long time before. They introduced the idea of the reversed classroom in 2007 in Woodland Park, Colorado. Both were teaching chemistry and had an opportunity to observe the same problems during educational process. During the spring 2007 semester, Bergman and Sams started to record their classes and post them online. Their initial goal was to create online materials for students who did not or could not attend classes. The online materials helped teachers avoid wasting their time on re-teaching classes to students who had missed lessons. That was only the beginning of the method. Once the teachers saw that creating lectures for students who had missed class was effective, they began to think about using pre-recorded lectures for all of their students and then using class time for discussions of the lessons and lab experiments on the material covered in the lectures. Thus, the idea of “flipping the classroom” was born. In the 2007–2008 school year, Bergman and Sams presented pre-recorded lectures to all their students and spent their class time on discussion of students’ understanding of the materials and their individual needs. The researchers created video lectures so their students in chemistry and Advanced Placement Chemistry could work with them at home and spend the class time on practice (Bergmann, 2012). At the beginning, Bergman and Sams tried to record lectures and covered every unit. However, later they switched to the discussion of every subsequent unit and more detailed lectures.

Bergman and Sams’ idea was to have students watch lectures every other night and take notes on what they had learned and in class, students conducted laboratory experiments. This idea of a reversed class provided the instructors with more time to spend on experiments and to work on problems. Additionally, Bergman and Sams’ new approach allowed them to personalize their instruction and, despite the number of students they had in class, give individualized attention to every student who needed help (Bergmann and Sams, 2008).

This approach was called various names such as flipping the classroom, hybrid approach, and blended instruction. Even though there is no significant difference between these three terms, it is still worth making some distinctions.

Blended approach offers online and face-to-face learning. The online component includes exercises and additional information that is used in class. Hybrid approach is very similar to the term blended approach with the only difference the major part of the course takes place online. Last but not least, the flipping approach is another form of the blended approach. It expects students to study the material outside the class and the class time is used for practice and face-to-face instruction.

Whatever the name, all the methods contain the idea of increased teacher-student interaction in class (Bergmann, 2012). It is also important to note that when somebody says blended or reversed instruction it does not simply mean that technology is brought to class, but rather refers to the way the content is delivered to the students. Thus, “blended” is the perfect word to describe the content delivery process. When teachers deliver an asynchronous class or provide students with pre-recorded information to work with outside the class it is called “blended/reversed instruction” (Bergmann, 2012).

With the increased interest in the flipping the classroom philosophy, the need to test its efficacy has appeared. Some instructors who used or tried to use the method stated that the increased learning did not appear because of the reversed homework but because of the opportunity for teachers to spend more time with students on guidance and face-to-face learning.

A number of studies have been conducted to study the effectiveness of the flipping the classroom approach. Zhang and Han (2012) aimed at examining the utilization of this learning approach to Web-Based College English Teaching Platform (WCETP) in a medical university in China. During the study, two questions were raised. First, if there was a difference between the traditional way of learning and flipping the classroom in terms of students’ satisfaction? Second question asked, if there was a difference between the traditional way of learning and the flipping the classroom in terms of learners’ achievements? The findings of the study revealed that the flipping approach enhanced students’ language skills, improved their self-confidence in the language learning process, and promoted independent work. In their article Zhang and Han mentioned that students had preferred flipping the classroom approach to the traditional one. The statistical analysis that the authors conducted revealed that the use of the integrated approach presented even more positive results than was expected. The study has had an important reference value and practical significance for the English Education College.

In another study of an observation of flipping the classroom, Rogers and Tingerthal (2013) discussed the use of flipping the classroom approach and the difference between it and the hybrid method. Hybrid approach combines face-to-face classroom interactions with distance learning techniques to disseminate information to members of a learning community. Rogers and Tingerthal (2013) provided an overview of the literature in which they reported about various online platforms used for course delivery and discussed the lack of research on

how to deliver online courses to undergraduates. The authors mentioned two web-based platforms: Blackboard and Moodle that could be used in online teaching/learning process.

There has been little research that has been conducted on implementing flipping in the language classroom. That is why, a study of the use of this approach was interesting in terms of how the approach would work in a language classroom and in terms of the changes that took or could take place as a result of using the method.

Data and Methodology

The research project was based on the instructor's observations and a questionnaire survey, which was conducted among the students; the questionnaire was distributed via Google Forms at the end of the course. This survey helped to identify the difficulties students had faced during the course and teacher's observations allowed to identify if students had face similar challenges from the point of view of the teacher. The data was collected during one semester and involved 11 students.

The research was conducted in a form of an action research. The decision to conduct action research in the language classroom was made as it could help to see/understand what was going on in the language classroom and trace the changes in learning process if there were any. It also helped to answer the research question about the effectiveness of the approach and give an answer if it worked in the language classroom or not. The general idea of the action research was to find out if students could benefit from the use of the flipping approach in the language classroom. Language classroom required a lot of effort from students to succeed and blended approach became one of the opportunities to facilitate learning process.

To face the ethics and minimize any possible risk to the site, the following codes were used instead of the name of the institution (University), course (Academic Writing (AWC)) and the students (P1, P2, etc.). This research project was conducted in an AWC, a course usually offered to freshmen students by the University. The course length was one semester that meant three academic hours a week or 45 academic hours total. AWC is offered to the first-year students and aimed at building and developing students' skills in writing essays, particularly the discussion essay and the problem and solution essay. The students were expected to be of minimum B1 level English language students. According to the Common European Framework of Reference (CEFR), this is an intermediate level of language proficiency. The class met twice a week and continued for 15 weeks. Besides the classroom instruction the office hours were offered to the participants in case they needed additional assistance. The instructor prepared the presentations in advance and video recorded them after that the recoded materials, presentations and readings were posted on Moodle so participants had access to them any time. Each presentation contained the information about one topic only.

For example, one of the topics that we introduced to students was “Logical Fallacies” —the presentation introduced the information about common fallacies students had. As all presentations, this one was video recorded using Jing, an online program that allows capturing video and still images, which was then shared on Moodle. That allowed considering various learning styles (Silver et al., 1997) the participants had and depending on their learning style they could read the material and go through the power point presentation or watch the video with the same materials presented via video recordings. The students were expected to watch/read materials for every class and in class they were practicing and discussing the information they received.

During class time, students discussed the questions they had and practiced writing paragraphs and other writing assignments. For example, the learners wrote first draft of the discussion essay in a class after a careful discussion of the essay structure and practice.

As the main focus of the study was to explore if and how flipping the classroom worked in an EFL class the course reading and writing materials were designed and arranged for students’ access to video and reading materials. Learners were expected to come to class and to apply the information they learned from the pre-recorded materials.

The course materials included the following:

- Recorded materials and documents for reading prepared by the instructor/me for independent study of students in advance and posted on Moodle, the electronic platform; and
- Moodle—an electronic website for work with prepared materials.

The electronic platform was primarily used with the goal to provide participants with the 24-hour access to the materials. This platform is flexible enough to be used in educational system and in language classroom in particular.

This study served as a good opportunity to observe and identify if the use of hybrid approach helped to improve the learning process or vice versa. It also helped to identify if students struggled during the learning process. During the classes we were observing, the participants and was trying to identify if there were any problems they faced. After the classes, we recorded short videos reporting on what had been going on in the classroom. During the classes, we focused on the challenges that participants of the study experienced, if there were any and how they coped with them. We were going round the class and having face-to-face talks and discussions about personal challenges and ways to overcome them.

In the end of the course, students were asked to fill in the questionnaire, which consisted of 15 questions. The questionnaire included questions about students’ computer literacy level, and about the experience of using the electronic platform that was utilized by the instructor during the course. Additionally, the participants were asked to indicate what they liked/disliked about class and explain why. Moreover, several questions were about the course

and the amount of work students had to perform. Free response questions asked in the survey-encouraged participants' recommendations, comments or suggestions. Open-ended questions provided participants with the opportunity to add/express opinions, recommendations and additional information that are of a big value for further study.

Data was collected with the help of the procedures described above and it was analyzed using descriptive statistics. To examine the responses to the questionnaire the information was categorized. Information from open-ended questions was organized by responses presenting the comments and recommendations from the participants. In addition to the questionnaire the observations' information was added to support or to refute the questionnaire's results. In order to provide the confidentiality and for ethical issues, coding for the participants was used. The results of the analysis are reported in the narrative form (tables, graphics) in the following section.

Table 1
The Flipped Classroom

Activity	Time	ARW 1
Warm up activity	5 min.	
Questions from the video home assignment	10 min.	Discussion of the video material on the essay structure
Guided and/or independent study	50–60 min.	Writing first draft of an essay

Whereas, in the traditional classroom (Table 2) a lot of time was usually spent on giving instructions and lecturing in the classroom. As a result, the distribution of time in traditional classroom between the lecture and discussion of the home assignment was not equal.

Table 2
The Traditional Classroom

Activity	Time	ARW 1
Warm up activity	5 min.	
Review HW	15–20 min.	

HW: checking up the paragraph that students had to write at home on the chosen topic.

Lecture: introduction of 30–40 min. new material

L: explanation of the essay structure.

HW: to write an essay by the next class.

In comparison to the traditional classroom, the flipping approach suggested less time spent on giving instructions and lecturing, and more time was devoted to the review of the examples and in-class practice. The use of that approach provided students with the online access to the lecture materials. This was especially important for those students who had missed the classes and needed explanation outside the classroom.

Discussion

This section focuses on the results of the survey that was conducted among the participants and teacher's (personal) observations of the classes and covers the information required to have a clear picture of the action research. The research question of the study was how flipping the classroom works in the language classroom? Figure 1 presented the results of participants' answers to the question regarding the amount of work students did while preparing for the classes. According to the participants' answers only one student was doing more than required for the class and another participant was doing less than was assigned and required. Besides this in the questionnaire participants answered the other open-ended questions. Some other questions reviewed participants' involvement in the course activities.

The results of the survey, illustrated by Figure 2, showed that only 45.45% of the whole class was actively involved into the course activities. Another 45.45% was only partially involved or, as they reported in the questionnaire, they were somewhat involved into the class work.

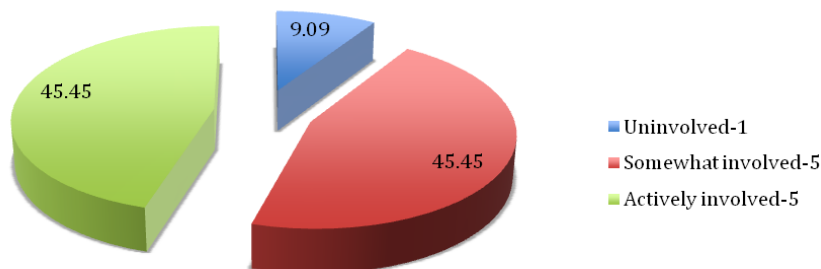

Figure 2. Students' involvement in the course activities

Thus, not 100% involvement into the class activities was closely connected to the lack of experience of working with the electronic platform. Later, when the participants learned how to operate it, they became more successful in their tasks completion. As teachers observers, we could see that in the works that they had submitted and in their class work, where they were working in a more independent manner, asking questions only in case they really needed help or teacher's assistance. The visual result of that hard work could be their final grades, which showed their achievements.

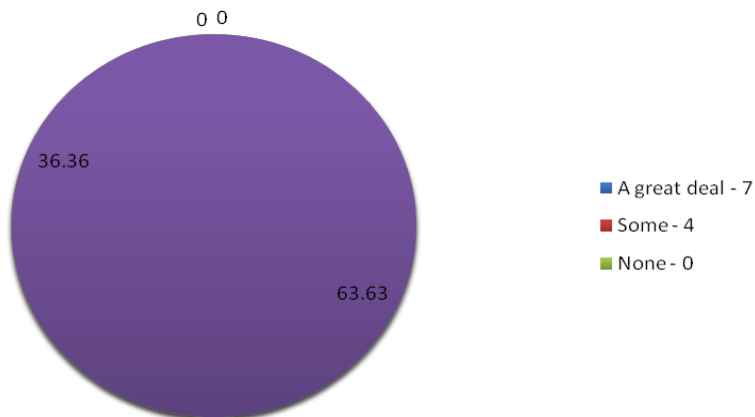

Figure 3. How much practical knowledge participants have gained from this course?

As seen in Figure 3, participants reported the improvement of writing skills and increase of knowledge after taking AWC with 61.1% of the participants reported that they have gained “a great deal” from the course and 38.5% of the students stated that they gained “some” knowledge. Those participants who were actively involved in all classroom activities and came prepared to class were more successful by the end of the course as they learned a lot and, as a result, the quality of the paper they submitted was very good.

From personal observations, P1 and P6, both of them passed IELTS before entering the university, did not succeed much, especially in writing the discussion essay. My expectation was that both participants would be more successful in writing discussion essay as they were already acquainted with the structure and had writing experience. The reality showed that both participants were in the list of the weakest participants as they both almost failed the course. And, it is difficult to say that they gained a lot of knowledge from the first half of the course. P8 experienced difficulties in working with Moodle in the first half of the semester and even though he was offered help he refused to admit that he had not understood the idea of watching lectures at home and practicing in class. P8 was the only one who had basic computer skills and that also could be one of the reasons why he did not succeed much. From observations, only by the middle of the semester he realized how useful the Moodle was and that he could find a lot of interesting and helpful information there. The main difficulty

from teacher's side was that P8 did not come to visit during the office hours despite the fact that he was invited to come for several times. Consequently, instructor could not help him much until he decided or realized that he actually needed my help.

On the other hand, a number of the participants have successfully completed the course and they were in the list of those who reported that they "gained a great deal from the course". One such student, for example, P5 (P5, personal communication, December 16, 2913), who took a UF course where he learned the basics of essay writing, and we could see him using the previous knowledge in the writing course and adding more knowledge that he was learning during the AWC.

Following the comparison of the L-drive and Moodle it is important to mention that a significant difference between these two was in preparation of the materials. When an instructor worked with L-drive it was possible to place the materials right before the classes and it was very convenient for the instructor and probably for learners as well. To work with Moodle successfully and to provide learners with the all necessary information, the materials were to be placed in advance so learners could have access to the information anytime, not to Word documents only but to videos as well. In addition, we have to mention that the biggest advantage of the Moodle was the opportunity of each participant to access their personal information, the platform allowed to enter grades and each participant could track personal information. The platform also allowed the teacher and learners keeping in touch via messages.

Another benefit of using Moodle in teaching AWC and flipping approach in general was the access to the video, audio and reading files 24 hours a day. That was very helpful not only for the instructor but for the students as well. The online access to the materials allowed participants to revise the information any time they needed, and to keep being informed in case they had missed the class. A third advantage of the flipping approach was that the time of teacher-student interaction had increased. Moreover, student-student interaction in class increased as well, that allowed participants to learn from each other apart for what the teacher shared with them. Such student-teacher and student-student interaction facilitated the creation of learning community outside the classroom, where the participants were helping each other to overcome difficulties and find answers to the questions connected to the course. The use of the approach allowed me to spend more time to work with students who were struggling and challenge the others. The results of that work were visible in the way when instructors observed participants applying their knowledge and demonstrating their ability to write a good discussion essay, for instance. To measure participants' success in writing course we relied on the course objectives and their fulfillment. The achieved results showed that the flipping approach worked well in AWC. The final advantage of using flipping approach in the language classroom was that it allowed students to have more control of what was learned

and what still required some work to be done. This action research was a step to the use of students centered approach in the university where it was conducted.

The use of flipping approach in AWC allows meeting students' needs and provides differentiated learning so all learners could gain knowledge without experiencing additional difficulties despite the difference in the preferred learning styles (Reid, 1995). The use of Moodle and a variety of the ways to present the materials to learners provided the latter with the more chances to succeed and some of the learner used that chance. However, to use the approach in the language classroom requires a lot of efforts, both, from teacher and students. To introduce the approach it is vital to plan the whole course well in advance and when prepare materials for the students consider the learning styles of the students. Additionally, both, a teacher and students are expected to be computer literate and to be able to utilize electronic platform. It is especially important as the use of the approach remodels the lecture classes into the active-learning classes. This is a long process where teacher plays the leading role and if the course and the course materials are not carefully prepared it could create additional burden for the learners (Danker, 2015). This leads to another challenge that instructor faces: utilizing this approach was time consuming. The preparation and posting the materials for the course took a lot of time before the semester started and during the semester the information was revised and if necessary changes were introduced so the learners could benefit from the use of the electronic platform and the materials posted there.

Limitations

During the study, several limitations were identified. The study reviewed the performance of one group only. Consequently, there was no opportunity to observe other groups of the same language course for purposes of comparing the effectiveness of the flipping the classroom methodology with traditional methodologies. However, since this was an action research study, it was acceptable to observe one group only and was not necessary to be conducted in bigger numbers. Besides this, the reliability of the study should be considered a limitation since one instructor used the flipping the classroom approach only. The last limitation was the short duration of the study as the action research covered one semester only.

Considering the fact that only one group was observed there is a room for further study. This could support the research findings or provide evidence against using hybrid approach in the language classroom. Considering the limitations describe in this research more flexibility could be provided in different areas when another research is conducted. Various factors and terms could be taken into consideration such as students' computer literacy and only advanced users will be involved or several groups will be studied and one of them will be a controlling group where traditional classes will be conducted.

Conclusion

The use of flipped classroom turned out to be a positive teaching and learning experience despite some challenges that both participants and teachers faced. In the time when Kazakhstani educational community strives to provide qualitative education and shift responsibility from teachers to students in order to teach the latter to be more independent and be able to work with various recourses without someone mothering them the use of flipping approach could be a good choice. The use of this format in the language classroom could be the first step towards student-centered approach and it gives opportunity to effectively communicate the not only in the way teacher-student but also student-student or teacher-student-students.

References

- 1 Brame, C., Flipping the classroom. *Vanderbilt University Center for Teaching*. – 2012. URL: <https://cft.vanderbilt.edu/guides-subpages/flipping-the-classroom/>.
- 2 Bergmann, J., Sams, A. Remixing chemistry class. *Learning and Leading with Technology*, 36 (4), (2008): pp. 24–27.
- 3 Bergmann, J., Sams, A. *Flip your classroom: Reach every student in every class everyday*. Eugene, OR: International Society for Technology in Education, 2012. – 112 p.
- 4 Zhang, W., Han, C. A case study of the application of a blended learning approach to web-based college English teaching platform in a medical university in Eastern China. *Theory and Practice in Language Studies*, 2 (9), (2012): pp. 1962 -1970.
- 5 Rogers, T., Tingerthal, J. Blended learning and “flipping” the construction management classroom for improved teaching and learning. // *Proceedings of 49th ASC Annual International Conference*. - Northern Arizona University Flagstaff, Arizona, 2013. – pp. 1-8.
- 6 Silver, H., Strong, R., Perini, M. Integrating learning styles and multiple intelligences. *Educational Leadership*. 55 (1), (1997): pp. 22–27.
- 7 Reid, J. *Learning styles in the ESL/EFL classroom*. Boston, MA: Heinle & Heinle, 1995. – 281 p.
- 8 Danker, B. Using Flipped Classroom Approach to Explore Deep Learning in Large Classrooms. *The IAAFOR Journal of Education*, 3 (1), (2015): pp. 171–186.

FTAMP 16.01.45

М. Жолшаева¹, Л. Абдукаримова²

^{1,2}С. Демирел атындағы университеті, Қаскелең қ., Қазақстан

ҚАШЫҚТАН БІЛІМ БЕРУ - ЗАМАН ТАЛАБЫ

Аңдатпа. Бұл мақалада жоғарғы оқу орындарындағы қашықтан оқыту мен онлайн оқыту жүйесіне қойылатын талаптар мен олардың маңыздылығы туралы баяндалады. Қазақстандық білім беру жүйесіндегі өзгерістердің мүмкіндіктері және онлайн оқыту жүйесі мен қашықтан оқыту жүйесінің негізгі айырмашылықтары анықталып, ұқсас тұстары көрсетіледі.

Түйін сөздер: Әлемдік өзгерістер, қашықтықтан оқыту, онлайн оқыту жүйесі, білім беру жүйесі, жаңа технологияларды пайдалану.

Аннотация В статье освещаются требования к системе дистанционного обучения и онлайн-обучения в высших учебных заведениях и их значимость. Определены возможности изменений в казахстанской системе образования и основные различия в системе онлайн обучения и дистанционной системе обучения, а также указываются аналогичные моменты.

Ключевые слова: Мировые изменения, дистанционное обучение, онлайн-обучение, система образования, использование новых технологий.

Abstract. The article highlights the requirements for the system of distance learning and online learning in higher education institutions and their significance. The possibilities of changes in the Kazakh education system and the main differences in the online and distance learning systems are identified, as well as similar points are indicated.

Keywords: World changes, distance learning, online learning, education system, using of new technologies.

Цифрландыру жолға қойылған мемлекеттердің қатарына Қазақстан да қадам басып келеді. Осынау технологияның дамыған заманында әлемнің кез келген түкпірінде отырып-ақ қалаған ақпаратыңа қол жеткізіп, интернет желісі арқылы білім алуға болады.

Дәл қазіргі уақытта қашықтықтан оқыту, онлайн оқыту мәселесін біршама тездеткен бүкіләлемдік короновирустық инфекция COVID-19. Бұл короновирустық инфекцияның жаңа түрі әлемнің 167 елінде тарады. Сондықтан Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы (ДДҰ) 2020 жылдың 11 наурызда короновирустың пандемиясы туралы жариялаған болатын. Осы

жағдай бүкіл әлемнің білім беру жүйесіне өз әсерін тигізіп, мектептер мен жоғары оқу орындарының жаңа форматта білім беруіне алып келді. 2020 жылғы 20 наурыздағы жағдай бойынша 135 елдің үкіметі мектептердің жабылуын жариялады немесе жүзеге асырды, оның ішінде 124 ел бүкіл ел бойынша мектептерді жауып, 11 ел кейбір өңірлерде ғана мектептерді жабуға мәжбүр болды. Бүкіл әлем бойынша мектептердің жабылуына байланысты 1,254 миллиардқа жуық оқушы (әлемдегі оқушылардың 72,9%) қашықтықтан оқып жатыр.

Ал Қазақстандағы білім беру жүйесі үлкен өзгерістер алдында тұр. Қазақстанға, әлемнің 167 елі сияқты, COVID-19-дың таратылуына байланысты қысқа мерзім ішінде қашықтан оқыту форматына көшуге тура келді. [1]

Елімізде білім беру жүйесін жан-жақты ақпараттандырып, қашықтан оқытудың алғы шарттары Н.Ә. Назарбаев ұсынған «Қазақстан -2030» стратегиялық бағдарламасында айқын көрсетілген.

Қашықтан оқытудың жергілікті жүйесі белгілі бір білім және жекелеген университет шеңберінде жұмыс атқарады, оның құрамына тек жоғары оқу орындары ғана емес, мектептер, гимназиялар мен колледждер де кіреді. Осындай жүйенің аясында жұмыс жасаудың алғашқы сатысында зиялылық потенциалын, компьютерлік техниканы ұтымды пайдалана отырып, үздіксіз білім беру принциптерін ойдағыдай іске асыру қажет. Осыған орай, мектептер мен жоғары оқу орындары жергілікті және аймақтық желіні пайдаланып, шығармашылық жұмыстарын таратып, оқыту үрдісінде әдістеме бойынша тәжірибе алмасуы қажет.

Оқытудың ауқымды және жергілікті жүйелерін ойдағыдай пайдалана білудің нәтижесінде білімнің базалық мәліметтеріне, мультимедиа, компьютерді оқып-үйренуші жүйелерге, электронды оқулықтарға, оқу-әдістемелік материалдарға, онлайн оқытуға тиімді болатын жаңа платформаларға, қашықтан оқыту жүйесінің технологиясымен үйлесімді болып келетін, алдағы уақытта оқыту тәсілдерінің ішінде кең тараған жаңа оқулықтарға, бағдарламаларға еркін кіруге болады. Бұл білім алушы мен оқытушы үшін өте тиімді болмақ.

Қашықтан білім беру мүмкіндігін ұсынатын оқу орындарының барлығы бір бірінен кейбір белгілі бойынша ерекшеленеді. Олардың ерекшеліктері білім беру мазмұны мен деңгейі, білім алушылардың саны мен құрамы, техникалық және қаржылай мүмкіндігі бойынша ерекшеленеді. Қашықтан білім беру жүйесі дамытылған елдер де мемлекет деңгейінде қаржыландыру арқылы жүргізіледі. Дүниежүзіндегі дамушы елдердің барлық жоғарғы оқу орындары қашықтықтан білім беру технологиясымен жұмыс жасауда. Мысалы, алпауыт елдердің бірі Америка құрама штаттарында 1995 жылдан бастап жоғарғы оқу орындарының 58% қашықтан оқыту технологиясына тәжірибие жасап, бұл технологияның

тиімді екенін алға тартқан. Қазірде бұл елде мыңдаған оқу орындары осы технология бойынша жұмыс жасауда.

Осындай сан қырлы, әрі күрделі мәселелерді жүзеге асыруда оқытушының атқарар рөлі орасан. Оған әрі ауыр, әрі жауапты міндет жүгі жүктеледі: ол курстың бағдарламасының құрылымын дайындап, оны қашықтан білім беру жүйесімен астастырып бейімдейді, оқу үрдісінің барысын қадағалап, тапсырмаларды орындау барысында, өз бетімен бақылау-пысықтау жұмыстарын орындау жөнінде ұсыныстар береді. Бұл ретте қашықтан оқыту жүйесінің әдістерінде көрсетілгеніндей, көңіл-күй, психологиялық қарым-қатынас бой көрсетеді. Қашықтан оқыту тәсілі бойынша жұмыс істейтін оқытушы оқытудың жаңа технологиясын, оқытудың компьютерлі және тораптық жүйелерін жетік біліп, олармен іс жүргізу ісін орындауы шарт.

Қашықтан оқыту тәсілімен оқытатын оқытушыларға және осы істе мүдделі басқа да адамдарға бірнеше талаптар қойылады:

- Оқытушы компьютермен жоғары дәрежеде сауатты жұмыс істей білуі қажет;
- Қашықтан оқытудағы мақсаттары мен міндеттері, оның алдағы уақытта ақпараттық технология және коммуникация құралдарының негізінде дамуы туралы білуі қажет;
- Оқытушының ақпараттық құралдармен жұмыс істеуге іс жүзінде дағдылануы қажет;
- Оқытудың телекоммуникациялық құралдарын қолдану ісіне дағдылануын қалыптастыру мақсатында түрлі ресурстарды пайдалана білуі қажет;
- Жинақталған түрде оқу бағдарламасын құрайтын белгілі бір тәртіптегі модульдік курстардың әдістемелерін баяндай және курстарды өткізуді ұйымдастыра білуі қажет;
- Оқу үрдісін қашықтан оқыту шеңберінде жүргізу ісіне жан-жақты даярлау, қашықтан оқыту жүйесі бойынша сабақ өткізу үрдісінде үйлестіруші болуы қажет [2].

Қашықтан оқыту технологиясы бойынша оқытушының негізгі міндеті білім алушының келесі түрдегі орындалатын өз бетінше жұмысын басқару болып табылады: туындайтын мәселелерді қарастыру; мақсат пен міндеттерді қою; білім, тәжірибелерді беру; ұйымдастыру қызметі; білім алушылардың арасында өзара байланысты ұйымдастыру; оқу процесін бақылау. Тыңдаушылар қашықтан оқыту кезінде білім беру процесінің негізін қолайлы уақытта, ыңғайлы орында, тиімді темптегі өз бетінше жұмыс құрайды. Сондықтан тыңдаушылар өз бетінше жұмыстың техникасы мен әдістемесін, жоғарғы деңгейде білімді өз бетімен толықтыру негіздерін меңгеруі қажет. Қашықтан оқыту нысаны негізгі үш технологиялар бойынша жүзеге асырылуы мүмкін:

- 1) желілік технология (университет нұсқауы бойынша);

2) кейс-технологиялар негізінде қашықтықтан оқыту;

3) ТВ-технологиялар негізінде қашықтықтан оқыту.

Сонымен бірге нәтижелі түрде оқу үшін жаңа ақпараттық технологияның құралдарымен жұмыс істей білуі тиіс.

Білім беру жүйесінде ақпараттық және телекоммуникациялық технологияны дамытудың тиімді құрылымы – білім порталдары болып табылады. Порталдың негізгі міндеті жоғары технологиялы оқу процесінің қолдауы арқылы бірыңғай білімді ақпараттандыру ортасын дамуына өз үлесін қосатын маңызды функциялармен толықтырылады. Порталдың білім және технологиялық саясаты, сонымен бірге оның ағартушылық қызметі әдістемелік және технологиялық арнаға ақпараттандыру процесін бірте-бірте ендіру әдісі болып табылады.

Электрондық оқулықтар жасаудың педагогикалық технологиясының құрылымы оқыту үрдісінің заңдылықтарына негізделіп, бір-бірімен байланысты төрт бөліктен тұрады: мотивациялық-мақсатты, мазмұндық, операциялық және бағалы-нәтижелік.

Электрондық оқулықтың мотивациялық мақсатты бөлігі модульдер мен шағын модульдерді құрастырудан тұрады. Модуль - пән салаларындағы жүйелік және қызметтік білімнің жиынтығы. Ол электрондық оқулық арқылы оқытуды ұйымдастырудың «қызметтік түйіні» болып табылады.

Қашықтан оқыту технологияларын қолдана отырып оқу процесін ұйымдастырудың негізгі міндеттері:

- оқытуды даралау;
- оқытудың тиімділігін (сапасын) арттыру;
- дәстүрлі оқыту нысаны қолайсыз болып табылатын тұлғалар үшін білім беру қызметін ұсыну болып табылады.

Білім беру ұйымдарында қашықтықтан оқыту жүйесін ұйымдастыру және дұрыс қызмет етуі үшін мынадай функцияларды орындау қажет:

- оқу курстарын қолдау;
- білім алушыларға оқу материалдарын жеткізу;
- кеңестер беру;
- білім алушылармен кері байланысты ұйымдастыру;
- білім алушылардың білімдерін бақылау (*білім беру ұйымдарында*);
- білім алушылар үшін оқу-әдістемелік және оқу-әкімшілік ақпараттарынан тұратын білім беру (*интернет-порталдары туралы таныстыру ақпараттары*);
- телекоммуникациялық желіге шығатын (Интернет, спутниктік теледидар) жабдықталуы;
- әртүрлі терминалдардың: мультимедиялық сыныптардың, электрондық оқу залдарының болуы;
- тестілеу кешендерінің;

- тиісті дайындықтан өткен профессор-оқытушы, оқу-көмекші және техникалық персоналдардың болуы;
- желілік тестілеу кешендерінің;
- оқытуды басқарудың желілік жүйелері (Learning Management Systems – LMS);
- оқыту контентін басқару жүйелерінің (Learning Content Management Systems LCMS) бар болуы қашықтықтан оқыту нысаны кезінде оқу процесін ұйымдастырудың қажетті шарттары болып табылады.

Қашықтан оқытудың базалық жоғары оқу орындарында қашықтан оқытудың жетекшісі басқаратын және өзінің құрамында мынадай міндетті қызметтері арнайы құрылым (факультет, орталық, бөлім және басқа) құрылады:

- оқу процесін ұйымдастыру және басқару;
- қашықтан оқытудың дидактикалық құралдарын әзірлеу;
- ақпараттық-техникалық құралдармен қамтамасыз ету.

Қашықтан оқыту нысанына түсуші тұлғалар үшін білім беру ұйымдары оқу сабақтары басталғанға дейін қашықтан оқытудың технологиялары және жүйелерімен танысу жөнінде кіріспе курстарын өткізеді.

Білім беру ұйымы білім алушылардың мүмкіндіктерін есепке ала отырып, телекоммуникациялық құралдарды пайдаланумен бірге оқу процесіне қатысушылардың өзара іс-қимылы арқылы білім алушыларды ғылыми және әдістемелік көмекпен қамтамасыз етеді. Емтихан арасындағы кезеңде қашықтан оқыту нысаны білім алушыларға теориялық материалдарды өз бетінше зерделеуді және тьюторлардан қашықтық кеңестерін алуды ұсынады. Студенттің өзіндік жұмысына электрондық оқу-әдістемелік кешенімен және қосымша материалдармен атқарқан жұмысы жатады. Оқытушы–тьютордың жетекшілігімен жүргізілетін студенттің өзіндік жұмысына барлық оқу пәндерінің материалдары бойынша интерактивті консультация жатады (түрлі чаттарды қолдану арқылы).

Жоғары оқу орнында білім алушылардың ағымдық, аралық және қорытынды аттестаттау жүйесін, олардың білімдері мен біліктерін және тәуелсіз бағалау әдістерін, қол жетімділікті шектейтін электрондық әдістерді қолдану арқылы бұрмалауларға, жалғандыққа қарсы қорғауларды, аумақтан тысқары аттестаттау комиссиясының көпшілік қорғау жұмыстарын бағалаудағы әділдігін ұйымдастырады Бітірушілерді қорытынды мемлекеттік аттестаттау (мемлекеттік емтихан, дипломдық жұмыстарды, жобаларды қорғау) базалық жоғары оқу орындарында дәстүрлі әдістермен жүргізіледі.

Қашықтан оқыту бойынша білім алушылар үшін оқу жоспарында көзделген практика ретінде мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру

стандарттарында қарастырылған сағаттар көлемінде бейіндік кәсіпорындардағы, мекемелердегі немесе басқа да ұйымдардағы жұмыстары есептелуі мүмкін.

Жалпы немесе жеке оқу жоспарларына сәйкес таңдауы бойынша мамандықтарға сәйкес оқу бағдарламаларын толық орындаған, яғни теориялық оқытуды аяқтаған және дипломдық жобаны (жұмысты) қорғаған студенттерге мемлекеттік үлгідегі білім туралы құжат беріледі.

Жоғары оқу орны білім берудің компьютерлік ақпараттық жүйесінің көмегімен білім алушылардың біртума немесе лицензияланған, жетекші электрондық жеке істерін барлық білім алушылардың оқу процесінің қорытындысын есепке алу мен мұрағаттық сақтауды жүргізеді.

Қазіргі қойылатын талапқа сай жаңа технологиялар – берілетін білім деңгейінің кенейтілуінің және студенттердің білім дәрежесінің артуын талап етіп отыр.

Қашықтан оқыту технологиясы білім берудің ортасында тұратын оқыту жүйесін құру мүмкіндігін береді. Бұл жүйеде оқытушы студенттің жұмыстарын, жеке қызығушылықтары мен сұраныстарын ескереді. Білім беру жүйесінің ортасында студент тұратынын ескерсек, оқыту жүйесі тұтасымен өзгереді. Оқытушы студентке арналған өзіндік жұмыстарды ұйымдастырумен шұғылданады. Қашықтықтан оқыту технологиясын қолдану да оқытушының рөлі арта түседі және өзгереді. Қашықтан оқыту кезінде интервентивтіліктің жүйелілігі және тиімділігі қамтамасыз етіледі. Қашықтан оқытуда күндізгі бөлімде оқытылатын материалдар қолданылады. Осымен байланысты қашықтықтан оқыту технологиясын қолданып жүргізілетін білім беру сапасын бақылауды дұрыс жүргізу және жүзеге асыру мәселесі туындайды [3].

Қашықтан оқытуды ұйымдастырудың 3 түрлі формасы бар: онлайн (синхрондық) және оффлайн (асинхрондық), және кең таралған үшінші түрі вебинар.

Онлайн режимдегі оқыту дегеніміз – интернет ресурстарының көмегімен ағымдағы уақытта белгілі бір қашықтықта мұғалім экранын көру арқылы оқытуды ұйымдастыру формасы.

Оффлайн режимдегі оқыту дегеніміз - интернет ресурстарының көмегімен (электрондық пошта) мұғалім мен оқушы арасындағы ақпарат алмасуды қамтасыз етуге мүмкіндік беретін оқытудың формасы.

Вебинар дегеніміз – интернет желілерінің көмегімен семинарлар мен тренинтер өткізу формасы.

Осы технология бойынша оқытуды ұйымдастырып, бүкіләлемдік желі көмегімен барлық компьютерлерді бір желіге біріктіріп сабақ өтуші тұлғаны *тьютор* деп атаймыз.

Онлайн оқыту білім алушыларға білім беру ортасына толығымен енуіне мүмкіндік береді — дәріс оқып тыңдау, тапсырмаларды орындау,

мұғалімдермен кеңесу және желіге қосылу арқасында сыныптастармен сөйлесу.

Интернеттегі оқытудың бір семантикалық байланысында «e-learning» сөздері мен сөйлемдері қолданылады. Олар студенттің түрлі форматта білім алу мүмкіндігін көрсетеді: аудио, видео, гиперсілтемелермен мәтін, инфографика, бағдарламалар, ойындар, құралдар мен материалдар, толықтырылған шындық арқылы білім алуға және т.б.

Онлайн оқыту мен қашықтан оқытудағы ұқсастықтар мен айырмашылықтары.

Негізгі ұқсастық — өз бетінше білім алу, яғни жаңа білім мен дағдыларды алу үдерісі. Аудиториядан тыс және оқытушылармен тікелей байланыста болған бұл үдеріс оқушылардан өзін-өзі тану және хабардарлықты арттыруды талап етеді.

«Қашықтан оқыту» түсінігі оқушы мен мұғалім арасындағы қашықтықтың бар екенін көрсетеді. «Онлайн-оқыту» тақырыбы Интернет-байланыс арқылы жүреді. Яғни, мұғалім мен студент бір-бірінен бөлек тұрады.

Қазіргі уақытта «қашықтықтан оқыту» және «онлайн оқыту» ұғымдары тек қана жасына және пайдалану жиілігінде ерекшеленеді. Қалғандарында олар бірдей болып келеді және келесі қасиеттерге ие:

Жаттығу қарқыны — топтар мен бағдарламаларға қарамастан, өзіңіздің қарқынды материалдарыңызды оқуға болады.

Икемді кесте — күндізгі немесе түнгі кез келген уақытта жұмыс істейді, бұл жұмыспен қамтудың жоғары деңгейі мен уақыт айырмашылығының мәселелерін шешеді.

Ұтқырлық — оқу кезеңінде мұғалімдерден тиімді кері байланыс.

Онлайн курстарға қатысар алдын бірнеше сұрақ қойып нақтылап алу қажет. Егер жауаптар қанағаттандырған болса болса, және жаттығу орындау түсінікті болса, онда сізге сабаққа қатысуға болады. [4]

Қазіргі уақытта қашықтан оқытудың артықшылықтары мен ұтымды тұстары өте көп. Олардың ең негізгілерін атап көрсетуге болады. Біріншіден, курстар видео форматта берілетіндіктен, теріс түсіну қауіпі жоқ. Лекцияны кез келген жерден тоқтатып, қайта тыңдай аласыз. Ешкім қадағалап тұрмайды, тұтас еркіндік. Екіншіден, білім алушы мен оқытушыға уақыт жағынан өте ыңғайлы болып келеді. Үшіншіден, әрбір студентпен жеке жұмыс жасауға, олардың барлық қабілеттерін ашуға мүмкіндік бар. Төртінші, білім алушылармен өзіндік кеңестермен бөлісіп, дискуссия жүргізуге болады.

Білім беру жүйесі қашан да заман талабына сай бола білуі қажет. Әлемде қандай өзгерістер болып жатса да, бәсекеге қабілетті, дені сау ұлт тәрбиелеу қашанда басты мақсат болып қала береді. Қазіргі заманғы

мүмкіндіктер мен жаңа технологияларды ұтымды қолдану мен әртүрлі методикаларды қолдану арқылы негізгі мақсатқа жетуге болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

- 1 Education: From disruption to recovery. URL: <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse>.
- 2 «Информатика и обрахование» журналы. – 2006. – № 7. – Б. 41-45.
- 3 Қазақстан және ТМД елдеріндегі білім беруді ақпараттандырудың IV Халықаралық форумының ғылыми мақалалар жинағы. – Б. 18-19; 38-39; 118-119; 460-461.
- 4 Бекқажы А. Қашықтықтан оқыту мен онлайн оқудың ерекшеліктері. URL: <https://jasacademy.kz/ashy-ty-tan-o-y-tu-men-onlajn-o-udy-erekshelikteri/>

IRSTI 27.01.45

A. Rassil¹

¹Suleyman Demirel University, Kaskelen, Kazakhstan

EFFECT OF COOPERATIVE LEARNING MATHEMATICS FOR UNDERGRADUATE STUDENTS

Abstract. We have high top ten practices that could improve students' learning, usually we call them as active learning types. Cooperative Learning is one of that active learnings. Therefore, this research is identified as study of improving learnings of students and effect of Cooperative Learning. If you are interested in Cooperative Learning, We hope that this research will help you to find right answers, right ways. We have worked with several examples and practices. I can work for your wonders. We started deeply learn this study and could demonstrate how We used it in settings as developmental mathematical courses in university for first grade bachelor students. Experiment was in medium offline classes. We tried to describe the application of Cooperative Learning in lesson terminology of math and mathematical analysis.

Keywords: Cooperative learning, mathematical analysis, student learning.

Аннотация. У нас есть десятка лучших практик, которые могут улучшить обучение студентов, обычно мы называем их активными типами обучения. Совместное обучение является одним из таких активных занятий, поэтому это исследование идентифицируется как изучение улучшения обучения студентов и эффекта совместного обучения. Если вы заинтересованы в совместном обучении, надеемся, что это исследование поможет вам найти правильные ответы и правильные пути. Мы работали с несколькими примерами и практиками. Данное исследование было глубоко изучена и продемонстрированы как были использованы в учебных курсах по математике в университете для студентов бакалавриата первого курса. Эксперимент проводился в офлайн-классах. Описаны применения кооперативного обучения в уроке терминологии математики и математического анализа.

Ключевые слова: совместное обучение; математический анализ; обучение студентов.

Андатпа. Бізде оқушылардың білімін жетілдіруге мүмкіндік беретін жоғары топ ондық тәжірбие бар. Біз оларды белсенді оқыту түрлері деп атаймыз. Топтық оқыту - бұл белсенді оқытудың бір түрі. Сондықтан

бұл зерттеу студенттердің оқуын жақсарту және топтық оқытудың тиімділігін зерттеу ретінде қолға алынды. Егер сізді топтық оқыту қызықтырса, бұл зерттеу дұрыс жауаптар мен дұрыс жолдарды табуға көмектесетініне сенемін. Бірнеше мысалдармен және тәжірибелермен жұмыс жасадым. Тәжірбиесі аса мол зерттеуші болмасам да, бұл зерттеуді тереңірек қарауға бар күшімді салдым. Университетте бакалавриаттың бірінші курс студенттеріне арналған математикалық курстарда қалай қолданғанымды көрсеттім. Эксперимент офлайн сабақтарда болды. Топтық оқыту әдісін математика терминологиясы мен математикалық талдау сабағында қолданып, алған нәтижелеріммен бөлістім.

Түйін сөздер: топтық оқыту, математикалық талдау, оқушының білім алуы.

Significance of the study: It is first study in Kazakhstan for undergraduate students. In the sphere of Mathematical Analysis. The topics: Limit, Integral. I understood this gap from Literature Review.

Aim of the Study: My aim in this study is to find out progress of students when they work together, when they help to each other. Compare the results of traditional study and with Cooperative Learning Practice Study.

Hypothesis: I assume that the result of this study will be positive. I mean that after practice of Cooperative Learning we will notice that this experiment gives good result and We may give other good advice about Cooperative Learning. Because the several other scientists which have already searched this area had found that Cooperative Learning is better than traditional method studying. I also hope to take good feedback from my experimental work.

Introduction

The chapters show this study in actions, and together introduce you group processing, teams, social and leadership skills. We describe several methods and majority activities. I explain why and how we can change our traditional practices in the way of teaching.

Before carrying out this topic I want to tell a little bit about theoretical background. First of all we have to understand general theories for Cooperative Learning in this areas. My focus is on the discussing the definitions, history, principles, types, advantages, the role of teacher (general background theories) and using several methods which are related to Cooperative Learning.

Individualistic and Competitive Learning was not so important method in the 1960s. In the pedagogical sphere Cooperative Learning is one of the pointed method today at the same time in schools, colleges and high education (universities) [1].

If students study long time with traditional method, it calls as teacher centered method, and they cannot learn new things, it damages improving their selves. Because of that learners could not practice their lesson-subject daily with groupmates, it may cause some difficulties in self-study. That is why we need to

experiment and search this student-centered method. It is important that students divided into several groups and helped each other in the way of studying by explanation each other. In this type of learning the students are directly responsible to their members that everybody could understand materials, and if somebody appear any problems, they control it and share information between their selves. In this group they can discuss their topic, finish given tasks, and reach the aim together. By the way the teacher may control them always.

It does not mean that in Cooperative Learning teacher not so important. Instructor have to organize activities, tasks, home works, games, and many kind of group projects. Instructor should directly guide students and separate them into several groups [2].

The important aim of Cooperative Learning is that students could take more benefits from studying, could learn a lot of knowledge than traditional method way. Other aim is that best clever students could share with own especially method of studying and explain the topic to students, who are take some difficulties in this way. That is why it is best way to increase the level of average of that class.

However Slavin is not agree with this theory if these divided groups do not have any goal, any task which they could achieve together. That is why it is so important to have these two side for Cooperative Learning is being groups and being aim (group tasks).

One of the teachers' goals is to help the leaners to understand the tasks and explain that by the Cooperative Learning the students may have effective way to reach aim. By this skills they may solve difficulties by discussing into the classroom.

Literature Review

Now I am going to tell a little about history of cooperative learning: how it is started, why started, who researched, who developed and shared this type of knowledge. Till the World War II, scientists like Allport, Watson made some research according to work alone and working with group, its efficiency and effectiveness. Researcher Doob found that who works together and cooperate are more successful and productive. And also there are many social theorists like John Dewey who influenced to cooperative learning theory practiced today. He strongly believed that this type of learning is more important not only at school or university, also outside, in social life, in just lifestyle. This type of theory showed that working together, discussing; sharing ideas is more effective than just passive leaning like teacher explaining and student listening one by one, alone. Lewin's idea was that if the people work together, during the groups, they may share their ideas, thoughts, and develop relationship between them in good state. By the way they can reach their goals faster than alone and successfully. Deutsh's idea was also positive, he wanted that students could save best relationships between them by promoting group knowledge. All these social scientists, psychologists, philosophers wanted to actively contribute their ideas,

researches in this big gap in science. However, by reason of them we could know what is important what is not, why we are studying this tree of science and experimenting using their methods in other spheres. In 1975, David and Roger Johnson recognized that Cooperative Learning gives also supporting, best communication, students could trust each other, involves emotional states.

«Two are better than one, because they have a good return for their labour: If either of them falls down, one can help the other up. But pity anyone who falls and has no one to help them up. For if they fall, one will lift up his fellow. But woe to him who is alone when he falls and has not another to lift him up! Also, if two lie down together, they will keep warm. But how can one keep warm alone? Again, if two lie together, they keep warm, but how can one keep warm alone? Though one may be overpowered, two can defend themselves. A cord of three strands is not quickly broken» (Ecclesiastes 4: 9-12). As we see here even in Bible book written that meaning of Cooperate is true. If they are two they can help each other in anyway. If you are alone and may be you need a help, if nobody helps you - it is pity.

Cooperative learning is not new idea. It is historical idea. Early philosophers said that in order to learn anything, we always need a somebody who starts with us, who support us, who gives positive interdependence. Even in first century scientist said that students take benefit if they teach each other. It means that when you teach, you learn twice. Johan Amos Comenius (1592-1679) also said that people both by teaching and being thought are taking just benefit. Also Joseph Lancaster and Andrew Bell used this type of learning in the England in the end of 1770s years. And the other social experts in America took that idea and opened school in New York City in 1806.

In the years of 1870-1900, Colonel Francis Parker started to enter Cooperative learning practically in the public schools. He wanted that classroom atmosphere was democratic and cooperative. Parker's idea about cooperation is dominated in American schools, to students during the century. Cooperative learning was promoted as a famous, important project method in instruction by Parker and John Dewey. And the end of 1960 individualistic learning was started to be researched by scientists, again experimented during 40 years. After these studies researchers demonstrated cooperative learning and American schools returned to their traditional method, using method of cooperative learning [1].

Kurt Koffka is one of the founders of Gestalt School of Psychology. He contributed that interdependence among group members is essence of cooperative learning, which is based on social psychological theory. Kurt Lewin is one of his colleagues. Morton Deutsch is Lewin's most brilliant graduate students. Morton Deutsch took his teacher's idea about this research and formulated giant several theories of cooperation and competition in the end of 1940 years. That is why Cooperative learning is being used again. It is one of the reasons. Then despite Deutsch's theory, practical applicants were slow to materialize in the 1950s years [3].

As we see our topic has long history. If we deeply search it, we may go back to the first century. But we really know that it just developed after 18th century. After 18th century students were started to study in schools by dividing groups. Joseph Lancaster and Andrew Bell were one of the influenced people to organize such kind of school ideas and started directly to work.

After that started to open many type of such schools in other places, locations which are taken as a main point of group learning. As we know during the 19th century raised the number of such schools in not only United Kingdom, also in the United States.

Method

I used both method to collecting data and analyzing it. The Methods Qualitative, which contains observation and method; Quantitative, which has Experimental design were beneficial for me in my direction. The Experimental Study, which I chose, is descriptive. Many scientific disciplines, especially social science and psychology, use this method to obtain a general overview of the subject. It is also useful where it is not possible to test and measure the large number of samples needed for more quantitative types of experimentation. Chose Experimental Design Method. Selected groups as Experimental and Control.

I am their assistant-instructor teacher and advisor. I prepared achievement (same) test (to take pre-test and post-test. (It is reliable and valid) The professor from university already had prepared and tested students, analyzed (item analysis-to easy, hard questions), (had done pilot study) Any Discrimination!

Took Pre-test on beginning of the study. They started learning topics deeply, knowing that I prepared competition especially for them. Always asked questions from me on the lesson without any shy, because they knew after lesson they have to solve problems without difficulties. The teaching method of both group was different. I explained lesson to Control Group in a traditional Method, to Experimental group in Cooperative Learning Method. I gave to Experimental group especially tasks prepared for them. Every lesson tried to divide them into 3-4 groups and gave several problems to solve by competing with each other, during their selves (groups). Gave bonuses to Winner Group. By motivating by extra points, they tried to help each other, because in rule every person in group have to understand topic and could solve problems. Also gave them extra projects to each group after lessons. I will tell about this more later...

As I said I also gave them extra project works. They tried to find out answer to questions, every day collecting with group members they shared their ideas, knowledge to solve one selected main problem (topic of their project work).

Name: (Exp.Group)	Pre-test result (100%)	Post-test result (100%)
Askerbek Farizzhan	25	20.1
Assanova Ayaulym	29.6	85.7
Baibolatova Aruzhan	32.6	87.45
Iristayev Bakhtiyor	18	30.05
Ismailova Kaniyam	29.3	40.8
Kaiyrzhanuly Bekbol	32	84.6
Kelessova Dana	26.3	50.05
Moldakhanova Zhamsulu	26	75.55
Nigmeden Aisulu	20.6	49.7
Rassylkhan Aiganym	32.6	100
Shaikhy Zhanel	28.6	59.5
Tukubayeva Kamila	28.6	80
Usseinova Nazerke	26.3	56.25
Zhexenbay Fatima	19.3	57.9
Zholdasbek Yerkinbek	31	46.1

Name: (Control Group)	Pre-test result (100%)	Post-test result (100%)
Absattarova Nassiba	25	73.6
Alimova Munissa	25	77.5
Alimzhanova Zhamiya	17	40.8
Azzova Gavhar	29	80.5
Kuvandykova Alina	30	73.8
Kudabaily Bauyrbek	25	46.7
Makubek Aruzhan	14	33
Maxutova Tursynay	26	95.2
Nazarova Diana	13	55.2
Nurali Aigerim	12	21
Orynbebek Mukhammedsaid	0	17.4
Parpiyeva Mukhissa	20	61.1
Sagyndyk Nuray	25	82.8
Seken Zhengis	20	61.5
Serzhan Yekdana	14	53.1
Taishibay Nursana	21	16.1
Taizhanov Zhan	7	27.5
Zholdybayev Arsen	26	77.5

Data Analysis

Used Spss platform to analyze total value of my collected Data. I compared their Achievement test result, their pre-test and post-test differences. It is also important to analyze Frequency, Mean, Median, Mode, Range, Variance, Standard Deviation, Normal Distribution. It is important to compare the result of pre-test and post-test of control group and the result of pre-test and post-test of experimental group. And their differences' statistics. Also first of all compared the pre-tests of both control and experimental group, then pre-test and post-test of both group. Tried to analyze all valuable results. Why Mann-Whitney test? Because my students' number is not available for all types of t-test. That is why for 18 and 18 students, total 36, I could use Mann-Whitney test to take all types of statistical analyzing results. Mann Whitney test is a nonparametric alternative to the standard independent samples t-test.

Comparing Pre-tests of Control group and Experimental group

Group Statistics

	Groups	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
pretest	experimental group	18	26.4111	5.06695	1.19429
	control group	18	19.3889	8.08149	1.90483

Group Statistics

	Groups	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
pretest	experimental group	18	26.4111	5.06695	1.19429
	control group	18	19.3889	8.08149	1.90483

Group Statistics

	Groups	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
pretest	experimental group	18	26.4111	5.06695	1.19429
	control group	18	19.3889	8.08149	1.90483

Result

By calculating the result of achievement test, I noticed that final result of Group Statistics shows that Mean of difference of pre-test from post-test of Experimental Group is more than Control group, however their standard deviation and standard error deviation is less than control group. It means that We have positive Result in Experimental group, but not so much. I hope that We can see big differences, however there is less differences between result numbers.

Between the Means, Standard Deviation, Standard Error Deviation of pretest and posttest of Experimental group has big differences. There is positive result. It, means Cooperative Learns also helps to rise students' achievement and motivation, however The Results of Control Group also shows not bad result. The Control group also has good positive changes of students. We can say that both method: Traditional and Cooperative Learning can give beneficial knowledge and can help to students achieve in successes. As we see the Results of Control group is also not bad.

References

- 1 Burns, M. 1990. The Math Solution: Using Groups of Four. In: Cooperative Learning in Mathematics. *Cooperative learning in mathematics* (1990): pp. 21-47.

- 2 Brush, T. The effects on student achievement and attitudes when using integrated learning system with cooperative pairs. *Educ. Tech. Res. Dev.*, 45 (1997): pp. 51-64.
- 3 Nichols, J.D., Miller, R.B. Cooperative learning and student motivation. *Contem. Educ. Psychol.*, 19 (1994): pp. 167-178.

FTAMP 27.01.45

А.Ә. Нұрашева¹

¹Алматы университеті, Алматы, Қазақстан

ХАЛЫҚ ПЕДАГОГИКАСЫНЫҢ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН МАТЕМАТИКАНЫ ОҚЫТУДА ҰТЫМДЫ ПАЙДАЛАНУ

Аңдатпа. Мақалада оқулықтағы есептер жүйесін қазақтың байырғы қара есептерімен математика тарауларының жеке тақырыптарын оқу барысында, тәрбиелік мақсатта толықтырып, сонымен қатар, есеп құрастыруды тәрбиенің қуатты құралына айналдыру үшін салт-дәстүр мен тарихи деректерді білуді есеп шешімі табылуының қажетті шартына айналдыру идеясы негізделген. Халық педагогикасының құндылықтарын тиімді пайдалану негізінде математиканы оқыту моделі құрастырылған.

Түйін сөздер: халық педагогикасы, құндылықтар, ұлттық тәрбие, салт-дәстүр, байырғы есептер.

Аннотация. Статья основана на идее преобразования системы исчисления в учебнике с традиционными древними задачами казахского народа в отдельных разделах математики в образовательных целях, а также превращения традиций и исторических данных в необходимое условие для решения проблемы в образовательных целях, а также превращения решения проблемы в мощный образовательный инструмент. Разработана модель преподавания математики, основанная на рациональном использовании ценностей народной педагогики.

Ключевые слова: народная педагогика, ценности, национальное образование, обычаи, древние задачи.

Abstract. The article is based on the idea of transforming the calculus system in the textbook with the traditional ancient tasks of the Kazakh people in separate sections of mathematics for educational purposes, as well as turning traditions and historical data into a necessary condition for solving the problem for educational purposes, as well as turning the solution of the problem into a powerful educational tool. A model of teaching mathematics is developed, based on the rational use of the values of folk pedagogy.

Keywords: folk pedagogy, values, national education, customs, ancient tasks.

Халықтық салт-дәстүр негізінде берілетін білім мен тәрбиенің негізгі мақсаты – жастардың салт-дәстүрге деген көзқарасын, санасын,

құрметін қалыптастырып, ұлтқа, елге деген парасаттылық, жауапкершілік қарым-қатынасын тудыру. Халықтық салт-дәстүр негізінде тәрбие мен білім беру – көп сатылы үрдіс. Біріншіден, өскелең ұрпақтың қоғамға әсер ету ортасындағы білімінің ғылыми-педагогикалық жүйесіне негізделеді. Екіншіден, жеке тұлғаның адамгершілік, ізеттілік дүниетанымын тәрбиелейді. Үшіншіден, сапалы білім мен тәрбиенің белсенді түрде жүзеге асуына ықпал етеді.

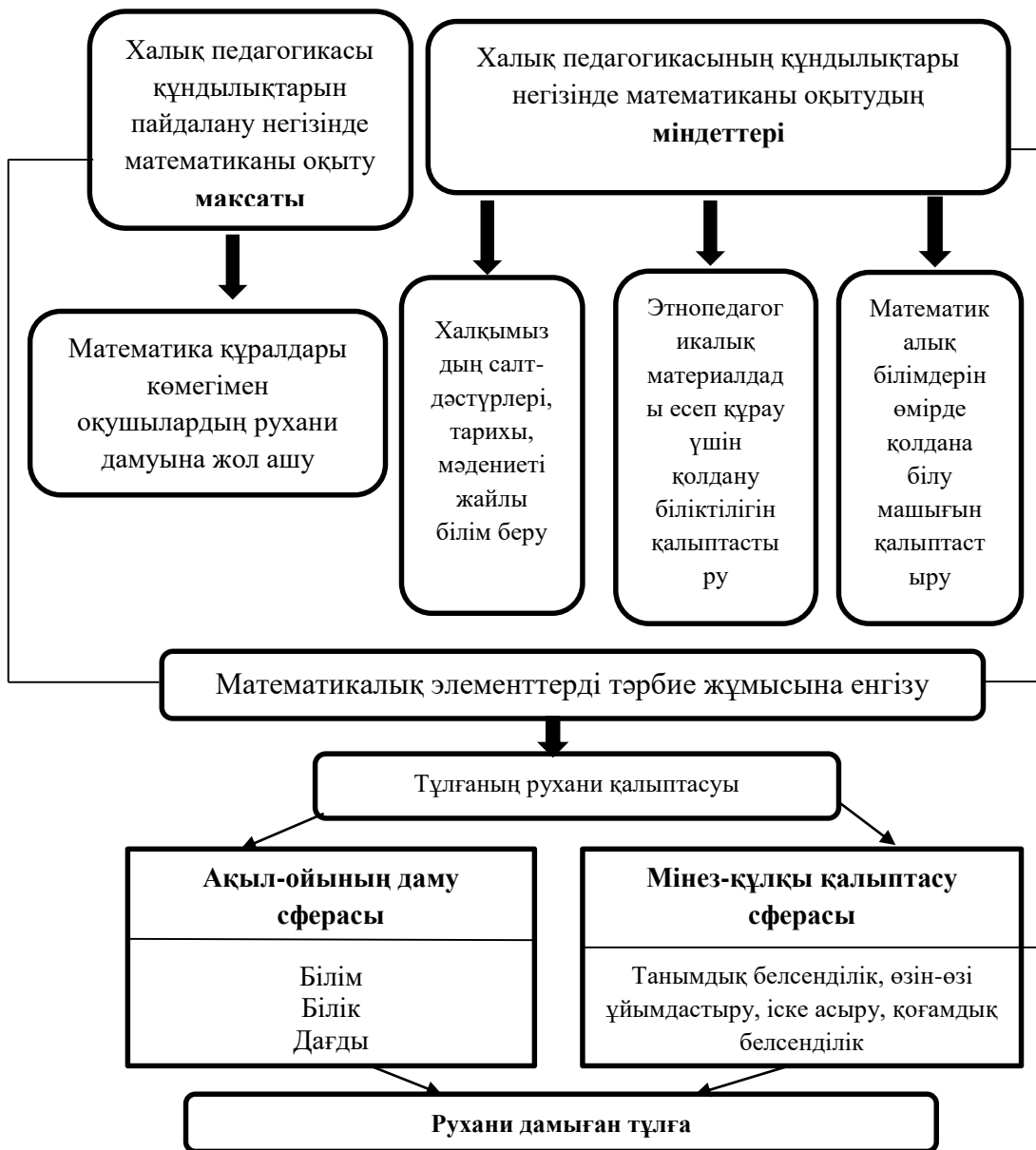
Этнопедагогика материалдарын оқу-тәрбиелік процесте қолдану сауалдарына байланысты зерттеулер жоқ емес. Оның ішінде: ұлттық педагогика негізінде оқу-тәрбие ісін ұйымдастыру және Қазақстанда математикалық білім беру тарихы мен оның материалдарын педагогикалық процесте пайдалану сауалдары С. Елубаев, С. Қалиев, Қ.Ж. Қожахметова, С.А. Ұзақбаева, Қ. Нұрсұлтанов, Ә. Табылдиев, еңбектерінде терең зерттелген. Халық педагогика құндылығын білім мазмұны арқылы асырудың теориялық негізінің бір тұғыры ол – ұлттық сана-сезімді оятуы, қазақ халқының жаһандану кеңістігінде өзінің ұлттық болмысын сақтап қалуы [1], [2], [3], [4].

Бала тәрбиелеудегі ежелден қалыптасқан салт-дәстүрлерімізді кешенді түрде жаңғыртып, орта мектепте өтілетін барлық пәндердің мазмұнына енгізудің жолын қарастыру қажеттілігін елдегі ғалым-педагогтар мойындап отыр. Осы тұрғыдан, халық педагогикасы «толқынында» құрастырылған математиканы оқытудың қолданбалық және тәрбиелік бағытын күшейтуді нақты педагогикалық процесте іске асырудың мүмкіншілігі бола алады.

Сурет 1. Халық педагогикасының элементтерін тәрбие жұмысына енгізу

Қосымша есептер құрастырудың мақсаттарының бірі ол – математиканы гуманизациялауды іс жүзінде ұйымдастыру екенін ескерсек және салт-дәстүр, тарихпен қатар, халықтың рухани дамуында ерекше орын алатын туыстық қатынас сияқты құбылыс, «адам-табиғат» қатынасы сияқты құбылыстарды ұстаз жадында сақтап, оларды шәкірт санасына жеткізуді математика құралдарымен жандандырса, білімді математикаландыру ісі де жанданатыны сөзсіз [5].

Сурет 2 – Халық педагогикасының құндылықтарын тиімді пайдалану негізінде математиканы оқыту моделі

Жоғарыда ұсынған оқыту моделімізде халық педагогикасының құндылықтарын тиімді пайдаланудың шарттары айқын көрсетілген. Осы шарттарды орнымен орындайтын болсақ, оқушылардың бойына ұлттық мінезді қалыптастырамыз. Ұлттық мінез адам мінезінен, іс-әрекетінен көрінетін тұрақты құбылыс. Ұлттық мінез осы ұлтқа тән темпераменттік, психикалық рухани сапасымен ерекшеленіп көзге түседі [6].

Математиканы оқытудың тәрбиелік және қолданбалық бағытын күшейту мақсатында оқулықтағы есептер жүйесін қосымша есептермен толықтыру үшін, халықтық педагогика негізінде мәселе есептердің жана түрлері құрастырылуы қажет. Оқу процесінде қолданылатын қосымша есептер жүйесінің құраушылары тәрбиелік мақсаттарға сай іріктелсе, оқушының есеп құрауға қызығушылығы оянып, нәтижесінде оқушы ұлттық педагогика әсеріне түсіп қана қоймай, ол үшін құрастырғалы тұрған есептің математикалық мазмұнын жетік білу қажеттілігі пайда болады.

Көпшілік қауым үшін абстрактілі болып саналатын математиканы түсініп, меңгеруде әдебиеттің мүмкіншіліктерін әңгіме есептерден байқауға болады. Әңгіме есептердің басты мақсаты ол – математика ғылымына есептер арқылы басқаша көзқарасты қалыптастыру, өмірдегі құбылыстардың «математикасын» көре білу, Я.И. Перельманның сөзімен айтқанда: «тірі математикаға» жол ашу болып табылады [7].

Негізгі бетбұрыс оқушы білімінің сапасын арттыру, яғни білімін нақты бағалай отырып, сыныптағы оқушылардың бәрінің толық үлгерімге жетісуін қамтамасыз ету. Оқушы білімінің сапасы дегеніміз түпкі нәтижені көре білу, яғни оқушыға берген біліміміздің қайтарымын көру. Ол үшін сыныптағы оқушылардың барлығын қызықтыра отырып ұйымдастыру қажет. Бес саусақ бірдей емес. Бұдан шығатын қорытынды әр оқушының сабаққа қызығушылығы оның дүниетанымына даму ерекшелігіне байланысты. Сондықтан деңгейлі топтарға әр түрлі талап деңгейіне ықпал ету білім сапасын арттыруда ерекше роль атқарады.

Қорытындылай келе, Қазақстан Республикасының этно-мәдени білім беру Тұжырымдамасында «бізге қажетті – жаны да, қаны да қазақы, халықтың тілі мен дінін, тарихы мен салт дәстүрін бойына сіңірген, туған жерін түлетуді, егемен елдің еңсесін көтеруді азаматтық парызым деп ұғатын ұрпақ тәрбиелеу» деп атап көрсеткендей, егемен еліміздің елдігі мен бірлігін сақтайтын ұрпақ тәрбиелеу – қазіргі мектеп алдындағы негізгі міндеттерінің бірі ғана емес, бірегейі демекпіз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

- 1 Ұзақбаева С.А., Кожухметова К.Ж. Использование материалов казахской этнопедагогике при изучении педагогических дисциплин, 1997. – 81 с.

- 2 Нурсултанов К. Очерк истории математических знаний в Казахстане и вопросы использования ее материалов в педагогическом процессе казахской школы : Дисс. ...к.п.н. – Алматы, 1974 – 190 с.
- 3 Табылдиев Ә. Халық тағылымы: Жаңылтпаш. Санамақ. Жұмбақ, Мақал-Мәтел. Терме. – Алматы: Қазақ университеті, 1992. – 200 б.
- 4 Жарықбаев Қ., Қалиев С. Қазақ тәлім-тәрбиесі: Оқу құралы. – Алматы: Санат, 1995. – 352 б.
- 5 Елубаев С. Қазақтың байырғы қара есептері. – Алматы: Қазақстан, 1996. – 144 б.
- 6 Байсарина С.С. Ұлттық дәстүрлерді оқу үрдісінде қолданайық // Қазақстан мектебі. – Алматы, 2005. – №7. – 164-166 бб.
- 7 Перельман Я.И. Живая математика. Математические рассказы и головоломки.-М.: Издательство Русанова, 1994. – 206 с.

Форматы 70×100 1/16. 146.т.
Таралымы 300 дана

С. Демирел атындағы университеттің хабаршысы

Абылайханкөшесі, 1/1
Алматы облысы, Қаскелең қаласы
040900, Қазақстан
Тел.: +7 727 307 95 60 (іш.236)
Факс: +7 727 307 95 58
e-mail: info@sdu.edu.kz

Format 70×100 1/16. 14 p.'s sh.
Edition 300 copies

*The editorial office of the scientific journal
Suleyman Demirel University*

1/1 Abylai Khan Street, Kaskelen
Kazakhstan, 040900
Tel: +7 727 307 95 60 (ext.236)
Fax: +7 727 307 95 58
info@sdu.edu.kz